

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEKSTİL TASARIMI ANASANAT DALI
TEKSTİL VE MODA TASARIMI SANAT DALI

**17. VE 18. YÜZYILLARDA OSMANLI GİYİM
KÜLTÜRÜNE BATI GİYİM KÜLTÜRÜNÜN ETKİLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Tezi Hazırlayan:
Tuğba TUTAL

İstanbul, 2018

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEKSTİL TASARIMI ANASANAT DALI
TEKSTİL VE MODA TASARIMI SANAT DALI

**17. VE 18. YÜZYILLARDA OSMANLI GİYİM
KÜLTÜRÜNE BATI GİYİM KÜLTÜRÜNÜN ETKİLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Tezi Hazırlayan:

Tuğba TUTAL

Öğrenci No:

140783009

Danışman:

Prof. Hamdi ÜNAL

İstanbul, 2018

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “17. ve 18. YÜZYILLARDA OSMANLI GİYİM KÜLTÜRÜNE BATI GİYİM KÜLTÜRÜNÜN ETKİLERİ” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterdiğini ve çalışmanın içinde kullandıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım. (12.10.2018)

Tuğba TUTAL

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS SINAV TUTANAĞI

12/10/2018

Enstitümüz *Tekstil Tasarımı* Anasanat Dalı *Tekstil ve Moda Tasarımı* Programı yüksek lisans öğrencilerinden **140783009** numaralı **Tuğba TURAL**'ın "*Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim – Öğretim Yönetmeliği*"nin ilgili maddesine göre hazırlayarak, Enstitümüze teslim ettiği "**17. ve 18. Yüzyıllarda Osmanlı Giyim Kültürüne Batı Giyim Kültürünün Etkileri**" konulu tezini, Yönetim Kurulumuzun 29.05.2018 tarih ve 2018/22 sayılı toplantısında seçilen ve Taksim Yerleşkesinde toplanan biz jüri üyeleri huzurunda, ilgili yönetmeliğin (c) bendi gereğince (5.5) dakika süre ile aday tarafından savunulmuş ve sonuçta adayın tezi hakkında oyçokluğu/oybirliği ile **Kabul/Red veya Düzeltme** kararı verilmiştir.

İşbu tutanak, 4 nüsha olarak hazırlanmış ve Enstitü Müdürlüğü'ne sunulmak üzere tarafımızdan düzenlenmiştir.

DANIŞMAN
Prof. Hamdi ÜNAL
(Beykent Üniversitesi)

ÜYE
Dr. Öğr. Üyesi Saim Engin AKDOĞAN
(Beykent Üniversitesi)

ÜYE
Doç. Gamze ÖNGEN
(Doğuş Üniversitesi)

Adı ve Soyadı : Tuğba TUTAL
Danışmanı : Prof. Hamdi ÜNAL
Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans, 2018
Alanı : Moda Tasarımı
Anahtar Kelimeler : Batı, Osmanlı, Giyim Kültürü, Etkiler

ÖZ

17. ve 18. YÜZYILLARDA OSMANLI GİYİM KÜLTÜRÜNE BATI GİYİM KÜLTÜRÜNÜN ETKİLERİ

17. ve 18. yüzyıllar Osmanlı'nın Batı ile olan münasebetlerinin arttığı ve hız kazandığı bir dönemin başlangıcı olmuştur.

Osmanlı'nın 17. yüzyılda duraklama devrine girmesi ve Avrupa'da tam tersi Osmanlı'ya göre gelişme göstermesi Osmanlı sarayının zorunlu bir değişim sürecine girmesine neden olmuştur. 17. yüzyılda askeri alanda başlayan değişim hareketleri, 18. yüzyıla gelindiğinde Lale Devriyle birlikte hızla devam etmiştir. Osmanlı'nın Avrupa'yla olan siyasi ilişkileri ve Avrupa'daki yeniliklerden haberdar olma isteği sonucunda birbirleriyle olan etkileşimleri bir çok alanda kendini göstermeye başlamıştır. Batının teknik alandaki yeniliklerini takip eden Osmanlı zamanla mimari de ve giyim kuşamda da yeniliklerden etkilenmeye başlamıştır. Batılı devletler ve Osmanlı arasında yaşanan bu etkileşim sonucunda kültürler birbirinden karşılıklı olarak etkilenmiştir. Bunun sonucunda Osmanlı'da batılılaşma hareketleri 18. yüzyıl ve devamında kendini göstermiştir.

Bu çalışmada Osmanlı üzerindeki batılı devletlerin giyim kuşamında yaşanan etkilerini araştırmak üzere, 17. ve 18. yüzyılda ki giyim kuşamda hem Osmanlı hem batı devletleri açısından etkileri değerlendirilmiştir.

Name and Surname : Tuğba TUTAL
Supervisor : Prof. Hamdi ÜNAL
Degree and Date : Master, 2018
Major : Fashion Design
Key Words : West, Ottoman, Clothing Culture, Influences

ABSTRACT

THE INFLUENCES OF WESTERN CLOTHING CULTURE ON THAT OF THE OTTOMANS' DURING 17th AND 18th CENTURIES

17th and 18th centuries have been the beginning of a period in which the relations between the West and the Ottomans accelerated.

The stagnation period started in 17th century for Ottomans and on the contrary the improvement in Europe as compared with Ottomans caused Ottoman Palace to enter in a period of compulsory change. The reformations started in military era in 17th century continued rapidly when it came to 18th century with Tulip Age. As a conclusion of Ottomans' political relations with Europe and the willing to know reformations in Europe the interactions started to appear. Ottomans who followed reformations in the West about technique, was influenced from reformations on architecture and clothing, as well. As a result of the interaction between Western states and Ottomans, cultures influenced each other mutually. Thus, westernization movements appeared in 18th century and afterwards.

In this study, the clothing sense in 17th and 18th centuries both in terms of the effects for Ottomans and Western states have been analysed to search for the influences of Western states on clothing sense of Ottomans.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖZ.....	i
ABSTRACT.....	ii
ŞEKİLLER LİSTESİ	v
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GEÇMİŞTEN 18. YÜZYILA KADAR GİYİM KÜLTÜRÜ

1.1. İlkçağ 'da Tekstil ve Dokumacılık.....	4
1.2. Ortaçağ 'da Tekstil ve Dokumacılık.....	18
1.3. Osmanlı Döneminde Tekstil ve Dokumacılık	34
1.4. Avrupa'da Tekstil ve Dokumacılık.....	39

İKİNCİ BÖLÜM

OSMANLI İMPARATORLUĞUNA GENEL BAKIŞ

2.1. 17. ve 18. Yüzyılda Osmanlı Devletinin Genel Durumu.....	43
---	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA DEVLETLERİNE GENEL BAKIŞ

3.1. 17. ve 18. Yüzyılda Avrupa Devletlerine Genel Bakış.....	50
---	----

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

17. VE 18. YÜZYILDA OSMANLI-AVRUPA ARASINDAKİ TOPLUMSAL ETKİLEŞİMLER

4. 1. Avrupa'da Osmanlı Etkileri.....	52
4.2. Osmanlı Toplumundaki Avrupa Etkisi	57
4.3. Batıcılık Yaklaşımı ve Giyim Kuşam Kültürü	59

BEŞİNCİ BÖLÜM

17. VE 18. YÜZYILDA OSMANLI TOPLUMUNDA GİYİM KÜLTÜRÜ

5.1. Osmanlı Toplumunda Kıyafet ve Moda Kavramı	66
5.2. 17. ve 18. Yüzyıl Osmanlı Dönemi Kıyafetlerine Genel Bakış.....	72
5.2.1. Osmanlı Gündelik Hayatta Kadın Giyimi	75
5.2.2. Gündelik Hayatta Erkek Giyimi	118
5.2.3. Osmanlı Sarayı, Hükümet Erkanı, Orduda Giyim Kuşam.....	125

ALTINCI BÖLÜM

17. VE 18. YÜZYILLARDA OSMANLI DEVLETİ VE AVRUPALI DEVLETLERARASINDA KIYAFET KÜLTÜRÜNDEKİ ETKİLEŞİMLER

6.1. 17. ve 18. Yüzyıl Osmanlı-Avrupa Etkileşimi Sürecinde Avrupa Tekstili ve Giyimi Üzerindeki Osmanlı Yansımaları	155
6.2. 17. ve 18. Yüzyıllarda Osmanlı Kültürüne Ait Avrupa'da Bulunan Tekstil ve Giyim Kültürünün Yansımaları	170
SONUÇ	182
KAYNAKÇA	186

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Çatalhöyükte Bulunan 9000 Yıllık Kumaş Parçası.....	4
Şekil 2. Geç Hitit Dönemi Kabarma Figürleri M.Ö 8. Yüzyıl'ın Başları.....	6
Şekil 3. Hitit Dönemi Saç, Sakal ve Başlık Örneği M.Ö 8. Yüzyıl.....	7
Şekil 4. Geç Hitit Dönemine Ait İki Heykel M.Ö 8. Yüzyıl	8
Şekil 5. Antik Yunan Giyim Örneği M.Ö 3. Yüzyıl.....	9
Şekil 6. Antik Yunan Giyim Örneği M.Ö 3. Yüzyıl.....	10
Şekil 7. Yunan Mimarisine Örnek.....	10
Şekil 8. Roma Dönemi Kornelia Antonia'nın Heykeli M.S 2. Yüzyıl.....	11
Şekil 9. Antik Yunan Dönemi Kadın Giysisi Chiton Örneği	12
Şekil 10. Romalıların Giydiği Toga Diye Adlandırılan Tunik Modeli	13
Şekil 11. Eski Mısırda Giyim M.Ö 3000.....	14
Şekil 12. Mısır Giyim Örneği M.Ö 3000.....	15
Şekil 13. Dikey Dokuma Tezgahıyla Dokuma Yapan Kadın M.Ö 2500	16
Şekil 14. 5. Pazırık Kurganında Bulunan Halı Örneği	17
Şekil 15. Bizans Kraliçesi ve Bizans Prensesi 10. Yüzyıl.....	19
Şekil 16. Ortaçağ Bizans Giyim Örneği 10-11. Yüzyıl.....	20
Şekil 17. 11. Yüzyıl Giyim Örneği.....	20
Şekil 18. Başlarını Kapatmış Olan Bizans Dönemi Kadınları 11.Yüzyıl.....	22
Şekil 19. Bizans Minyatürü 14. Yüzyıl	25
Şekil 20. Sasani Kumaşı 6. Yüzyıl	27
Şekil 21. İran Çatma Kumaşı 10. Yüzyıl.....	28
Şekil 22. 7. Yüzyıl Bizans Kumaşı.....	29
Şekil 23. Sol Tarafda 11. Yüzyıl Bizans İpek Kumaşında Çift Başlı Kartal, Sağ Tarafta Çift Başlı Kartal Figürlü Selçuklu Kumaşı Örneği	30
Şekil 24. 13. Yüzyıl Oğuz Hanın Dede Korkuttan Canlandırılan Yaşamı (Topkapı Sarayı Müzesi)	31
Şekil 25. 13. Yüzyıl Selçuklulara Ait Bir Kumaş Olan Çift Aslan Motifi.....	32
Şekil 26. Türklerde Giyilen Çakşır Örneği.....	33
Şekil 27. Türklerin Giydiği İç Donu Örneği.....	33
Şekil 28. Çintemani Desenli Osmanlı Çatması	36

Şekil 29. Selimiye Kumaşı Örneği (Topkapı Saray Müzesi, 13/2316, 1072x129cm)	38
Şekil 30. Richard Arkwright Pamuk İpliği Eğirme Tezgahı 1769	41
Şekil 31: Edmund Cartwright'ın İcat Ettiği Mekanik Dokuma Tezgahı 1785.....	41
Şekil 32. 18. Yüzyıl James Watt'ın Buhar Makinesi	42
Şekil 33. 17. ve 18. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti	49
Şekil 34. 17. Yüzyılda Avrupa Devletleri	51
Şekil 35. 18. Yüzyılda Avrupa Devletleri	51
Şekil 36. Napolyon Bonapart 'ın Portesi 1812, Jacques-Louis David.	53
Şekil 37. Yirmi Sekiz Mehmet Çelebi'nin Tuileries Bahçesinden Ayrılışı 1721	58
Şekil 38. Osmanlı Giyim Kuşam Örneği	69
Şekil 39. Osmanlı Tebaası Giyim Kuşam Örneği	69
Şekil 40: Nizam-ı Cedit Geçit Töreninde	70
Şekil 41. Osmanlı'da Kullanılan Hotozlara Örnek, 16. 17. 18. Yüzyıllar.....	73
Şekil 42. Hotoz 'un Üstüne Sarılı Başörtüsü. 14. Yüzyıl	74
Şekil 43. 17. Yüzyıl Hotoz Örneği	76
Şekil 44. Kadın başlıkları 17. Yüzyıl	77
Şekil 45. 17. Yüzyıl Yaşmaklı Bir Kadın	78
Şekil 46. Sokak Giysileriyle Türk Kadını 17. Yüzyıl.....	79
Şekil 47. 17. Yüzyıl Ata Binmiş Türk Kadını	80
Şekil 48. Çeşme ve Saka 17. Yüzyıl.....	81
Şekil 49. Hamama Giden Kadın 17. Yüzyıl	82
Şekil 50. 17. Yüzyıl Başkentli Hanım	83
Şekil 51. Ev Giysileriyle Bir Kadın 17. Yüzyıl.....	84
Şekil 52. Ev Kıyafetleriyle Kibar Bir Hanım 17. Yüzyıl	86
Şekil 53. La Motraye'ın 1727 Yılındaki Seyahatnamesinde Kadınlar Haremde (Ressam William Hogarth Kompozisyon Etmiştir.).....	87
Şekil 54. La Motraye'ın 1727 Yılında Basılan Seyahatnamesinde Vanmour'un Betimlediği Ermeni Gelini, Rum Gelini, Naksos Adalı Kız, Valak (Eflak) Prensesi, Rum Kadını Figürleri.	88
Şekil 55. 17. Yüzyılda Çarşı Ressamlarınca Yapılmış İtalya'daki Albümde Bulunan, Bir Kadın Toplantısında Çengiler, Kadın Çalgıcılar.	88

Şekil 56. İstanbullu Genç Hanım 17. Yüzyıl.....	89
Şekil 57. Rum Kadını 17. Yüzyıl	90
Şekil 58. Yaz Giysileriyle Rum Kadını 17. Yüzyıl	91
Şekil 59. Yahudi Kadını 17. Yüzyıl	92
Şekil 60. Ermeni Kadını 17. Yüzyıl	93
Şekil 61. Feraceli Kadın 18. Yüzyıl	96
Şekil 62. Feraceli Kadın 18. Yüzyıl	97
Şekil 63. Osmanlı Dönemi Kadınlarının Kullandığı Yemeni (Solda) ve Nalın (Sağda) Günümüzde Üretilmiş Örnek Görselleri.....	99
Şekil 64: 18.Yüzyıl Kâğıthane’de Kır Sefası	100
Şekil 65. İstanbullu Hanım 18. Yüzyıl	101
Şekil 66. İstanbullu Türk Kadını (solda)	102
Şekil 67. 18. Yüzyıl Çubuk İçen Türk Kadını.....	103
Şekil 68. 18. Yüzyıl Yaşlı Kadınla Evlenen Çapkın	104
Şekil 69. 18. Yüzyıl Kışlık Giysileriyle Müslüman Kadın.....	106
Şekil 70. 18. Yüzyıl Yazlık Giysilerle Müslüman Hanım.....	107
Şekil 71. 18. Yüzyıl Yazlık Giysileriyle Bir Hanım.....	108
Şekil 72. 18. Yüzyıl İnce Yaşmaklı Mor Feraceli Kadın	109
Şekil 73. 18. Yüzyıl Bahar Kıyafetleriyle Bir Hanım	110
Şekil 74: 18. Yüzyıl incili Kürk	111
Şekil 75. Çengi 18. Yüzyıl.....	112
Şekil 76. 18. Yüzyıl Sine Keman Çalan Bir Hanım	113
Şekil 77. Genç Kadın 18. Yüzyıl.....	114
Şekil 78. Genç Hanım 18. Yüzyıl.....	115
Şekil 79. 18. Yüzyıl Bağdan Dönen Genç Hanım.....	116
Şekil 80. Sivil Bir Bey 17. Yüzyıl.....	120
Şekil 81. Sokak Çorbacısı 17. Yüzyıl.....	121
Şekil 82. 18. Yüzyıl Gençlerinden Biri	122
Şekil 83. 18. Yüzyılda Sivil Kıyafetleriyle Bir Bey	123
Şekil 84. 18. Yüzyıl Cezayir Kesimliler Giyinme Modası.....	124
Şekil 85. Renkli, Kürk Astarlı İpek Brokar (kemha) Kaftan. (16. Yüzyılın sonlarına kadar II.Selim’in gardrobuna ait olması mümkündür.)	126

Şekil 86. 17. Yüzyıl Çok Katlı Giysi Erkek Saray Kıyafeti	128
Şekil 87. İkinci Sultan Osman 1617-1620.....	129
Şekil 88. 17. Yüzyıl Köprülü Mehmet Paşa	130
Şekil 89. 17. Yüzyıl Vezir ve Devlet Ricalinin Giydiği Mücevveze Örneği	131
Şekil 90. Dördüncü Mehmet (1648-1687).....	132
Şekil 91. Köprülü Fazıl Ahmet Paşa (1661-1676)	133
Şekil 92. Levni'nin Sultan III.Ahmet ve Şehzadesi (Kebir Mutasavver Silsilenam, Topkapı Sarayı Müzesi A3109).....	134
Şekil 93. Nizamı Cedit Subayı İkinci Orta Kolağası.....	136
Şekil 94. Nizamı Cedit Birinci Orta Kolağası	137
Şekil 95. Küçük Rütbeli Bir Nizamı Cedit Zabiti	138
Şekil 96. Sultan 18. Yüzyıl.....	139
Şekil 97. Çocuk İç Donu ve Çocuk Zıbını 17. Yüzyıl.....	140
Şekil 98. Çocuk Mesleri 17. ve 18. Yüzyıllar	140
Şekil 99. Sol Taraftaki Kaftan İpek ve Gümüş klaptan, Sağ Taraftaki Kaftan İpek ve Pamuk Karışımı Kumaştan	141
Şekil 100. 18. Yüzyılın Sonu III. Mustafa'nın kızına ait İpek Kaftan	141
Şekil 101. Çocuk Entarileri İpek Dokuma, 18.Yüzyıl.....	142
Şekil 102. Kemha Çocuk Kaftanı 17. Yüzyıl	142
Şekil 103. Samur Kürklü Çocuk Kaftanı 18. Yüzyıl.....	143
Şekil 104. Sol Taraftaki İpek Entari, Sağ Tarafda Seraser Çocuk Entarisi 18.Yüzyıl	143
Şekil 105. 18. Yüzyılın Ortaları Çocuk Entarisi.....	144
Şekil 106. Fransa Versay Sarayı.....	146
Şekil 107. 1700'ler Fransız Saray Modası.....	147
Şekil 108. Barok Dönemindeki Ruff Yakalara Örnek 17.Yüzyıl'ın İlk Yarısı	148
Şekil 109. Pieces de Estomac 17. Yüzyıl'ın ikinci Yarısı	149
Şekil 110. 17. Yüzyıl Barok Dönemi Kadın Kıyafetleri	149
Şekil 111: 17. Yüzyıl Barok Dönemi Erkek Kıyafetleri	150
Şekil 112. 18. Yüzyıl Rokoko Dönemi Korseleri.....	151
Şekil 113. 18. Yüzyıl Rokoko Dönemi Panniers Kafes Etekleri.....	152
Şekil 114. 18. Yüzyıl Rokoko Dönemi Kadın Elbiseleri	153

Şekil 115. 18. Yüzyıl Rokoko Dönemi Erkek Giyimi.....	154
Şekil 116. İtalyan Ressam Gentie Bellini'nin Fatih Portresi 1480 (National Gallery, Londra).....	157
Şekil 117. El Gran Turco, Fatih Sultan Mehmet Portresi 1460.....	158
Şekil 118. Agostino Veneziano'nun Kanuni Sultan Süleyman Portresi 1535, Metropolitan Müzesi.....	159
Şekil 119. Dans Eden Kadın, George de la Chapelle 1648	160
Şekil 120. Fransız Seyyah Jean de Thevenot, Türk Giysileriyle 17.Yüzyıl.....	161
Şekil 121. Lodovico Ottavio Burnacini'nin Türk Giysili Tiyatro Oyuncuları ve Sahne Tasarımı (17. Yüzyıl Viyana National bibliothek)	162
Şekil 122. Moliere, Kibarlık Budalası Oyununda Türk Sahneleri	163
Şekil 123. Joseph Aved Tarafından Yapılan Mehmet Sait Paşa Portresi 1742.....	165
Şekil 124. Sir Francis Dashwood'un, Adrien Carpentiers Tarafından Yapılan Osmanlı Kıyafetleriyle Portresi 18. Yüzyıl (1746).....	166
Şekil 125. Lady Montagu ve Oğlu Edward Wortley Montagu (Jean- Baptiste Vanmour 1717).....	167
Şekil 126. Dolaşmalı Lale Desenli İtalyan Kadifesinden Kaftan (Topkapı Saray Müzesi)	170
Şekil 127. Rozet ve Bulut Desenli Ortodoks Yunan Kilise Giysisi 17. Yüzyıl	173
Şekil 128. Enginar Desenli Uzun Kollu Kaftan 17. ve 18. Yüzyılın Başları	174
Şekil 129. Hz. İsa Figürü ile Bezeli Rus Ortodoks Kilise Giysisi 17. Yüzyılın İlk Yarısı, Kremlin Askeri Müzesi, Moskova env.no. TK 10.....	175
Şekil 130. Meryem Ana ve Hz.İsa'yı Betimleyen Rus Ortodoks Kilise Giysisi, Kremlin Askeri Müzesi, Moskova, env.no. TK-1766	176
Şekil 131. Hz. İsa'yı Betimleyen Rus Ortodoks Kilise Giysisi, Museum of Art, Rhode Island School Of Design, env.no.28.008	176
Şekil 132. Hz. İsa'yı Betimleyen Rus Ortodoks Kilise Giysisi, Kremlin Askeri Müzesi, Moskova, env.no.TK-12	177
Şekil 133. 17. Yüzyılın Başlarına Ait Rus Ortodoks Cüppesi, Ermitaj Müzesi, St. Petersburg, env. No. T-357a	178
Şekil 134. İki Yanında Yaprak Desenli Enginar, Kunstgewerbemuseum, Berlin, env. No.1884.903.....	178

- Şekil 135.** 17. Yüzyıl Uzun Kollu Tören Kaftanı, MuseesRouyauxd'Art et d'Histoire, Brüksel env. No.1200 1/2, Topkapı Sarayı Müzesi..... 179
- Şekil 136.** Rus Ortodoks Kilise Cübbesi, Madalyonlarla Desenlendirilmiş, Kremlin Askeri Müzesi, Moskova, env.no. Tk-22..... 180

KISALTMALAR

- A.G.E** : Adı Geçen Eser.
A.G.M : Adı Geçen Makale.
ENV.NO : Envanter Numarası.
S. : Sayfa

GİRİŞ

Giyim kuşam ilkçağdan bu yana insanların çeşitli koşullardan dolayı örtünme gereksinimi duymasıyla başlamıştır. İlkçağda bu durumun nedeni olarak dış etkenler, coğrafi koşullar olarak bilinmektedir. Fakat zamanla bu durum etkisini yitirmiş, insanların kendini ifade etme aracı olarak giyimi bir dil gibi kullanmışlardır. Toplumlar kendisini giyim kuşamıyla ifade eder hale gelmiş ve bu durum günümüze kadar devam etmiştir.

Toplumların kıyafetlerini etkileyen diğer durumlar arasında, milletlerin birbirleriyle kurdukları ilişkiler de yer almıştır. Her medeniyetin ardından gelen diğer bir medeniyet miras olarak giyim kuşamlarıyla ilgili miraslar bırakıyorlardı. Milletlerin sosyo-kültürel yapısı, politik yapısı, ekonomik durumu gibi diğer etkenler de kıyafetlerdeki değişimi etkileyen diğer unsurlardır. Zamanla bu değişim gözle görünür şekilde hızlandı ve yayılmaya devam etmiştir. Bu sürecin hızlanmasında savaşlar, teknolojik gelişmeler ve ticaret önemli bir etkidir.

Osmanlı ve batılı devletlerin kıyafetlerindeki kültürel değerler sayesinde toplumların hangi milletlerden etkilendiğini anlayabilmekteyiz. Zamanla etkileşimlerin artmasına paralel olarak toplumların etkilendiği durumlar nesnel olarak açığa çıkmıştır.

17. yüzyılda duraklama devrine giren Osmanlı'nın toparlanması için bir takım iç önlemler almaya başlamasıyla birlikte, orduda başlayan yenilikler zamanla genişlemiştir. 18. yüzyılda Lale Devri ile birlikte ise batılılaşma hareketlerinin isminin koyulduğu bir döneme girilmiş bulunmaktadır. Osmanlı bu dönemde Avrupa'ya karşı üstün görme politikasından vazgeçip, barışçıl yollara başvurmuştur. 18. yüzyılda Avrupa'yı örnek alan ıslahat çalışmalarına başlamıştır. Fakat bir milletin üstünlüğünün kabul edilmesi onun diğer alanlarda da taklit edilmeye başlanmasına yol açmıştır.

Osmanlı'da giyim kuşamı kişilere göre ayıran pek çok unsur vardır. Bu unsurlar sayesinde kişilerin hangi toplumdan oldukları veya hangi milletten oldukları Osmanlı'nın hangi sınıfında yer aldıkları anlaşılabilir. Osmanlı geleneksel

giyim üslubunu korusa da Avrupa'ya olan yakınlıkla birlikte 18. yüzyıl ve sonraki yüzyıllarda yavaş yavaş ortadan kalkmaya, unutulmaya yüz tutmuş bir durum olmaya başlamıştır.

Bu alışma Osmanlı Devletinin 17. ve 18. yüzyıllar arasında sınırlandırılmış, Osmanlı Devletinin Avrupalı devletlerle yaşadığı ilişkiler sonucunda giyim kuşamda ne gibi değişiklikler olduğunu ve Avrupalı devletlerin Osmanlı Devletinden nasıl etkilendiğini ele alan bir çalışmadır. Konumu araştırırken birçok kütüphaneden topladığım kaynaklar ışığında, görsel unsurlarla destekleyerek anlattığım bir çalışma olmuştur. Aynı zamanda kitapların yanında çeşitli makaleler, tezler ve internet kaynaklarından da faydalanarak kaynakça bölümüne dahil edilmiştir. Kullandığım görseller çeşitli kataloglardan, gravürlerden bulunmuş olup tezin içinde kaynak olarak gösterilmiştir.

Çalışmam 6 bölümden oluşup, birinci bölümde giyim kuşamın genel gelişimi 18. yüzyıla kadar olan dönemi değerlendirilmiş, ikinci bölümde 17. ve 18. yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğunun genel durumuna değinilmiş, nc bölümde 17. ve 18. yüzyıllarda Avrupa'nın durumuna kısa bir göz atılmış, dördüncü bölümde Osmanlı ve yakın ilişkiler kurduğumuz Avrupalı devletlerin arasındaki toplumsal etkileşimler bakılmış, beşinci bölümde 17. ve 18. yüzyıllarda Osmanlı toplumunun giyim kuşamı ve yaşanılan değişimlere değinilmiş, son bölümde ise batı devletler ile Osmanlı arasında giyim kuşam ve kültürel etkilerin karşılıklı etkileşimleriyle ilgili örneklerle sonuca bağlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GEÇMİŞTEN 18. YÜZYILA KADAR GİYİM KÜLTÜRÜ

Giyim ilk çağda doğa koşullarından korunmak amacıyla ortaya çıkan fakat daha sonraları insanlığın toplumsal koşulları, etik koşulları, coğrafi koşulları gibi birçok durumdan etkilenecek şekilde değişikliğine uğramıştır. Zamanın ruhu, ekonomik ilişkiler, kültürel öğeler giyim kültürünün temel özelliklerini belirlemektedir. Bir taraftan sadece giyinmek ve örtünmek olarak tanımlanabilecek olan giyim, diğer taraftan kültürün dışı vurumu olarak derin anlamlar taşımaktadır.

Giyim insanların sosyal statüdeki yerini belirleyen en önemli sembollerden biri olmuştur. Örneğin ilk çağ devirlerinde insanların ait olduğu kabile ve o kabiledaki statüsünü giydiklerinden, kullandıkları aksesuarlardan anlaşılmaktadır. Aynı zamanda toplumların giyinme tarzlarına bakıldığında, konar-göçer oldukları ya da yerleşik hayat sürdükleri gibi toplumsal özelliklerini de anlamaktayız. Geçmişten günümüze insanların cinsiyeti, dini görüşü, sosyal çevresine göre giyim türleri değişmektedir. İnsanlığın varoluşundan günümüze kadar hala bu ayrımlar devam etmektedir. Örneğin ilk çağ dönemlerindeki kabileler kendi örf, adet, geleneklerini belirlemek amacıyla yaşadıkları yerin coğrafi koşulları ve elindeki olanaklar doğrultusunda kullandıkları malzemelerle tasarladıkları takılara sembolik anlamlar yüklemişlerdir.

1.1.İlkçağ ‘da Tekstil ve Dokumacılık

Dokumacılığın tarihi tam olarak bilinmese de arkeolojik kazılar sonucunda ortaya çıkan kaynaklar Anadolu’da yaklaşık M.Ö.6000 yıl öncesine kadarki varlığını göstermektedir¹.

Şekil 1. Çatalhöyükte Bulunan 9000 Yıllık Kumaş Parçası

Kaynak: Fikri Salman, “Türk Kumaş Sanatı”, (1.Baskı), Zafer Ofset Matbaacılık, Erzurum 2011, s.3

Antikçağda giyimde kullanılan malzemeler bitkisel lifler, hayvansal lifler, hayvan kürkleri, hayvan derileridir. Bitkisel ve hayvansal liflerden elde edilen kumaş türleri basit örgülerle oluşturulmuştur². Antik Çağ’da ilk zamanlar insanlar liflerden elde ettikleri kumaşları vücutlarına uygun şekilde dolayarak kullanıyorlardı. Daha sonraki yıllarda dikiş teknikleri kullanılmaya başlanmıştır. Arkeolojik kazılar sonucunda ortaya çıkartılmış en eski dikiş iğnesi yaklaşık 60 bin yıl önceye ait

Dünya’da Dokumanın Tarihi, <http://www.tekstildersanesi.com.tr/bilgi-deposu/dünyada-dokumanin-tarihi.html>, Erişim Tarihi:03.10.2018.

² A.Tahir Gürsoy, Dünden Bugüne Giyim Kültürü ve Moda, Mithat Giyim A.Ş, İstanbul, 2004, s. 18.

kemikten yapılmış olup Güney Afrika'daki Sibudu Mağarasında 2008'de bulunmuştur³.

Taş devrinde kullanılan kemikten yapılmış dikiş iğneleri hayvan derilerinden yaptıkları giysileri birbirine birleştirmek amacıyla kullanılmaktaydı. Taş devrinden sonra gelen bakır ve tunç devrinde daha dayanıklı iğneler üretilmeye başlamıştır. M.Ö. 3200'de yazılı tarihin başlamasıyla giyim tarihini yansıtan verilerde M.Ö 3000'lerde Mısır ile başladığı kabul edilmektedir. Mısır medeniyetinin giyim kuşamı dönemimiz giyim kuşamının bir başlangıcı olarak sayılmaktadır. Bunun sebebi tarih öncesi devirlerde insanlar giyimi avladıkları hayvanların postu ve yünlerinin örülmesiyle elde ediyordu ve bu kıyafetler iklim, doğa koşulları gibi durumlardan korunmak amacıyla kullanılıyordu, ancak Mısır medeniyetinde giyim, kumaş dokumacılığında, dikiş tekniklerinde, giysilerin kullanım amacında önceki dönemlerden farklılık ve gelişme göstermiştir⁴.

Yazar A. Tahir Gürsoy'un Düünden Bugüne Giyim ve Moda kitabında belirttiği üzere: "M.Ö 10000-5600 yılları arası ise çanak ve çömleğin henüz bulunmadığı "Proto-Neolitik Çağ" yani "Cıvalı Taş Dönemi" giyim kültürüne ilişkin ipuçlarını taşıyan buluntular da bu dönemden itibaren ortaya çıkıyor. Cıvalı Taş Dönemi'nden kalma yerleşim birimlerinden Aşıklıhöyük'te bulunan kumaş benzeri buluntuları, dokumanın ilk kez bu dönemde başladığını gösteriyor"⁵. M.Ö 10000 yılından önce Anadolu uygarlıklarına ait giyim kültürüyle ilgili yeterli kaynak bulunmamış ve en erken Cıvalı Taş Devri'nde kumaş benzeri buluntular ortaya çıkmıştır⁶.

Orta Tunç Çağı M.Ö 2500-2000 yılları arasında devam eden tarihtir. Mezopotamya'da M.Ö 2000'lerde Asur devleti kurulmuş ve dönemin gücünü elinde tutmuştur. Asur devleti Karum olarak adlandırdıkları ticaret merkezinin kurucusu olmuşlardır bu ticaret merkezleri kumaş ticaretinin gelişmesinde de önemli bir yere

³ Ural Akbulut, *Dikiş Dikmek 60 Bin Yıl Önce Gelişti*, <http://www.uralakbulut.com.tr/wp-content/uploads/2014/10/DİKİŞ-DİKMEK-60-BİN-YIL-ÖNCE-GELİŞTİ-6-EKİM-2014.pdf>
Erişim Tarihi:03.10.2018.

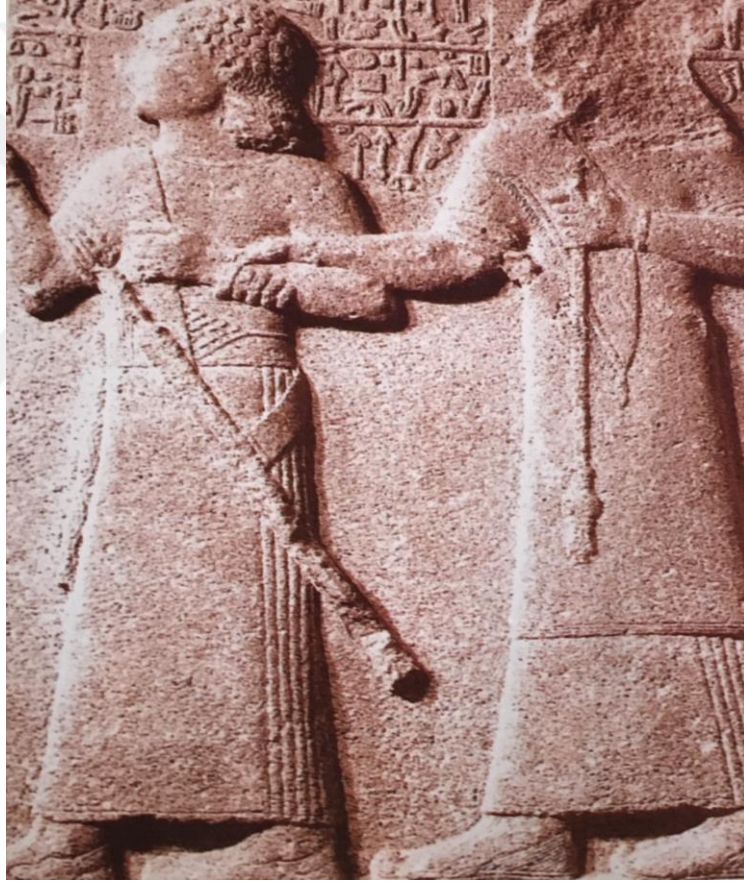
⁴ A. Tahir Gürsoy, a.g.e, s.68

⁵ A. Tahir Gürsoy, a.g.e, s.14

⁶ A. Tahir Gürsoy, a.g.e, s.14

sahiptir. Sümerlilerin çivi yazısını icat etmesiyle, Asurlular yazıyı Anadolu'ya taşımıştır. İlkçağ Mezopotamya uygarlıkları olan Sümer, Asur, Akadlar ve Kaldeliler yünlü kumaş imalatında oldukça ilerdeydiler⁷. Asurlular Anadolu'yu terk etmiş ve yerine zamanla güçlenen yeni bir devlet olan Hititler geçmiştir. Hititliler çivi yazının yanında resimli bir yazı olan hiyeroglif yazını kullanmıştır.

Hititliler heykelcilik ve kabartma sanatını kullanan bir medeniyettir ve yaptıkları kabartma figürlerden dönemin giyim kuşamıyla ilgili önemli bilgiler elde edilmektedir⁸.

Şekil 2. Geç Hitit Dönemi Kabartma Figürleri M.Ö 8. Yüzyıl'ın Başları

Kaynak: A.Tahir Gürsoy, Düünden Bugüne Giyim Kültürü ve Moda, Mithat Giyim A.Ş, İstanbul (2004), s.25

⁷ Fikri Salman, "Türk Kumaş Sanatı" (1.Baskı), Zafer Ofiset Matbaası, Erzurum 2011, s.4

⁸ A. Tahir Gürsoy, a.g.e, s.24.

Şekil 3. Hitit Dönemi Saç, Sakal ve Başlık Örneği M.Ö 8. Yüzyıl

Kaynak: A.Tahir Gürsoy, Dünden Bugüne Giyim Kültürü ve Moda, Mithat Giyim A.Ş, İstanbul (2004), s.24-25

Şekil 3’de görülen saç şekilleri ve sağ taraftaki çizimde sfenks adı verilen baş şekli dönemin erkekleri tarafından kullanılan bir modeldir⁹.

Uygarıklar zincirleme bir şekilde giyim kuşam ve başka birçok alanda birbirlerini etkilemişlerdir. Hitit medeniyetinde görülen bu saç şekilleri, giyim kuşamda kullandıkları aksesuarlar ve taktıkları başlıkları Hitit devletinden sonra gelecek medeniyetlerde de görülmüştür. Her medeniyet kendinden sonra gelecek olan medeniyetlere miraslarını bırakarak da bir etkileşim oluşmaktadır.

⁹ A. Tahir Gürsoy, a.g.e, s.24-25.

Şekil 4. Geç Hitit Dönemine Ait İki Heykel M.Ö 8. Yüzyıl

Kaynak: A. Tahir Gürsoy. Dünden Bugüne Giyim Kültürü ve Moda, Mithat Giyim A.Ş, İstanbul (2004), s.26

Şekil 4'deki figürler M.Ö 8. yüzyıla aittir. Sol taraftaki figür Geç Hitit Dönemi kralı Tarhuza'ya ait, sağ taraftaki figür Geç Hitit Dönemi tanrısı olarak bilinmektedir¹⁰. Kral Tarhunza'ya ait figür Malatya Aslantepe höyüğündeki kazılar sonucunda çıkartılmıştır. Figürlerde ayrıntılı bir biçimde dönemin giyim kuşamıyla ilgili bilgi edinmekteyiz. Sol figürde çok miktarda kavisli drapeler, sağ figürde ise asimetrik detayları olan bir üst ve bileklerde daralan bir pantolon vardır. Figürlerin saçları sayfa 7 'deki şekil 3'de görüldüğü üzere aynı modeldedir.

¹⁰ A.Tahir Gürsoy, a.g.e, s.26

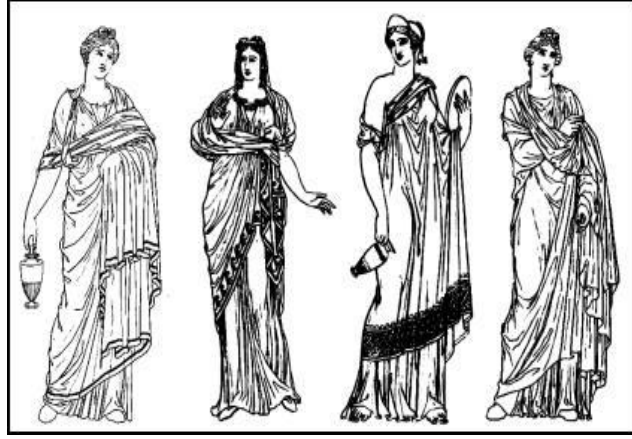
Antik Yunan ve Roma giyimi birbirine çok yakın tekniklerle kumaşlar basit şekillerde birbirine tutturuluyor, sarılıp dolamalar yapılarak kumaşa belli modeller ve hacimler veriliyordu. Kumaşlar ölçsüz ve uzundur. Antik Yunan ve Roma giyiminde çok miktarda drape*¹¹ ve pileler mevcuttur.

Şekil 5. Antik Yunan Giyim Örneği M.Ö 3. Yüzyıl

Kaynak: A.Tahir Gürsoy, , Dünden Bugüne Giyim Kültürü ve Moda, Mithat Giyim A.Ş, İstanbul (2004), s.71.

*¹¹ Drape: Giysilerin dökümlü durmasını sağlayan kumaş katları ve kıvrımlarına denilmektedir.

Şekil 6. Antik Yunan Giyim Örneği M.Ö 3. Yüzyıl

Kaynak:(http://www.fashion-era.com/ancient_costume/ancient-greek-fashion-hair.htm),
ErişimTarihi: (22.10.2017)

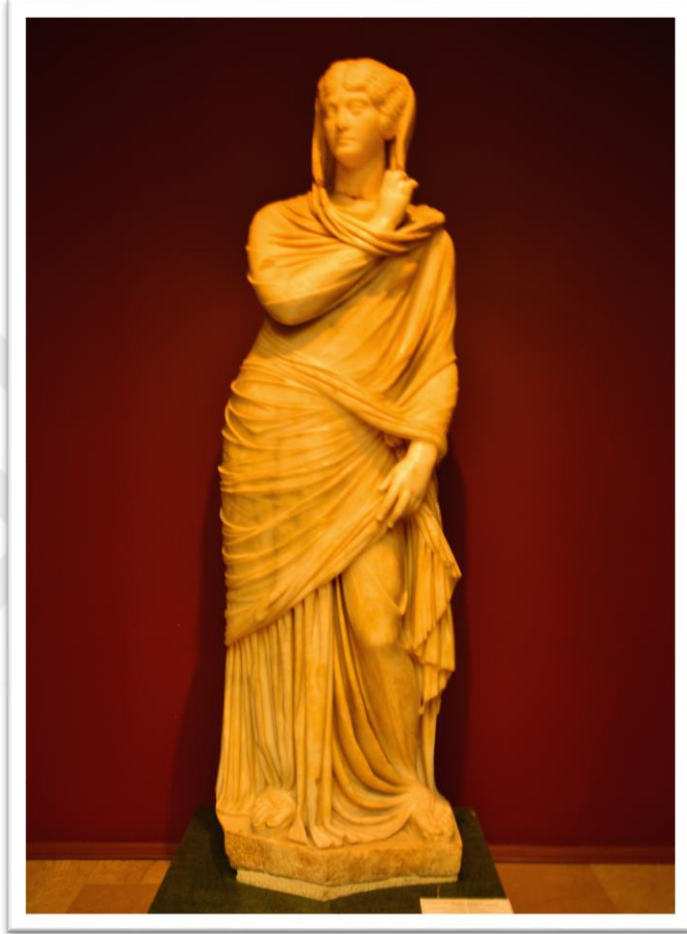
Şekil 7.Yunan Mimarisine Örnek

Kaynak: (<https://okuryazarim.com/sutun-nedir-cesitleri-nelerdir/>) Erişim Tarihi: (22.10.2017)

Antik Yunan döneminin giyilen uzun bol ve drapeli kıyafetler ilk bakışta akıllara o dönemin mimarisi olan sütunları getirmektedir. Şekil 6'de kıyafetin drapeleryle şekil 7'deki o dönemin yapılarında bulunan sütunlar nerdeyse birebir benzerlik göstermektedir¹².

¹² A, Tahir, Gürsoy, a.g.e, s.71

Antik Yunan dönemindeki mimari ve giyimin birbirlerine olan benzerlikleri Roma dönemi içinde geçerliydi. Roma dönemi, Antik Yunan döneminin devamı niteliğinde benzerlikler çok fazladır. Mimari ve giyim kuşamdaki bu benzerlikler diğer yüzyıllarda da karşımıza çıkan bir dönemsel özelliktir.

Şekil 8. Roma Dönemi Kornelia Antonia'nın Heykeli M.S 2. Yüzyıl

Kaynak: İstanbul Arkeoloji Müzesi, Env No: 2645 T.

Roma dönemi kadınlarının en çok giydikleri Palla ve Stoladır. Palla her iki omuzu örten ve dökümlü bir şekilde vücuttan aşağı doğru süzülen bir giysi iken Stola ise tek omuzu açıkta bırakıp diğer omuzdan çapraz ve dökümlü bir şekilde vücuda sarılan bir giysidir¹³.

¹³ A.Tahir Gürsoy, a.g.e, s.74.

Şekil 9. Antik Yunan Dönemi Kadın Giysisi Chiton Örneği

Kaynak: (<http://world4.eu/the-ancient-greek-costume/>) Erişim Tarihi: (04.10.2018)

Roma dönemi kadınlarını giydikleri Palla ve Stola olarak adlandırılan giysi Antik Yunanlıların Chiton (Kiton) diye adlandırılan elbiselerine benzemektedir. Şekil 9'daki örnekte görülen Antik Yunan kadınları da aynı şekilde Chiton elbiselerin üzerine tek omuzu örten ya da iki omuzu örten örtüler alırlardı¹⁴. Roma dönemi giyim kuşamının Yunan dönemindeki giyime benzerliği görülmektedir. Farklılıklar Romalıların elbiselerine kullandığı isim ve dolama şekillerindeki bir kaç farktan ibarettir. Tarihte ilk sandaletler insanların ayaklarını çamur, kesici cisimler, hava koşulları gibi etkenlerden korumak amacıyla ağaç kabuklarından veya sert cisimlerden tabanlar yapıp çeşitli otları kullanarak ayaklarına bağladıkları bilinmektedir¹⁵. Kaynaklarda ise ayakkabının tarihinin eski Mısır'da başladığı yazmaktadır. M.Ö 2000'li yıllarda Mısır'da papirüs bitkisinin saplarıyla örülen altı düz bir sandalet tarihin ilk kayıtlı sandaleti olarak kaynaklarda geçmektedir ve bu

¹⁴ A. Tahir Gürsoy, a.g.e, s. 70.

¹⁵ *Tarihte İlk Ayakkabılar*, (<https://www.fiyapa.com/sayfa/tarihte-ilk-ayakkabilar>.)

Erişim Tarihi: 04.10.2018.

sandalet Mısır Kahire Müzesi'nde sergilenmektedir¹⁶. Roma ve Antik Yunan medeniyeti giysilerinde kişilerin sosyal statüdeki yerlerini belirleyen farklar mevcuttur. Bu farklar kumaş kalitesi kıyafetlerdeki pilise ve drapelerin çokluğu gibi ölçütlerle belirlenirdi.

Şekil 10. Romalıların Giydiği Toga Diye Adlandırılan Tunik Modeli

Kaynak: A.Tahir Gürsoy, Düünden Bugüne Giyim Kültürü ve Moda, Mithat Giyim A.Ş, İstanbul (2004), s.75

Romalıların giydikleri farklı bir kıyafet olan Şekil 10'daki bu modele Toga denilmektedir. A. Tahir Gürsoy'a Toga'yı şöyle tanımlamaktadır: “ Toga'yı daha çok soylu olmayan, halktan gelmekle birlikte, devlet hizmetinde üst derecede oldukları için saygınlık gören insanlar giyiyordu”¹⁷. Toga'yı Romalı olmayan, özgür

¹⁶ Uğur Kuyumcu, *Mısırdan Gelen Zerafet Sandalet*, <http://www.bizuckisiyiz.com/misirdan-gelen-zerafet-sandalet/>, Erişim Tarihi: 04.10.2018.

¹⁷ A. Tahir Gürsoy, a.g.e, s.74

olmayan ve alt tabakadan olan kişiler tarafından giyilmesine izin verilmezdi. Toga Etrüsk kökenli bir giysi olan, Antik Yunanlılara ait khimationu ile eş değer bir kıyafettir¹⁸.

Mısırda keten M.Ö 4. yüzyıldan beri yetiştirildiği mabetler ve mezar üzerine yapılan resimlerden anlaşılmaktadır¹⁹. Mısırda keten bezi kullanımı çok yaygındı. Eski İmparatorluk devrine ait mısır mezarlarında keten bezine sarılı mumyalar bu dönemde keten kullanımıyla ilgili bilgiler vermektedir.²⁰ Yeni imparatorluk devrinde kumaşların çeşitleri artmış, ihtişam ve süsün ortaya çıktığı görülmektedir. Mısırın son devrinde M.Ö 341-333 giyim şekli ve dokumacılığına yabancı kültürlerin etkisi gözlemlenmiştir.²¹.

Şekil 11. Eski Mısırda Giyim M.Ö 3000

Kaynak:https://gizliilimler.tr.gg/Eski-M%26%23305%3Bs%26%23305%3Br-h-da-Giyim_Ku%26%23351%3Bam.htm Erişim Tarihi: (21.10.2018)

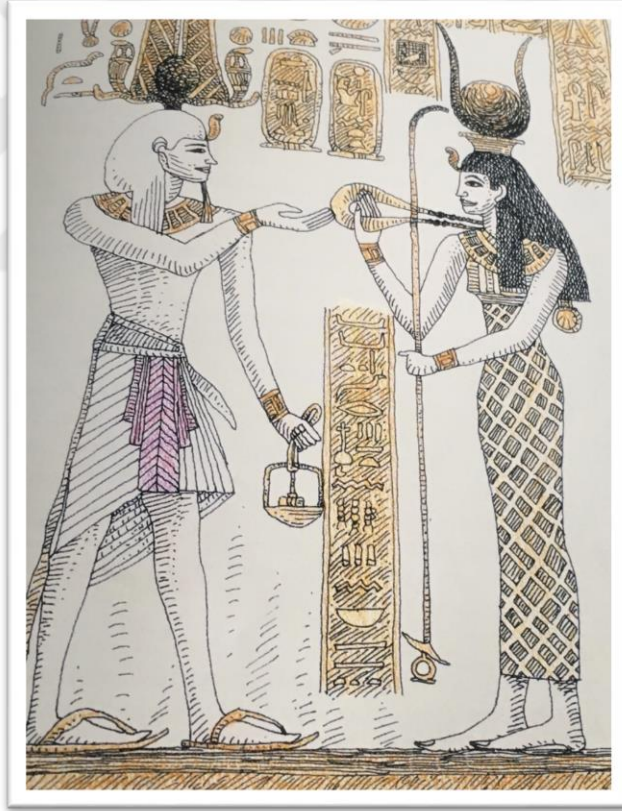
¹⁸ Arkeotr,” Toga”, (<http://www.arkeo-tr.com/toga.html>), Erişim Tarihi: 15.08.2018

¹⁹ Tekstil Sayfası, Keten Nedir Keten Bitkisi ve Lifleri, <https://tekstilsayfasi.blogspot.com/2013/01/keten-bitkisi.html>, Erişim Tarihi: 20.08.2018

²⁰ Akhenaton, “Eski Mısır’da Giyim-Kuşam”, https://gizliilimler.tr.gg/Eski-Misir-h-da-Giyim_Kuşam.htm, Erişim Tarihi: 20.08.2018

²¹ Fikri Salman, a.g.e, s.4

Eski Mısırda giyim-kuşamı etkileyen nedenlerden biride Mısırın coğrafi konumu ve iklim koşullarıdır. Sıcaklık nedeniyle Mısır giysilerinde Yunan ve Roma medeniyetlerindeki gibi tamamen örten değil, açıkta bırakan modeller kullanılmaktadır. Kıyafetlerde genelde üst kısımlar açıktır. Pilise*²² ve drapeler bu dönemde önemli ayrıntılarından ve ilkçağ medeniyetlerinin birbirinden etkilendiğinin göstergesidir. Mısırda aksesuarlarda çok kullanılırdı ve oldukça önemliydi. Takılan takılardan kişilerin statü farklılıkları anlaşılmaktadır. Erkekler Sayfa 14’de şekil 11’de görüldüğü gibi diz kapaklarını geçmeyecek uzunlukta giyiniyorlardı. Bunların dışında entari havasında olan giysiler ve eteklerde giyim kuşamda yaygındı.

Şekil 12. Mısır Giyim Örneği M.Ö 3000

Kaynak: A.Tahir Gürsoy, Dünden Bugüne Giyim Kültürü ve Moda, Mithat Giyim A.Ş, İstanbul (2004), s.69.

²² *Pilise: pili yada pile diyede adlandırılır elbiselerdeki düzenli dikilmiş katlar anlamında kullanılmıştır.

Mısır giyim kültürünün elbise, etek ve aksesuar örnekleri sayfa 15’de şekil 12’de gösterilmektedir. Görselde sandalet giyen figürde görülmektedir, sandaletlerin atası sayılan medeniyette Mısırdır.

Şekil 13. Dikey Dokuma Tezgahıyla Dokuma Yapan Kadın M.Ö 2500

Kaynak:(https://gizlilikler.tr.gg/Eski-M%26%23305%3Bs%26%23305%3Br-h-da-Giyim_Ku%26%23351%3Bam.htm) Erişim Tarihi: (22.10.2017)

M.Ö 5. ve M.Ö 1. yüzyıllar arasında tarihlenen Pazırık kurganları farklı yerlerde bulunan birçok mezardan oluşmaktadır. Bu kurganların bazılarında tekstil ve giyim kuşam tarihi için önemli kaynaklar bulunmuştur. Pazırık kurganları*²³ Hun devletinin de kültürel izlerini barındırmaktadır.

Türklerin dokumacılıkta başarılı olduğunu gösteren bir diğer örnek ise Rus arkeolog Rudenko'nun 5. Pazırık Kurganında bulduğu halıdır. Bu halının netliğinde anlaşıldığı gibi desen, renk konusunda da Türkler oldukça başarılıdır²⁴.

²³ *Kurgan: Mezar anlamına gelmektedir. Eski Türkrlerde toprak yığılarak yapılan mezarlar.

²⁴ Fikri Salman, a.g.e, s.13

Şekil 14. 5. Pazırık Kurganında Bulunan Halı Örneği

Kaynak: Fikri Salman, “Türk Kumaş Sanatı” (I.Baskı), Zafer Ofiset Matbaası, Erzurum 2011, s.4

1.2. Ortaçağ 'da Tekstil ve Dokumacılık

Bilindiği gibi pamuk ilk Hindistan'da kullanılmaya başlandı, daha sonra Yakınoğu'ya kadar getirildi. Filistin ve Mısır'da ve daha sonra bütün Akdeniz Bölgesine getirildi. Pamuk 9. yüzyıldan sonra daha çok tanınmaya başlandı. Avrupa'da keten ve kenevir kullanılarak tekstil malzemeleri üretildi²⁵.

Eski dönemlerde olduğu gibi giyim bu dönemlerde de kişilerin toplumdaki yerini ayırt edici bir konumdur. Yunan ve Roma döneminde görülen sınıf farkına dayalı kıyafet düzenlemesi bu dönemde de görülmektedir.

Bizans dönemi Ortaçağın başlangıcı ve devamında Ortaçağ'ın bitimine kadar süregelmektedir. Antik Roma'nın M.S. 300'lü yıllarda yıkılıp bir bölümünün Avrupa'ya yayılması başkentinin İstanbul olması Hıristiyanlık içinde önemli bir dönüm noktası olmuştur²⁶. Bizans dönemi eski Roma'nın devamlılığını sürdürdüğü içinde eski dönemdeki giyim kuşamın tüm özelliklerini Bizans döneminde de görülmektedir Bu dönem Roma dönemine göre kıyafetlerde daha süslü ve gösterişli bir görünüm hakimdir. Mimarideki ihtişam kıyafetlere yansımaktadır²⁷.

Bizans dönemindeki tuniklerin kullanım alanları üst sınıf ve alt sınıf olarak ayrılmaktadır. Üst kesimden kişiler bu tunikleri içlerine giyerken alt sınıflar tunikleri kıyafet olarak kullanmaktaydı. Aynı zamanda kıyafetlerdeki kumaş farklılıkları da bu ayrıma dahildir. Ayrıca pilise sayılarının çokluğu kişilerin statüsündeki yüksekliği belli etmektedir²⁸.

²⁵ Zeki Tez, Tekstil ve Giyim Kuşamın Kültürel Tarihi, (1. Baskı), Doruk Yayıncılık, İstanbul, 2009, s.29-30.

²⁶ A. Tahir Gürsoy, a.g.e. s.79.

²⁷ A. Tahir Gürsoy, a.g.e. s.78.

²⁸ Sabahattin Türkoğlu "Tarih Boyunca Anadolu'da Giyim Kuşam" Net Turistik Yayınları A.Ş, İstanbul, s.123

Şekil 15. Bizans Kraliçesi ve Bizans Prensesi 10. Yüzyıl

Kaynak: A.Tahir Gürsoy,. Dünden Bugüne Giyim Kültürü ve Moda, Mithat Giyim A.Ş, İstanbul (2004), s.79.

Şekil 16. Ortaçağ Bizans Giyim Örneği 10-11. Yüzyıl

Kaynak: (<http://blog.kavrakoglu.com/tag/bizans-impatorlugu/page/19/>) Erişim Tarihi: (22.10.2017)

Şekil 17. 11. Yüzyıl Giyim Örneği

Kaynak: Sabahattin Türkoğlu “Tarih Boyunca Anadolu’da Giyim Kuşam” Net Turistik Yayınları A.Ş, İstanbul, s.115

Sayfa 20’de şekil 17’de İmparator ve İmparatoriçenin üzerine pelerin şeklinde önden bağlamalı bol bir üst geçirdiği ve bu pelerinin üzerinin mücevherlerle süslendiği görülmektedir.

İstanbul Ticaret Üniversitesi öğretim görevlisi Sabahattin Türkoğlu sayfa 20’de şekil 17’de görülen İmparator ve İmparatoriçenin üzerine gidiydi pelerinler hakkında, Tarih Boyunca Anadolu’da Giyim Kuşam kitabında şöyle yazmaktadır: “ Kıyafetlerde önemli bir parça, eskiden de giyilen “khlamidion”²⁹ dur. Bir nevi pelerin olan bu parça üzerinde, Bizanslılar küçük bir değişiklik yapmışlardır; Pelerinin öne gelen ve elle sık sık tutulduğu için kirlenen orta kısmına koyu renkte bir kumaş parçası dikilmiştir. Çok karakteristik bir Bizans modası olarak literatüre giren bu aksesuarın adına “tablion” diyorlardı. Bunu sadece erkekler değil kadınlar da taşırlardı” diye yazmaktadır³⁰.

Bizans’ta halk ve kilise arasında da sınıfsal ayrılıklar mevcuttur. Halk giysiyi giyinmek vücudunu örtmek amacıyla kullanırken, kilise giyimi bir güç göstergesi amacıyla kullanıyordu³¹.

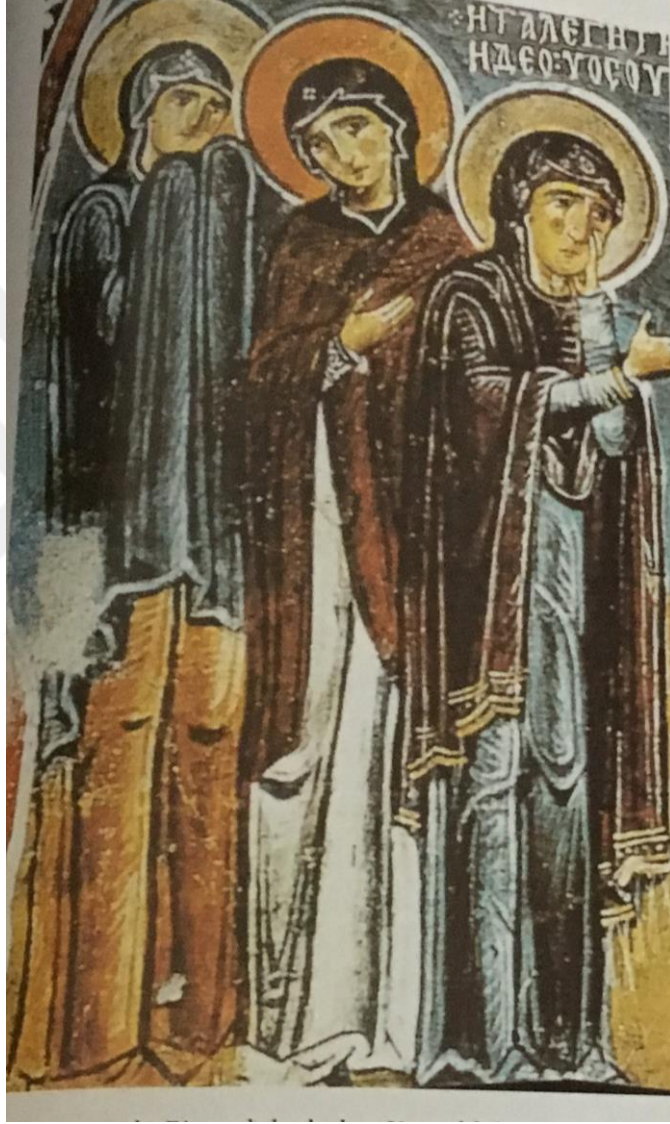
Bizans döneminde kadınların başlarını örttüklerine dair bilgileri kaynaklardan elde etmekteyiz. Sabahattin Türkoğlu’nun, Tarih Boyunca Anadolu’da Giyim Kuşam kitabında Bizanslıların başlarını örtmesiyle ilgili şöyle yazmaktadır: “ 1420’lerde İstanbul’da yaşamış olan Francesco Filelfo adlı bir İtalyan, şehirdeki aristokrat hanımlardan bazılarının münzevi bir hayat sürdürdüğünü, yakın akrabaları dışında kimseyle görüşmediklerini, ancak karanlık basınca, o da yüzlerine peçe takmak suretiyle dışarı çıktıklarını anlatır... Örtünme konusunda bazı araştırmalar daha da ileri giderek, Türklerin örtünmeği, Bizans dünyasıyla tanıştıktan sonra daha önemsediklerini söylerler. Fuat Köprülü bu iddiaların doğru olabileceğini belirtir... Gene de, Bizans kadınlarının, Türkler ve belki de Araplar vasıtasıyla aldıkları Doğu’lu giyim gelenekleri vardır; türban ve Doğu usulünde püsküllü şal sarınmak

²⁹ Khlamidion (himation): Antik Yunan Dönemi’nde giyilen tek omzu açıkta bırakan giysi.

³⁰ Sabahattin Türkoğlu, a.g.e, s.114

³¹ Sabahattin Türkoğlu, a.g.e, s.122

bunlardan ikisiydi. Kariye ve Kapadokya (Karanlı Kilise) freskleri üzerinde buna benzer örtü taşıyan ve başı türban kadın tasvirleri vardır. Bu kiliselerin Geç Bizans Dönemi'nde yapıldıkları göz önüne alınırsa, geleneklerin, Bizanslılarla Türklerin, Anadolu'da, bir arada yaşamalarından sonra alınan bir etki olduğu anlaşılır³² diyerek Bizanslı kadınların başlarını örtmeleriyle ilgili bilgi vermiştir.

Şekil 18. Başlarını Kapatmış Olan Bizans Dönemi Kadınları 11.Yüzyıl

Kaynak: Sabahattin Türkoğlu, Tarih Boyunca Anadolu'da Giyim Kuşam' Net Turistik Yayınları A.Ş, İstanbul, s.117.

³² Sabahattin Türkoğlu, a.g.e, s.117

Doğu ülkeleri Batı ülkelerini birçok yönden etkilemiştir. Tekstil batı ülkelerini etkileyen en önemli alanlardan birisidir. Doğu ülkeleri ile batı ülkelerinin yoğunlaşan ilişkileri sonucu batı ülkelerinin doğu ülkelerinden birçok alanda aldığı örneklere rastlanmaktadır. İpeği ilk keşfeden imparatorluk Çin'di ve daha sonra Japonya ve Hindistan ipek yapımını öğrendi. Daha sonra Bizans ipek yapımını öğrendi ve ipek üretmeye başladı. İran ve Orta Asya'yı ele geçiren Müslümanlar ipek ticaret yollarını da ele geçirmiş oldu. Devletlerin el değiştirmesi, ticaret ve savaşlar sonucu birbirleriyle etkileşim kuran ülkeler böylelikle ipek üretimini de öğrenmiş oldu.

İranlıların kullandıkları tafta diye adlandırılan ipekli kumaştan yapılan elbiseler Fransızca'ya taffetas diye, İtalyanca'ya taffeta diye geçmiştir. Doğu ülkesi olan İran'ın tekstil kültürünün batı ülkesi olan Fransa ve İtalya'ya etkileri açıkça görülmektedir³³.

Doğu ülkelerinden batı ülkelere en çok gönderilen kumaş türleri arasında ipek ve kadife yer almaktaydı. Üretimi açısından zor olan bu kumaşlar her zaman değer verilen kumaşlar olmuştur ve çok pahalı kumaş türlerindedir. Avrupa bu iki kumaş türüne çok değer veriyor ve yüksek kademeli kişiler tarafından kullanılıyordu.

Hun, Kök Türk, Oğuz, Avar, Hazar gibi eski Türkler hayvancılıkla uğraşır göçebe bir hayat sürmekteydi. Giydikleri kıyafetlerin rahat olması oldukça önemliydi. Daha çok deri kumaş tercih etmekteydiler. Orta Asya'nın giyim kuşam iç don üzerine kaftan, çarpıt ya da çapan denilen bir hırka, çizme, yad, çarık denilen ayakkabılar bu kültürün giyimiydi. Şalvar veya pantolon giymek savaşçı kavimlerin tercih ettiği giyim türüdür. Hunlardan itibaren pantolon kullanımının yaygınlaştığı bilinmektedir. Eski Türklerin giyimi ile Selçukluların giyim özellikleri birbirine

³³ Zeki Tez, a.g.e, s.32.

benzemekteydi. Selçukluda kadınlar başlarında bürüncük*³⁴ ve yaşmak kullanmışlardır³⁵.

Bilim ve kültürel tarih alanlarında araştırmalar yapan ve eserler yazan aynı zamanda akademisyen olan Zeki Tez'in, *Tekstil ve Giyim Kuşamın Kültürel Tarihi* adlı kitabında, ortaçağ Müslümanlarının dokumalarda kullandığı motifler hakkında şu bilgiler yazmaktadır: "11-13. yüzyıl dokumalarında ana motifler, diğer el sanatı yapılarında da görülen ikonografi içinde, hayvan motifleri ve genel İslami süslemenin arabesk biçimleri, palmetler (palmiyeyi çağrıştıran yaprak biçimli süsleme motifi) ve kıvrımsal kompozisyonlarıdır. Diğer el sanatları ürünlerinde olduğu gibi küfi yazı şeritleri, kimi zaman tarih ve yaptıranın adını da içerek şekilde dokuma kompozisyonlarında da yer almaktadır"³⁶.

³⁴ *Bürüncük: Ham ipek ve birazda keten ipliğinden dokunan ince kumaş.

³⁵ Ayten Sezen Arıç, *Türklerdeki Kıyafetin Kısa Tarihi*, <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-64-65-66/turklerdeki-kiyafetin-kisa-tarihi>, Erişim Tarihi: 15.02.2018.

³⁶ Zeki Tez, a.g.e, s.33.

Şekil 19. Bizans Minyatürü 14. Yüzyıl

Kaynak: Sabahattin Türkoğlu, “Tarih Boyunca Anadolu’da Giyim Kuşam” Net Turistik Yayınları A.Ş, İstanbul, s.134.

14. yüzyıl Bizanslılara ait sayfa 25’de bulunan şekil 19’daki bu minyatürde Türklerin Bizans giyim kuşamında olan etkileri görülmektedir. Bu minyatürde Türklerin Bizanslılarla olan ilişkileri sonucu kıyafetlerine yansımaları açıkça görülmektedir. Soldaki figürler Türk usulü salma kollu tunik giymiş ve başına da börk³⁷ takmıştır³⁸.

12. ve 13. yüzyıllarda İslami tekstil desenlerini bazı Avrupa ülkelerinin örnek aldığı görülmektedir. Hayvan motifleri, geometrik şekiller daha sonraları çiçek ve enginar motifleri kullanılmıştır.

Doğu ülkelerinde üretilen kumaşlar uzun bir süre Batıda hayranlık uyandırmaya devam etmiştir. Bu kumaşların büyük bir çoğunluğu hala Avrupa’da çeşitli müzelerde koruma altındadırlar. O dönemdeki elbiseler ve tekstil ürünlerine oldukça önem verilip muhafaza edilirdi.

Endülüslü dokumacılar Mısır ve Mezopotamya’da yapılan dokumacılığı örnek alarak kumaş ve dokumacılıkta ilerlemişlerdir³⁹. Sasani dokumacılığında da benzer izler taşımaktadır. Kadife türünde yünlü kumaşlarda üretiliyordu. Boyamalarında ise bitki liflerinden faydalanıyordu⁴⁰.

İran bölgesindeki Sasani kumaş süslemeleri hayvanlar, insan figürleri ve bitkiler tüm zemine yerleştirilmiş serbest düzenlemelerden oluşmaktadır.⁴¹ Sasaniler İran’ın fethedilip İslamlaştırılmadan önceki son büyük İran imparatorluğu olmuştur. İran Roma milletini Sasaniler döneminde etkilemiştir.

³⁷ Börk:Eski Türk başlığı. Önceleri hayvan postu ve işlenmiş deriden, daha sonraları ise keçe ve çuhadan yapılmıştır.

³⁸ Sabahattin Türkoğlu, a.g.e, s.134

³⁹ Zeki Tez, a.g.e,s.46.

⁴⁰ Zeki Tez, a.g.e, s.49.

⁴¹ Fikri Salman, a.g.e, s.53

Şekil 20. Sasani Kumaşı 6. Yüzyıl

Kaynak: (http://www.wikiwand.com/tr/Sasani_%C4%B0mparatorlu%C4%9Fu),

Erişim Tarihi: (18.08.2018)

Şekil 20’de Mısırlılara ait bu kumaş Yemen’de 5-6. yüzyıllarda Aksum Etiyopya güçleriyle savaşan Sasani kralı II.Hüsrev’in freskine dayanan Sasanilerden ithal edilmiş bir örnektir.

Şekil 21. İran Çatma Kumaşı 10. Yüzyıl

Kaynak: Fikri Salman, “Türk Kumaş Sanatı” (I.Baskı), Zafer Ofiset Matbaası, Erzurum 2011, s.54.

Şekil 21’de Sasani hükümdarı Hüsrev ile Ermeni melikesinin yeğeni Şirin’i konu alan İran kumaşı oval madalyon düzenlemeleri ile bitkisel dallardan oluşmuştur. Türk edebiyatına da konu olan Hüsrev ile Şirin’in aşkı İran kumaşlarına da işlenen pek çok örneği bulunmaktadır.

Sasani imparatorluğu İran’ın Müslümanlar tarafından fethedilip İslamiyet’in yayılmasından önceki son büyük İran imparatorluğudur. İran Romalıları Sasaniler zamanında etkilediği görülmektedir. İran’ın Roma medeniyeti ile olan siyasi ilişkileri sonucunda kültürel ilişkileri de öne çıkmıştır. Bizanslıların İranlılar gibi dokumalarında madalyonlar içine bu şekil konular işlediği görülmektedir. İnsan figürleri ve bitkisel motifler madalyon içinde kullanılan örnekler arasında mevcuttur.

Şekil 22. 7. Yüzyıl Bizans Kumaşı

Kaynak: Fikri Salman, “ Türk Kumaş Sanatı” (I.Baskı), Zafer Ofiset Matbaası, Erzurum 2011, s.51.

Şekil 22’deki kumaşta İran etkisi görülmektedir. Sasani kumaşlarındaki benzer figürel motifler işlenmiştir. Kumaş üzerindeki motif İstanbul hipodromlarındaki at yarışlarını gösteren bir dokuma örneğidir⁴².

İran üslubu bu dokumlar sadece Bizanslıları değil aynı zamanda Selçukluları da etkilemektedir. Selçuklular İran’da hâkimiyet kurup gelişmekteyken aynı zamanda İranlılar ile akrabalık ilişkileri de kurmuşlardır. Bu iki kültür birbiriyle çok fazla benzerlik göstermesinin nedeni çok yakın olmaları sonucunda kültürel olarak da etkilenmeleridir. Selçuklular aynı zamanda Bizanslılar ile de siyasi ilişkiler yürütmekteydi. Bu ilişkiler sonucunda Bizans kumaşlarında Selçuklu etkileri görülmektedir.

⁴² Fikri Salman, a.g.e, s.51

Şekil 23. Sol Tarafda 11. Yüzyıl Bizans İpek Kumaşında Çift Başlı Kartal, Sağ Tarafda Çift Başlı Kartal Figürlü Selçuklu Kumaşı Örneği

Kaynak: Fikri Salman “Türk Kumaş Sanatı” (I.Baskı), Zafer Ofiset Matbaası, Erzurum 2011, s.53.

Şekil 23’de Desen olarak Selçuklu etkileri görülmektedir. Çift başlı kartalın pençeleriyle aslan ya da kaplana benzer bir hayvanı tutması Selçuklular döneminde kullanılan kumaş örnekleriyle benzerlik göstermektedir⁴³.

Türklerin İslamiyet’i kabul etmeleri ve Anadolu’ya yerleşmeleri sonucunda eski geleneklerinden kopmaları ve İslami gelenekleri alışmaları gibi süreçler uzun bir zaman almıştır. Önceleri göçebe bir hayat süren Türklerin bu durumu giyim kuşamına da etki etmekteydi. Hem yaşam biçimleri hem de coğrafi konumları giyim kuşamın üzerinde etkisi azımsanmayacak kadar çoktur. İslamiyet’i kabul etmeleri ve Orta Asya’dan Anadolu’ya göç edip yerleşik hayata geçen Türklerin eski giyim kuşamlarını değiştirmede diğer önemli bir sebeptir.

⁴³ Fikri Salman, a.g.e, s.53

Şekil 24. 13. Yüzyıl Oğuz Hanın Dede Korkuttan Canlandırılan Yaşamı (Topkapı Sarayı Müzesi)

Kaynak: Sabahattin Türkoğlu, , “Tarih Boyunca Anadolu’da Giyim Kuşam” Net Turistik Yayınları A.Ş, İstanbul. S.134.

Şekil 25. 13. Yüzyıl Selçuklulara Ait Bir Kumaş Olan Çift Aslan Motifi

Kaynak: Fikri Salman, “TürkKumaş Sanatı” (I.Baskı), Zafer Ofiset Matbaası, Erzurum 2011, s.36.

Kaynaklardan elde edilen bilgilere göre Selçuklu Devleti'nin en çok kullandığı motif çift aslan desendir. Bu desenin kullanıldığı daha pek çok örnek günümüze ulaşmıştır.

Şekil 26. Türklerde Giyilen Çaksır Örneği

Kaynak: Fatma Ayhan, Türk Giyim Kültüründe Pantolonun Gelişimi ve Dünya Giyim Kültürüne Etkileri, Akademik Bakış Dergisi, Sayı:37, s.7, <http://www.akademikbakis.org/>, Erişim Tarihi: (28.08.2018)

Şekil 27. Türklerin Giydiği İç Donu Örneği

Kaynak: Fatma Ayhan, Türk Giyim Kültüründe Pantolonun Gelişimi ve Dünya Giyim Kültürüne Etkileri, Akademik Bakış Dergisi, Sayı:37, s.8, <http://www.akademikbakis.org/>, Erişim Tarihi: (28.08.2018)

Selçuklu giyim kültüründen Osmanlı'ya miras kalan ve devamlılığını gösteren bir giyim kültürünün nesilden nesile aktarıldığı açıktır. Selçukluların giydiği üstlükler Osmanlıda kaftan adlandırılan üstler olarak ileriki yüzyıllarda karşımıza çıkacaktır. Şekil 25 ve 26'da görülmek üzere aynı zamanda pantolonun atası sayılan

Türklerde çakşır, don, şalvar olarak adlandırılan alt giysilerinde Osmanlı giyim kuşamında kadın ve erkeklerin kullandığı alt giysilerdi.

Her medeniyet kendinden sonra gelen medeniyete miraslarını bırakmayı sürdürmektedir. Aynı zaman her medeniyet gittikleri yerlere kendi kültürlerini taşıırken, gittikleri yerin kültürlerini benimsemektedirler. Milletler komşu milletlerle kurdukları ilişkiler sonucunda kültür alışverişi de olmaktadır. Bu ilişkiler ticari ve siyasi ilişkilerle başlasa da zamanla akrabalık ilişkileriyle devam edip sosyal ilişkilere dönüşmektedir. Sosyal ilişkilerin görünen yanlarından birisi kıyafetlerdeki benzerliktir. Toplumların kıyafetlerinden hangi milletle ilişkili oldukları dahi anlaşılabilir.

1.3. Osmanlı Döneminde Tekstil ve Dokumacılık

Osmanlı klasik dönemde 14. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar gelişme göstermeye başlayan kumaş imal merkezleri vardır. İpekli kumaş dokumacılığı denilince başta Bursa ve civar şehirlerde İstanbul, Bilecik, Edirne de yapılıyordu. Yünlü kumaş dokumacılığında Ankara, Erzurum, Tosya, Koçhisar başta olmak üzere Akdeniz Bölgesi ve İç Anadolu Bölgesinde de yapılmaktaydı. Pamuklu dokumada da yine Bursa, Akdeniz Bölgesi ve İç Anadolu bölgesinde de yapılmaktaydı. Osmanlı'nın klasik döneminde Bursa fethedilip başkent olmadan önce Bizanslılar burada ipek dokumacılığı yapıp ipek kumaştan elbiseler giyerdi⁴⁴.

13. yüzyılda Bizans dokumacılığının yerini işleme sanatının geçtiği görülmektedir. Bizans kumaşları Avrupalılar tarafından çok tutuluyordu. Bizans'ın yerine geçen Türklerin de kumaşları Avrupalılar tarafından çok beğeniliyordu.. Avrupa'ya gönderilen kumaşlar birçok papaz giysileri örnekleri bulunmaktadır. 16. yüzyılda Avrupalılar Türk motiflerinden esinlenmiş ve kullanmışlardır.

⁴⁴ Zeki Tez, a.g.e, s.57

16. yüzyıl kaynaklarına bakıldığında (Surname, Hürname, Şahname) Sultanların minyatürlerinde giysi biçimleri, desenleri hakkında bilgiler yer almaktadır⁴⁵.

Padişahlar için özel kullanılan kumaşlar saray kumaşları olarak adlandırılırdı. Osmanlı zamanında kullanılan bazı kumaşların isimleri kemha, çatma, çuha, kadife, atlas diye sıralanır. Bu kumaşların ünü Avrupa devletlerine kadar ulaşmıştır.

18. yüzyıla geldiğimizde ise dönemin genel durumunda bir düşüş söz konusudur. Bu düşüş devletin toprak kaybetmeye başlamasının yanı sıra ekonomideki düşüş, sosyal hayata da yansımış ekonomik bozukluklar kumaş üretimine kadar yansımıştır. Kumaş kalitesi 16. yüzyıla kıyasla daha orta düzey gümüş işlemlerin üretimi yasaklanmış, desen ve renklerde sadeliğe gidilmiştir. Türk kumaşlarında kalitenin düşüşü yerini Avrupa kumaşlarına bırakmaya başlamıştır. Türk dokumalarının taklitlerini de Avrupa devletleri yapmaya başlamıştır.

Osmanlıda motif olarak en çok kullanılan desenler arasında çiçekler gelir. Lale, sümbül, karanfil, menekşe, gül gibi çiçekleri sayabiliriz. Çintemani*⁴⁶ denilen bir diğer motif ise üç benek ve hafif dalgalı iki çizgiden oluşan motiftir⁴⁷. Bu motifin değişik anlamlandırmaları farklı kaynaklarda mevcuttur. Kimi kaynaklarda Osmanlı için uğur getiren bir motif olarak sayılmaktadır. 16. Yüzyılda Osmanlı padişahı entarisi üzerinde bir örneğini gösterebiliriz.

⁴⁵ Zeki Tez, a.g.e, s.60

⁴⁶ *Çintemani: Çintemani, çintamani olarak bilinir, 16.Yüzyıldan başlayarak türk kumaşlarında kullanılan motifin adıdır.

⁴⁷ Zeki Tez,a.g.e, s.64

Şekil 28. Çintemani Desenli Osmanlı Çatması

Kaynak: Fikri Salman, “TürkKumaş Sanatı” (I.Baskı), Zafer Ofiset Matbaası, Erzurum 2011, s.67

Kadife Osmanlı'nın yüksek kesimlerinde tercih edilen diğer bir kumaştır. Doğu kökenli olan kadife bu kumaş 15. ve 16. yüzyıllarda Osmanlı'da büyük bir gelişme göstermiştir. Avrupalılar tarafından aranan bir kumaş türü olan kadife Osmanlı'da Bursa şehrinde büyük bir gelişme göstermiştir⁴⁸.

Osmanlı tekstilinin üretim başkenti 15. ve 16. yüzyıllarda Bursa iken 17. yüzyılın ortalarında ise İstanbul'da gelişme göstermiştir. Topkapı Saray'ına kurulan dokuma atölyeleri Bursa'nın yükünü hafifletmiştir.

Zeki Tez'in Tekstil ve Giyim Kuşam Sanatının Kültürel Tarihi adlı kitabında Osmanlı kumaş motifleri ve kumaş dokumacılığıyla ilgili şunlar yazmaktadır: “Nakkaşhanenin ürettiği desenler, bütün sanat kollarına dağılmış ve taştan madene ve ahşaba, halıdan kumaşa kadar her alanda uygulanmıştır. Kumaş desenlerinin saray

⁴⁸ Zeki Tez, a.g.e, s.66-67.

nakkaşhanesinde tasarımılanması, Osmanlı sanatında kumaş motiflerinde üslup bütünlüğü sağlamıştır... Sarayda hassa dokuma atölyelerinin kurulması ve İstanbul'da ipekli dokumacılığın gelişmesi, sarayın Bursa tezgâhlarına olan talebini azaltmamıştır⁴⁹.

Osmanlı tekstili Avrupa'nın ilgisini oldukça çekiyordu, hatta Avrupa'dan gelen sanayi casusları ve Türk tekstilini araştırmak için görevlendirilip gönderiliyorlardı. 17. yüzyıla gelindiğinde bu durum kumaş ithalinde azalma yaratıyordu. Doğu'dan Batı'ya yapılan ihracatın yerini tam tersi Doğu'ya Batı'dan ihracat alıyor.

18. yüzyıla gelindiğinde kumaşlardaki eski kalite kalmadığından düşük değerli duruma geldi ve Avrupalılar kumaşları daha önceleri Doğu'dan ihraç ederken yerine Avrupa pazarı aldı. Batı dünyasının kumaşları Osmanlı pazarına girdi ve hatta padişahlar için değerli kumaşlar bile Avrupa'dan alınmaya başladı. 18. yüzyılda Avrupa sanayileşme yolunda ilerliyordu. Sanayileşme bilindiği üzere ilk dokumacılıkta başlamıştı. İngiltere'de başlayan sanayileşme daha sonra bütün Avrupa'da etkili oldu. Sanayileşme ile birlikte el tezgahlarına rağbet büyük ölçüde azalmaya başladı. Makineleşme ve seri üretim Osmanlı pazarını büyük durumda etkileyerek ve baş edemez duruma gelmişti.

Osmanlı devletinde kumaş dokumacılığının canlanması için yeni kumaş atölyeleri kurulmuştur. Bunlardan birisi 1759 yılında III. Mustafa tarafından Ayazma Camii civarından kurulan kumaş atölyesidir. III. Selim döneminde tekstil üzerinde yapılan reformlar ile bu durumdan kurtulmak için Üsküdar'da 1805 yılında atölyeler kurdurarak dokumacılığı yeniden canlandırma girişiminde bulunmuştur. Burada üretilen kumaşların özel bir ismi oldu ve "Selimiye" kumaşı denildi⁵⁰.

⁴⁹ Zeki Tez, a.g.e, s.67

⁵⁰ Zeki Tez, a.g.e, s.77

Şekil 29. Selimiye Kumaşı Örneği (Topkapı Saray Müzesi, 13/2316, 1072x129cm)

Kaynak: Sibel Alparslan Arça, “18. Yüzyıldaki Dokuma Endüstrisindeki Gelişmeler”, Bir Reformcu, Şair ve Müzisyen: Sultan III.Selim Han, İstanbul 2009, s.214

1.4. Avrupa'da Tekstil ve Dokumacılık

Avrupa'da bulunan en eski yün dokuma M.Ö 2000'lere, ipek ise Çin'den İran'a ithal edilmiş kumaş şeklinde M.Ö 600-400'lere tarihlenir. Pamuklu kumaş M.Ö 3000'lere Hindistan'da görülmüşse de Avrupa'da M.S 4. yüzyılda görülmektedir⁵¹.

İpekçilik ve kadifecilik 12. yüzyılda İtalya'da başlamıştır. İpek ve yün dokumalar Avrupa'nın Floransa şehrinde üretilmekteydi. Floransa İngiltere'den aldığı ham yünü boyayıp dokuduktan sonra yine İngiltere'ye satıyordu. Tekstil ticaretinden oldukça iyi para kazanan Floransa sanayi devrimi için sermaye birikimi de sağlanmış oluyordu. İtalya 15. yüzyılda bakıldığında önemli bir kadife kumaş üretim merkezi olmayı başarmış bir ülkedir.

Tekstilin önemli doğal malzemesi arasında yün önde geliyordu. Yünün kullanılmaya hazır hale gelmesi oldukça sabır ve uğraş isteyen bir işti, birçok aşamadan sonra kullanılabilir hale geliyordu. Dokumacılık bir zanaattı ve bu alanda loncalar kurulmuştur. Fakat bitkisel liflerin iplik haline getirilmesi ev sanayisi olarak kalmış ve loncalar haline örgütlenmemiştir. Düşük ücrete tabii üreticiler olmuşlar ve günün yarısından fazlasını iplik eğilerek geçirmek durumundaydılar⁵².

16. ve 17. yüzyıllarda Fransa'da yerli üretimin gelişmesi açısından Kral IV. Henri önlem almış ve yerli sanayiye kurmayı amaçlamış. Yerli üretim diğer krallar döneminde de sürmeye devam etmiş yeni dokuma tezgâhları kurulmuş. İtalyanlar ise başka ülkelerden aldıkları teknikleri kendi sanayisinde kullanmışlar⁵³.

Batı Avrupa ipekli kumaşları 16. ve 17. yüzyıllarda üretmeye başladı. İran'dan Anadolu üzerine gelen ham ipek sayesinde Avrupa'da ipekli kumaş üretimi başlamış olmuştur⁵⁴. Fransa'da ipekli dokumacılık 1480'de başlamış, 1520'de Kral I. François, İtalyan ve Flaman dokumacıları Fontainebleau 'ya çağırarak burada duvar halısı dokuma atölyeleri kurdurmuştur. Bir süre sonra başta Lyon olmak üzere

⁵¹ Zeki Tez, a.g.e, s.91

⁵² Zeki Tez, a.g.e, s.94

⁵³ Zeki Tez, a.g.e, s.103-104.

⁵⁴ Zeki Tez, a.g.e, s.104

Fransa'nın birçok kenti Avrupa ipekli dokuma üretiminin merkezi durumuna gelmiştir. Fransız dokumacılığı üslup ve teknik açısından 16. Louis'in hükümdarlığı döneminde büyük bir atılım yapmıştır. Fransız devriminden sonra dokumacılık 18. yüzyılın başlarından başlayarak tüm ülkede gelişme göstermiştir⁵⁵.

İngiliz dokumacılığı 1564 yılında Kraliçe Elizabeth, Flaman ve Flemenk dokumacıları Nonvich'e çağırarak ipekli dokuma atölyelerinin kurulmasına öncülük etmiştir⁵⁶. Pamuklu kumaşlar ise sanayi devrimiyle üretilmeye başlandı. Pamuğun anavatanı Hindistan'dı ve Hindistan ile Osmanlı pazarları Avrupalıların kullandığı pazarlardı. Osmanlı sanayi devriminden sonrada ucuz pamuk kumaşı Avrupa'ya ihraç etmeye devam etmişti.

Osmanlı ve İtalya'nın ortak oluşturdukları tekstil motifleri Polonya tarafından 18. yüzyılın sonlarına kadar taklit edilmeye başlanmış Osmanlı ile Avrupalılar arasında bir köprü olan Polonya tekstilin gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır⁵⁷.

17. yüzyılın başlarında İngiltere çoğu ülkenin pazarını ele geçirmeye başlamıştır, daha sonra pamuklu kumaş pazarı yünlü kumaş pazarını ikinci plana atmıştı, fakat Hindistan pamukları kadar kaliteli olamamıştır.

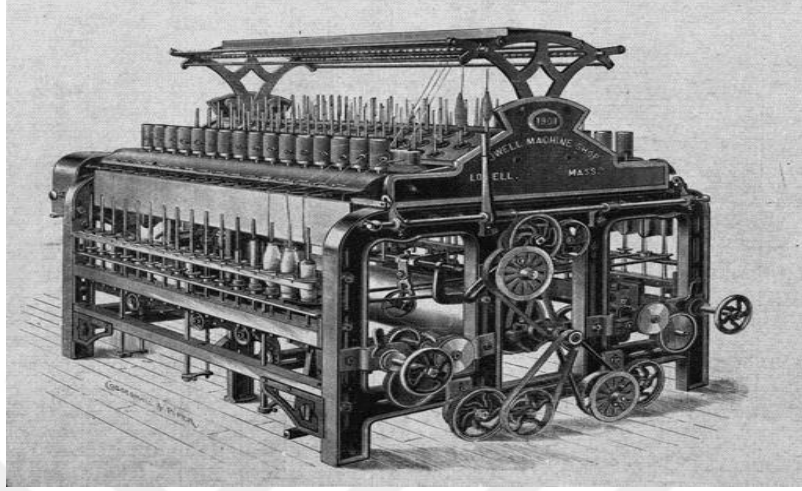
1750 yılından önce İngiltere pamuklu kumaşlarını Hindistan'dan temin ediliyordu. Bu nedenle pamuklu ürüne verilen para miktarı oldukça yüksekti. İngiltere bu oranı düşürmek için sömürge devleti Hindistan'a pamuk tarlaları kurmakla buldu. Sanayi Devrimiyle buharlı makinelerin kullanımı evde üretimi büyük oranda durdurdu. Makineleşme ile erkekler kadınların yerine fabrikalarda çalışır duruma gelerek geçim paralarını kazanırken kadınlar daha çok ev işleriyle

⁵⁵ "Dünya'da Dokumanın Tarihi", <http://www.tekstildershanesi.com.tr>, Erişim Tarihi: (28.08.2018)

⁵⁶ "Dünya'da Dokumanın Tarihi", <http://www.tekstildershanesi.com.tr>, Erişim Tarihi: (28.08.2018)

⁵⁷ Zeki Tez, a.g.e, s.105

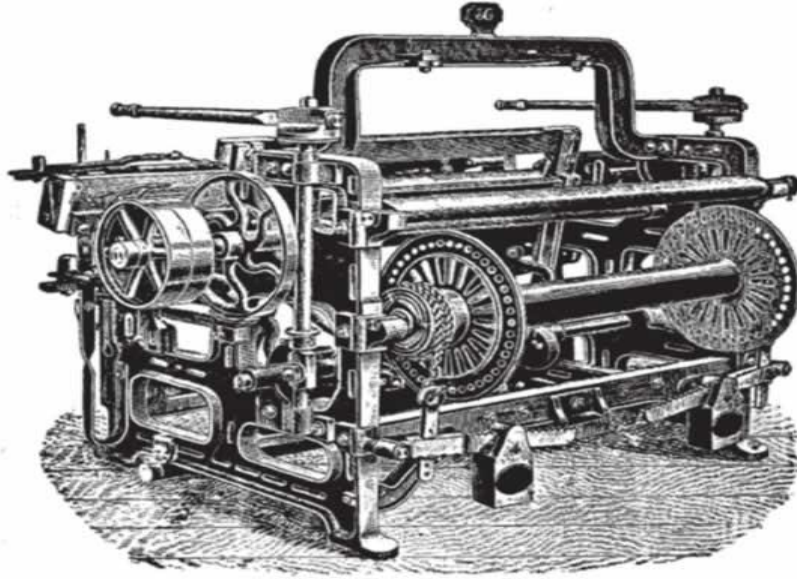
uğraşır oldu. Amerika ise pamuklu sanayiye 1768-1833 yılları arasında geçmiştir⁵⁸.

Şekil 30. Richard Arkwright Pamuk İpliği Eğirme Tezgahı 1769

Kaynak:(<https://www.makinaegitimi.com/imalat-islemleri/dokumacilik-tarihi.html>),

Erişim Tarihi: (29.08.2018)

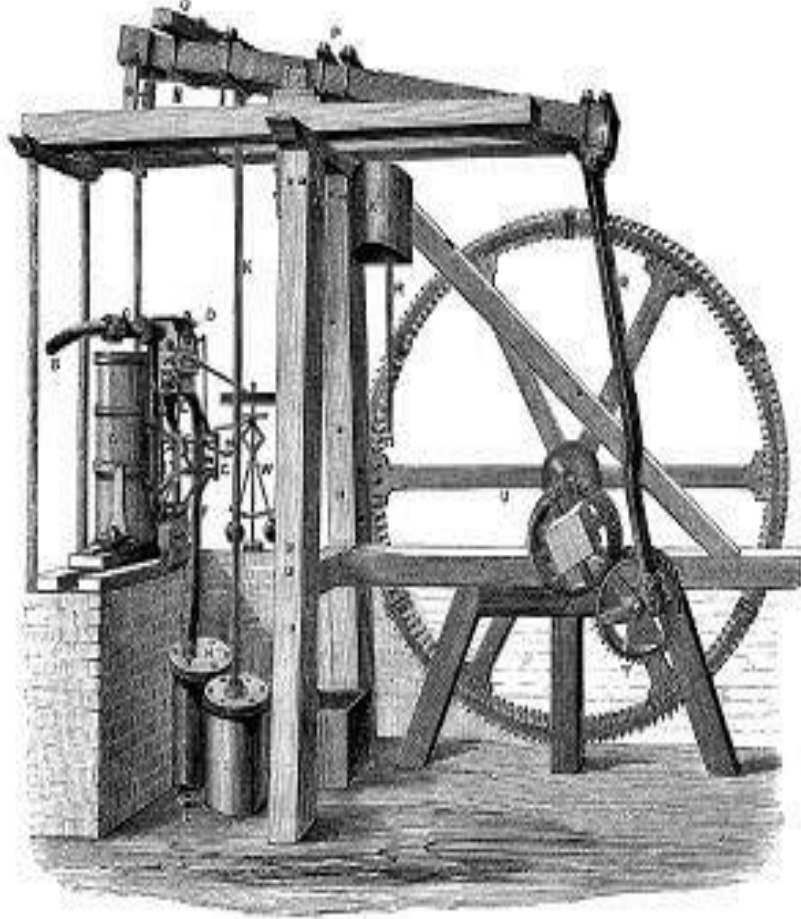
Şekil 31:Edmund Cartwright'ın İcat Ettiği Mekanik Dokuma Tezgahı 1785

Kaynak:(<https://www.makinaegitimi.com/imalat-islemleri/dokumacilik-tarihi.html>),

Erişim Tarihi: (29.08.2018)

⁵⁸ Zeki Tez, a.g.e, s. 109-110.

İngiltere’de Sanayi Devrimi öncesinde iplik eğirme işlemini insan gücüyle evlerde yapıyordu. 18. yüzyılda İngiltere’de dokumadaki gelişmeler giderek artmış, önemli buluşlar ortaya çıkmış bu buluşlar zamanla geliştirilmiştir. Sanayi devrimini başlatan en önemli buluş ise James Watt’ın buhar makinesi icadının pamuk iplikçiliğinde kullanmasıyla 1786 yılı makine çağının gerçek başlangıç tarihini oluşturmuştur. 18. yüzyıl ve devamındaki yüzyıl sanayi devriminin gelişimi için önemli yüzyıllardır. İlk önce İngiltere’de başlayan bu endüstriyel devrim Batı Avrupa ülkelerine öncülük etmiştir, daha sonra Kuzey Amerika’yı etkisi altına almış ve dünyanın geri kalan kısmını etkisi altına almayı sürdürmüştür.

Şekil 32. 18. Yüzyıl James Watt’ın Buhar Makinesi

Kaynak:(<http://www.wikitarh.com/sanayi-devrimi-nedenleri-sonuclari>), Erişim Tarihi:(29.08.2018).

İKİNCİ BÖLÜM

OSMANLI İMPARATORLUĞUNA GENEL BAKIŞ

2.1. 17. ve 18. Yüzyılda Osmanlı Devletinin Genel Durumu

Osmanlı İmparatorluğu tarihine genel bir bakış açısıyla yaklaşıldığında Klasik dönemin önemli isimlerinden sonra, II. Selim'den itibaren bir gerileme ve kargaşa devrinin sultanlarından başladığı kabul edilir. Bu bakış açısının yanlışlığının belki de ilk göstergesi 17. yüzyılın başında ortaya çıkar. Osmanlı İmparatorluğu için bu dönem uzun savaşlar ve sınırların belirlendiği bir dönemdir. 17. Yüzyılda Osmanlı, İran, Avusturya, Lehistan, Venedik ve Rusya ile uzun süren mücadelelere girilmiş ve bu uzun mücadelelerin sonucunda ekonomi başta olmak üzere pek çok alanda bozulmalar meydana gelmiştir. Ancak unutulmamalıdır ki bu savaşlarda Osmanlı klasik dönemde olduğu kadar olmasa bile halen güçlü bir konumdadır. Osmanlının güçlü bir konumda olduğunu gösteren en önemli örnek aynı anda pek çok devletle savaşmasından anlaşılabilir.

17. yüzyılda Osmanlı tarihinde İran savaşları özellikle ön plana çıkar. Kanuni Sultan Süleyman döneminin sonlarından itibaren inişli çıkışlı bir seyir izleyen ikili ilişkiler bu dönemde savaşlara sahne olmuştur. 16. yüzyılın sonunda İran'ın iç karışıklıklarından faydalanan Osmanlı İmparatorluğu İran üzerine sefer düzenlemiş ve 1590 yılı Ferhat Paşa anlaşması ile en geniş doğu sınırlarına ulaşmıştır. Ancak bu anlaşma bölgede geçilecek kargaşanın da önünü açmıştır. Bu kargaşanın ilk kıvılcımı Osmanlı-Avusturya mücadelesinden faydalanmak isteyen İran'ın harekete geçerek Osmanlı topraklarına saldırısı ile yaşanmış ve gerçekleşen mücadeleler sonucunda 1611 yılı Nasuh Paşa anlaşması ile Osmanlı İmparatorluğu Ferhat Paşa anlaşması öncesindeki sınırlarına çekilirken, İran her sene vergi olarak iki yüz deve yükü ipek vermeyi kabul etmiştir. Ancak bu anlaşma özellikle maddi yükümlülükleri açısından İran tarafından kabul

görmemiştir. Kısa süre sonra Osmanlı topraklarına gerçekleştirilen taarruz sonrasında 1617 yılında başlayan savaşlar 1618 yılında Serav anlaşması ile son bulmuştur. Anlaşma sonrasında Nasuh Paşa anlaşması tazelenmiş ancak vergi miktarı da azaltılmıştır. Bu dönem Osmanlı-İran ilişkilerinin son noktasını etkisini günümüze değin koruyacak olan Kasr-ı Şirin anlaşması ile noktalanacak 17 yıllık bir mücadele dönemi teşkil etmiştir. Osmanlı tarihinde bu dönem küçük yaşta tahta çıkan Padişahlar ve devlet işlerinde söz sahibi olan Valide Sultanlar devri olarak bilinir. İç karışıklıkların sürdüğü dönemde genç yaşta tahta çıkan padişahlardan olan 4.Murat'ın 1623 yılında tahta çıkmasını fırsat bilen İran, Osmanlı İmparatorluğu sınırlarına taarruz gerçekleştirmiş ve Bağdat gibi önemli bir şehri ele geçirmiştir. Bu dönem İran'ın özellikle günümüzdeki Irak coğrafyasında etkili olduğu bir devir olarak bilinir. 4. Murat'ın merkezi otoritesini sağlaması bölgede gerçekleşecek nihai değişimin de başlatıcısı olmuştur. 1638 yılında Bağdat'ı tekrar fetheden Osmanlı İmparatorluğu'nun Zağros dağlarını geçerek Revan'ı ele geçirmesi üzerine İran barış istemiş ve 1639 yılında Kasr-ı Şirin anlaşması imzalanmıştır. Anlaşma ile Bağdat ve civarı Osmanlılar'da, Revan ve Azerbaycan İran'da kalırken Zağros dağları Osmanlı ve İran arasında sınır kabul edilmiştir.

17. yüzyıl batı sınırları dikkate alındığında oldukça geniş bir alanda Osmanlı İmparatorluğu hakimiyetinden söz edilebilir. 16. Yüzyılda Osmanlı tarafından himaye altına alınan bir devlet olarak ilişki kurulan Lehistan (Polonya), 17. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun Batı sınırlarında en çok uğraştığı noktalardan biri olmuştur. Bu dönemde Lehistan ile olan ilişkiler bozulmuştur. İlk anlaşmazlık emareleri Lehistan'ın (Polonya) Boğdan'a saldırması ve vergi vermemesi üzerine başlamış ve 1621 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun zaferinden sonra imzalanan Hotin antlaşması ile Lehistan (Polonya) üzerinde geçici bir otorite tesis edilmiştir. Yaklaşık 50 yıl süren sükûnet devrinden sonra Lehistan'ın Ukrayna devleti üzerinde baskı kurması sonucu Osmanlı İmparatorluğu başarılı bir Lehistan (Polonya) seferi gerçekleştirmiştir. Sefer sonucunda imzalanan 1672 tarihli Bucaş anlaşması içerdiği vergi maddelerinden dolayı kabul edilmeyince 4.Murat tekrar bir Lehistan (Polonya) seferi düzenledi.

1676 yılında Osmanlı'nın zaferi ile sonuçlanan bu sefer sonucunda Bucaş anlaşması maddeleri vergi şartları olmaksızın kabul edilmiştir. Bucaş anlaşması ile Osmanlı İmparatorluğu Batı'da en geniş sınırlarına ulaşmıştır.

Doğu'dan Batı'ya pek çok mücadele sahasının bulunduğu bu dönemde denizler üzerinde gerçekleşen mücadele klasik dönemden itibaren bu alanda her daim bir mücadele halinde olunan Venedik ile yaşanmıştır. Girit adasında bulunan korsanların Osmanlı gemilerine ve özellikle de Hac gemilerine saldırması sonucunda Osmanlı İmparatorluğu Venedik devletine ait olan Girit adasına sefer düzenlemiştir. 1645 yılında başlayan bu kuşatma Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın donanmanın başına getirilmesi ile 1699 yılında zafer ile neticelenmiştir. Bu dönemin bir diğer önemli mücadele sahası ise ilerleyen dönemlerde her daim Osmanlı'nın gündeminde bulunacak olan Rusya olmuştur. Bu dönemde Özi kalesine yapılan Rus taarruzuna Merzifonlu Kara Mustafa Paşa komutasındaki Osmanlı İmparatorluğu müdahale etmiştir. Bu müdahale Osmanlı İmparatorluğu açısından başarı ile sonuçlanmış ve Osmanlı-Rusya ilişkilerinin başlaması 1699 yılı Çehrin anlaşması ile olmuştur.

17. yüzyıl denildiğinde Doğu'da nasıl ki İran akla geliyorsa, Batı sınırlarında da Osmanlı İmparatorluğu ile yaklaşık 300 yıl süren yoğun bir mücadele gerçekleştirecek olan Avusturya akla gelir. 17. yüzyılda gerçekleşen savaşlar iki taraf içinde nihai bir sona sahip olmadığından kısa süreli ateşkesler ile noktalanmış ve hemen ardından tekrar alevlenmiştir. 1593 yılında başlayan mücadelelerde başlarda kısmi yenilgiler olsa da kısa zamanda toparlanan Osmanlı Eğri, Kanije ve Estargon kalelerini almıştır ve 1596 yılında Haçova Meydan Muharebesini kazanmıştır. Ancak Celali isyanları gibi iç karışıklıklar dolayısıyla savaşı daha fazla uzatmak istemeyen Osmanlı, 1606 yılı Zitvatorok anlaşması ile 17. yüzyıl Osmanlı-Avusturya savaşlarına ilk arayı vermiştir. Ancak bu dönemde sınırların hayli genişlemiş olması bölgede sıkça sınır tecavüzlerinden dolayı anlaşmazlıkları da doğurmuştur. 1662 yılında başlayan mücadele 1664 yılında Vasvar anlaşması ile Osmanlı İmparatorluğunun üstünlüğü kabul edilerek sonuçlanmıştır.

Osmanlı tarihinin dönüm noktalarından biri de yine 17. yüzyılda yaşanmıştır. Katolik olan Avusturya'nın, Protestan olan Orta Macaristan üzerinde egemenlik kurma isteği üzerine Osmanlı Devleti ile Avusturya'nın arası yeniden açılmış ve Macaristan'ın yardım isteği üzere Osmanlılar harekete geçmiştir. Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa yönetimindeki Osmanlı ordusu 1683 yılında Avusturya üzerine sefere çıkarak Viyana önlerine kadar ilerlemiştir. Bu nokta Türk tarihinin meşhur dönemeçlerinden biri olarak kabul edilen 2.Viyana Kuşatmasıdır. Kuşatma esnasında yaşanan aksaklıklardan dolayı bozulan Osmanlı ordusu Avrupalı devletlerin iştahını kabartmış ve Avusturya, Venedik, Lehistan, Malta ve Rusya'nın oluşturmuş olduğu kutsal ittifak devletleri papanın önderliğinde kurulmuştur. 16 yıl süren bu Avrupa kuvvetleri ve Osmanlı mücadelesi sonucunda Osmanlı ağır bir yenilgi almış ve 1699 yılı Karlofça Anlaşması'nı imzalamıştır. Bu anlaşma ile Osmanlı Avrupa güçleri karşısındaki en ağır yenilgilerinden birini yaşamıştır. Bu anlaşmada bulunmayan Rusya ise ek bir anlaşma olan İstanbul anlaşması ile Osmanlı Devleti'nden kimi taleplerde bulunmuş ve Azak kalesini almıştır.

17. yüzyıla baktığımızda yoğun bir savaş dizisi ile karşılaşırız. Bu dönemde gücünün zirvesinde olan Osmanlı İmparatorluğu aynı anda pek çok farklı noktada mücadele etmiştir. Bu mücadelelerden kimi zaman başarı ile ayrılmış, kimi zaman ise tıpkı 18. yüzyılın dönemecinde yaşanan Karlofça Anlaşması gibi ağır sorumlulukların altına girmiştir. Ancak her şeye rağmen Osmanlı bu dönemde askeri manada üst düzey bir güç olmakla birlikte özellikle ekonomik olarak zorluklar yaşamaya başlamıştır.

18. yüzyıl bu anlaşmalar ışığında özellikle ilk çeyreği dikkate alınacak olursa kısmi bir rahatlama dönemi ile başlamıştır denilebilir. Bu dönemde de Avrupa ile olan mücadelelere ağırlık verilmekle birlikte değişim ve dönüşüm fikrinin başladığı dönem olarak 18. yüzyıl kabul edilir. Bu dönemin başlangıcında 1.Petro ile emperyalist bir sistem inşa etme yarışına giren Rusya ile gerçekleştirilen mücadele damgasını vurmuştur. İsveç ile yapılan mücadelelerde yaşanan sınır anlaşmazlıkları ve Balkanlar üzerinden Akdeniz'e inme isteği Rusya

ile Osmanlı arasında 18.yüzyıl'ın en önemli mücadelelerinden birinin yaşanmasına sebep olmuştur. Rusya üzerine sefere çıkan Osmanlı ordusunun başındaki Baltacı Mehmet Paşa Rusları Prut nehri kıyılarında kuşatmış ve oldukça ağır bir mağlubiyet yaşatmıştır.

18. yüzyılın ilk çeyreği olan bu dönemin bir diğer ilginç özelliği ise Osmanlı'nın savaş yaptığı tarafın her dam diğer devletler ile bir ittifak kurarak cepheleri genişletmesidir. Örneğin Venedik ile yaşanan mücadelelerde Mora adası geri alınmasına rağmen Avusturya'da savaşa dahil olmuş ve Osmanlı bu mücadeleden mağlubiyet ile ayrılmıştır. 1718 yılında imzalanan Pasarofça ile Mora Osmanlılar 'da kalırken; Dalmaçya kıyıları Venedik'e ve Macaristan ile Sırbistan'ın bir bölümü Avusturya'ya bırakılmıştır.

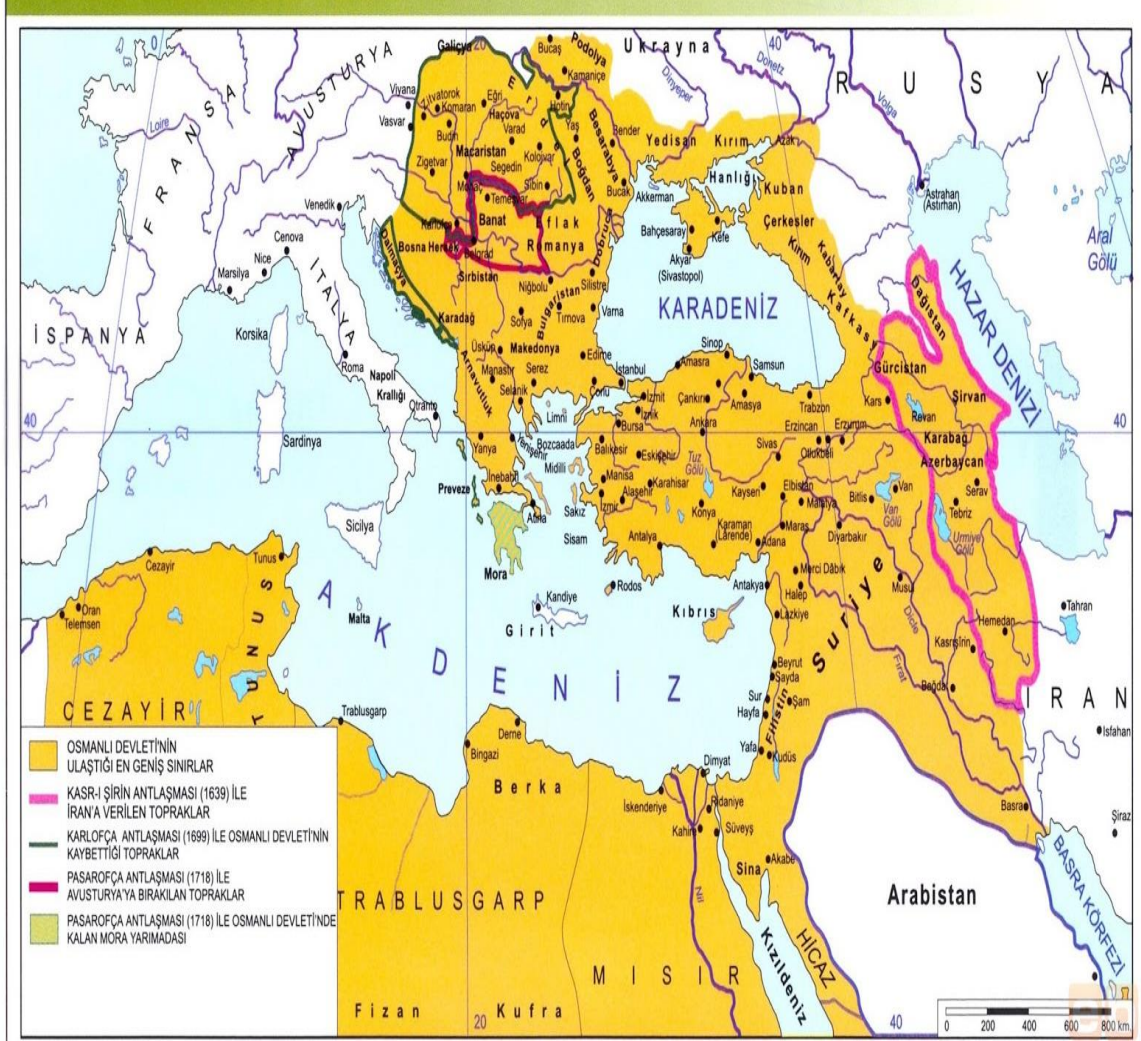
Pasarofça örneğinde olduğu üzere kimi zaman yenil yaşayan Osmanlı kim zamanda önemli başarılar kazanmıştır. Prut yenilgisine rağmen Osmanlı topraklarına tacizlerde bulunan ve Avusturya ile ittifak kurarak Osmanlı topraklarına saldıran Rusya bu dönemde ağır bir yenilgiye uğratıldı. Hem Rusya hem de Avusturya üzerinde bir üstünlük kuran Osmanlı önce Avusturya ile bir anlaşma yaparak Pasarofça'da kaybettiği yerleri geri aldı. Rusya ile ise Belgrad anlaşmasının imzalanması ile Azak Ruslarda olmasına rağmen Rusların Karadeniz'de bir savaş veya ticaret gemisi bulundurma hakkı olmayacaktı. Bu anlaşmadan da anlaşılacağı üzere Osmanlı ve Rusya gerek Balkanlar gerekse de Karadeniz üzerinden pek çok kez karşı karşıya gelecektir. Bu mücadelenin Osmanlı İmparatorluğu açısından ise en acı sayfalarından biri 18. yüzyılda yaşanmıştır.

Rusya çaricesi II. Katerina Kırım'ı almak, Karadeniz'e inmek ve Balkanlara yerleşmek için birçok hazırlık yapmıştır. Bu amaçla Lehistan'a yerleşmeye çalışmıştır. Rusların Leh milliyetçilerini takip bahanesi ile Osmanlı sınırlarını ihlal etmesi ve Kırım'a saldırması savaşı başlatan neden olmuştur. (1768). Altı yıl süren savaşlar sonunda Osmanlı devleti Ruslara karşı yenilgi aldı.

Ruslar Osmanlı donanmasını Çeşme’de yaktı ve Ruslarla tarihin en ağır anlaşmalarından olan Küçük Kaynarca anlaşması 1774’de imzalandı. Bu anlaşma ile Rusya, Kırım’a muhtariyet ve Rusya Karadeniz’de serbest dolaşım hakkı kazanmanın yanı sıra Osmanlı İmparatorluğunda bulunan Ortodokslar üzerinde de bir koruyucu unvanı da elde etmiştir. Bu anlaşmadan sonra Avusturya ve Rusya ile mücadeleler sürse de Fransız ihtilali bütün monarşilerde olduğu gibi bu devletleri de bir süre kabuğuna çekerek mutlakiyetçiliklerini korumaya sevk etmiştir.

Osmanlı tarihinde 18. yüzyıl değişim ve dönüşümün başlangıcı olarak kabul edilir. Yüzyılında başında yaşanan kısmi rahatlama devrinde Osmanlı tarihinin ilginç safhalarından biri olan “Lale Devri” yaşanmıştır. 3. Ahmet döneminde toplumsal değişimlerin yaşanması sonucunda özellikle eğlence kültürünün ve tüketim anlayışının bir sembolü olan bu döneme bahçelere ekilen lalelerden dolayı bu isim verilmiştir. Bu dönemde toplumsal değişimler yaşanmış ve modern pek çok kurumun temeli atılmıştır. Ancak lale devrinin en önemli yeniliği Avrupa ile olan tanışıklığın bir tür tanışma ve etkileşime dönüşmesidir.

Osmanlının 18. yüzyılın değişimlerinin ana motivasyon kaynağı askeri anlamda öne geçerek Avrupa ile mücadele edebilmektir. Bunu reform gerçekleştirilen alanlarda da rahatlıkla görebiliriz. I. Mahmut devrinde Topçu ve Humbaracı ocaklarının düzenlenerek Kara Mühendishanesinin, III. Mustafa devrinde ise Deniz Mühendishanesinin açılması bu amaca yönelik olarak gerçekleştirilen faaliyetlerdir. 18. yüzyılın sonunda gerçekleştirilen reform çabaları ise adeta kalıcı değişimin ilk denemeleri olmuştur. Tahta çıkmadan önce Napolyon ile ilişkiler kuran ve mektuplaşan 3.Selim’in Padişahlığı sırasında “Nizam-ı Cedit” adı verilen bir dizi reform girişimi yaşanmıştır. Batılı anlamda talim gören bir ordu ve bu ordu için bir hazinenin oluşturulması bu döneminin sembol değişimlerinden biridir. Ancak yüzyıllardır süregelen bir kurum halinde olan Yeniçerilerin tepkisi bu dönemin sonlanmasına sebep olmuştur ve 18. yüzyıl değişimleri Kabakçı Mustafa isyanı ile tam anlamıyla hayata geçirilemeden sonlanmıştır.

Şekil 33. 17. ve 18. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti

Kaynak: (<http://www.tarihkursu.com/2017/08/43-17-ve-18-yuzyilda-osmanli-devleti.html>),

Erişim Tarihi: (02.08.2018)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA DEVLETLERİNE GENEL BAKIŞ

3.1. 17. ve 18. Yüzyılda Avrupa Devletlerine Genel Bakış

17. yüzyıl ve 18. yüzyılda Avrupa’da yaşanan değişikliklere baktığımızda çok farklı bir dönemle karşılaşırız. 16. yüzyılda mezhep savaşları ve anlaşmazlıklarını geride bırakan Avrupa devletleri 17. yüzyılda özellikle askeri alanda bir atılım yaşayarak kıtalararası sömürgeler elde etmeye başlamıştır. Mutlak bir İmparatorluk olarak yönetilen Fransa bu dönemde 14. Louis yönetiminde yaklaşık 60 yıl süre ile bir atılım yaşamıştır. Ancak bu gelişmeler toplumsal tabana aynı oranda yansımadağından dolayı bir kargaşa başlamış ve 18. yüzyılın sonunda bütün dünyayı sarsan Fransız İhtilali yaşanmıştır. 16. yüzyılda Avrupa’nın en kuvvetli bir devleti olan ve dünyanın en büyük sömürge imparatorluğına sahip bulunan İspanya, 17. yüzyıldan başlamak üzere zayıflamıştır. Avrupa karşısındaki üstünlüğünü Fransa ve İngiltere’ye kaptıran İspanya, sömürgelerinin bir kısmını da bu iki devlete vermek zorunda kalmıştır. 18. yüzyıl ise İspanya’nın artık Avrupa’nın üst düzey devletleri arasından çekildiğı bir dönem olmuştur.

17. yüzyılda Avusturya’ya baktığımızda ise Balkanlar’dan Akdeniz’e yoğun bir güç mücadelesi yaşayan bir İmparatorluk görürüz. Bu sayede özellikle Orta Avrupa’da üstün bir konuma yerleşmiş olan Avusturya, birliğini sağlayan ve teknik gelişmeleri takip eden Prusya’nın gölgesinde kalmaya başlayarak 18. yüzyıldan itibaren zayıflamaya başlamıştır. 16. yüzyıldan itibaren kuvvetlenmeye başlayan Rusya, 17. yüzyılda Romanov soyunun işbaşına geçmesiyle daha ziyade güçlenmiştir. Önce doğu yönünde bir gelişme gösteren Rusya, Volga ve Ural boylarındaki Türk hanlıklarını kendisine bağladı. 18.yüzyılın sonunda ise Avrupa’nın en kuvvetli bir devleti haline geldi. Osmanlılardan Kırım’ı alarak Karadeniz’e çıktığı gibi, Lehistan’ı da Avusturya ve Prusya ile birlikte paylaşarak Orta Avrupa ve Balkanlara doğru genişlemeye başladı.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

17. VE 18. YÜZYILDA OSMANLI-AVRUPA ARASINDAKİ TOPLUMSAL ETKİLEŞİMLER

Batı medeniyetlerinin yakın ve uzak doğu toplumlarını merak etmesine, araştırmasına oryantalizm denilmektedir. Oryantalizm diğer adıyla Şarkiyatçılık bu anlamıyla batının doğuya dair algısının inşa edilmesi anlamı taşımaktadır⁵⁹. Oryantalizm bir yanıyla medeniyetlerin ortaya çıkışı, farklı kültürlerin birbirleriyle karşılaşması ve etkileşim yaşamasının sonucudur. Bu bağlamda Türklerin doğu kültürünün bir parçası olarak değerlendirilmesinin ana eksenini Osmanlı Devleti oluşturmaktadır. 15 ve 16. yüzyıldan itibaren Osmanlı batı dünyası ile etkileşime girmeye başlamıştır.

İstanbul'un fethi ile birlikte Batı milletleri doğuda Müslüman-Araplar yerine Müslüman-Türlere yönelmişti. Batı medeniyetleri İstanbul'un fethi ile Osmanlı devletinin gücünü görmüştür, böylelikle Avrupa'daki doğu kavramının karşılığı olarak Osmanlı toprakları belirginleşmiştir. Benzer biçimde Osmanlı'nın en güçlü dönemi olan 16. yüzyılda Türk denildiğinde aynı anda akla Müslüman ve İslam kelimesi de geliyordu. Bu yüzyılla birlikte kaynak olarak sefaretnamelerde yazılmaya başlanmıştır. Böylelikle daha tarafsız şekilde Doğu tanınmaya başlandı. 17. yüzyılda da İslami eser tercümelemleri Avrupalılar tarafından devam etmiştir⁶⁰.

4. 1. Avrupa'da Osmanlı Etkileri

Avrupa Osmanlı'nın yükselişle birlikte Doğu'yu merak edip araştırmalarını hızlandırmıştır. Seyahatnamelerin yanı sıra Doğu'ya ait birçok eseri de kendi dillerine tercüme ettirmiştir. Aydınlanma çağı ile birlikte Doğu ülkelerine ait metinler ilk defa Batılılar tarafından ansiklopedik kaynak olarak

⁵⁹ Selçuk Düğçer, "Kadın Seyyahların İzlenimlerinde Osmanlı ve Batı Dünyası", Kitap Cafe Serüven, 2016, s.13.

⁶⁰ Selçuk Düğçer, a.g.e,s.20-21.

dönüştürülmüştür. Doğudan alınan metinler İslam Ansiklopedisi adında derlenmiştir⁶¹.

Napolyon'un Mısır işgali oryantalizm için önemli bir dönüm noktası olmuştur. Napolyon'un Mısır'a farklı alanlarda uzmanlığı olan kişileri getirerek Mısır Enstitüsü'nü kurmuştur. Napolyon Mısır'ın tasviri adını verdiği eseriyle Mısır halkına Mısır'ı uygar bir seviyeye getireceğiz söyleminde bulunmuştur. Hatta daha da ileriye giderek "biz gerçek Müslümanlarız" demiştir⁶².

Şekil 36. Napolyon Bonapart 'ın Portesi 1812, Jacques-Louis David.

Kaynak: Washington D.C National Gallery of Art Koleksiyonu
<http://lcivelekoglu.blogspot.com/2015/12/190-yil-once-bugun-napolyonun-ressami.html>,

Erişim Tarihi: (09.09.2018).

⁶¹ Selçuk Düğer, a.g.e, s.21

⁶² Selçuk Düğer, a.g.e, s.22-23

Fransız milletin lideri Napolyon Mısır seferinden geri dönmüştür ancak Mısır'da aslında büyük bir tahribat yaratmıştır. Napolyon Fransa'nın yaşadığı siyasi sıkıntılardan dolayı Mısır seferini yarıda bırakıp geri dönmüş ve 1804 yılında Fransa'da imparatorluk tacını giymiştir. Napolyon Mısır seferini gerçekleştirmeden önce Mısır'la ilgili planlarını önceden yapmıştır. Bu planları yaparken sosyal bilimler ve yeni bir dal olan oryantalizmden yararlanmıştır. Mısır halkına Osmanlı padişahının dostu olduğunu söyleyerek halkın güvenini kazanan Napolyon Mısır eyaletlerine gizliden gizliye yayılmıştır. Bunlarla birlikte Mısır'da sosyal alanlarda da yenilikler yaparak halkı her alanda etkilemeye devam etmiştir ve yeni okul, hastane hatta tiyatro kurmuştur. Napolyon'un Mısır seferinde kullandığı bu yöntem, bundan sonraki sömürgecilik faaliyetlerinde örnek alınan bir yöntem olmaya devam etmiştir⁶³.

Napolyon'un Mısır'ı işgal etmesi ve bunu yaparken oryantalizmden faydalanması oryantalizmi bir yönüyle de artık savaş taktiği olarak kullanılmaya başladığını göstermektedir. Ele geçirilmek istenilen bölgenin öncelikle kültürel değerlerini yok ederek savaşılamaz duruma getirilen ülkeler zamanla kendi kültürel değerlerinin yerine, nüfus edilen değerleri bulmaktadır. Bu yöntem sömürgecilik içinde ileride çok fazla başvurulan bir yöntem olmuştur.

16. yüzyıl Osmanlı'nın zirveye ulaştığı dönemde Osmanlı'nın varlığı Doğu ülkelerinden Batı ülkelerine her yerde hissedilmekteydi. Almanya Türklerin varlığının tehdit olduğunu söyleyen metinler yayınlamaya başlamıştır. 17. yüzyılın başlarında Avrupa'daki "korkunç Türk" ifadesi yıpranmaya başlamıştır⁶⁴. Korku ve hayranlığın aynı anda yaşandığı bu dönemle ilgili tarihçi Selçuk Düğer'in Kadın Seyyahların Gözünden Osmanlı ve Batı Dünyası adlı yüksek lisans tezi olan ve sonradan kitaplaştırdığı çalışmasında Voltaire'nin Türklerle ilgili söyledikleri yer

⁶³ Muhammed Berdibek, *Herşey Napolyon'un Mısır'ı İşgaliyle Başladı*, www.dirilispolitikasi.com/amp/fikriyat/hey-sey-napolyonun-misiri-ısgaliyle-basladi-5a7849218e540307866dbad Erişim Tarihi:08.27.2018.

⁶⁴ Selçuk Düğer, a.g.e, s.28

almaktadır: “ Voltaire (1694-1778) Türklerin karakteri hakkında “hem merhametli hem gaddar, hırsız değil ama açgözlü” yakıştırmalarını yaparken “gururlu olmalarına rağmen asilzadelik yapmadıklarını, yiğit oldukları halde düello etmediklerini sadece harbe giderken kılıç taşıdıklarını” söyleyerek hayranlığını dile getirir”⁶⁵ . bu bilgiler doğrultusunda 16. Yüzyıldaki Türklere karşı olan korkunun yerinin 17. ve 18. yüzyılda yerini hayranlığa bıraktığı görülmektedir.

17. yüzyıldan 18. yüzyıla geçerken Türklere karşı korkunun yerini merak almaya başlamıştır, 19. yüzyılda ise bu merak yoğun olarak devam etmiştir. Batı, Türklere edebiyat, mimari, resim gibi güzel sanat alanlarında etkilenerek örnekler almaya çeviriler yapmaya devam etmiştir⁶⁶.

Batı ülkelerinin Doğu ülkeleri ile olan ilişkileri her alanda etkisini göstermiştir. Bu etkileşimde seyyahların da önemli bir payı vardır. Seyahatnameler ve gezi raporları sayesinde Batılılar ülkeler Doğu’yu daha yakından tanıma fırsatı yakalamıştır. Bu yazılanlar Batılı ülkeler tarafından oldukça merak uyandırmakta ve Doğu ülkelerinin kültürlerine yönelmeleri arttırmaktaydı. 16. yüzyılla beraber Osmanlı Devleti’nin Doğu’da yükselişi seyyahların Osmanlı topraklarına gelmesindeki artışın önemli bir sebebi olmuştur.

Osmanlıya gelen seyyahlardan Ogier Ghislain de Busbecq (1522-1592) Avusturya elçisi olarak İstanbul’a gelmiş ve Osmanlı Devleti gözlemlemiştir. Gözlemlediklerini mektuplara yazmıştır., gördüklerini ve düşüncelerini aktarmıştır. Tabi bu gözlemlerin olduğu gibi aktarılmadığı yerleri de olmuş övgü ve hayranlığın yanında yergili ifadeler de fazla şekilde rastlanmıştır⁶⁷. Avusturya elçisi Ogier Ghislain de Busbecq mektuplarında Türklerin giyimiyle ilgili hayranlıklarını şu şekilde kaleme almıştır: “Türklerin siyahı sevmediğinden bunun nedeni ise onlara felaketi hatırlattığından bunun yerine yeşil rengi daha çok kullandıklarından

⁶⁵ Selçuk Düğger, a.g.e, s.29

⁶⁶ Selçuk Düğger, a.g.e, s.30

⁶⁷ Selçuk Düğger, a.g.e, s.51-52

bahsetmiştir. Ayrıca Osmanlıda büyük bir kalabalığa baktığında onca sarıklı ve renk cümbüşünün olduğu zengin, göz alıcı kıyafetle gezen Osmanlı milletinin aynı zamanda sade ve tutumluluk gösteren bir giyim tarzlarının olduğundan bahsederek çok şaşırdığını belirtmiştir. Türklerin elbiselerinin kendi elbiselerinin tam tersi dökümlü ve uzun olduğunu bu giyim onları olduğundan uzun ve heybetli gösterdiğini, kendi kıyafetlerinin dar ve kısa olduğunu ve bu kıyafetler onları olduğundan kısa hatta cüce gösterdiğini de yazmıştır. Giyim kuşamda kişilerin kademelerine göre bir değişiklik olmadığına hemen herkesin aynı şekilde giyindiğini belirtmiştir⁶⁸. Ogier Ghislain de Busbecq'in ötekileştiren ifadeleri de yazdığı mektuplarında yer almaktadır Selçuk Düğger'in kitabında bu ifadelerden örnekler vardır: "Türklerin yatak yerine salkım saçak tüylü halıların üzerinde yatması "Türk Konforu"nun önemli bir göstergesi olarak nitelendirilirken, Türklerin katı yüreklerini yumuşatmanın tek yolu para olduğu ifade edilir"⁶⁹ diye örnekler vardır.

Diğer bir örnekten bahsedecek olursak 18. Yüzyılda İstanbul'da İngiliz elçiliği yapan Edward Wortleyin eşi olan ve Osmanlı ile ilgili gözlemlerinden bahseden Layd Montagu'nun mektuplarıdır. 1 Nisan 1717'de yazdığı mektubunda Osmanlı giyimi ile ilgili görüşlerini şöyle tasvir etmiştir: "Önce, gayet geniş bir şalvarım var. Bu gayet ince, gül pembesi, kenarı sırmalı kumaştan yapılmış bir şalvar. Terlikler sırma işlemeli beyaz yapılmış. Savların üstüne sarkan tül gömlek tamamen işlemeli. Gömleğin kolları, kolumun yarısına kadar iniyor ve çok geniş yakasını elmas bir düğme ilikliyor. Göğüsün renk ve şekli gömlekten tamamen görünüyor. Entari ise sanki vücuda göre biçilmiş ceket. Fakat benimki beyaz Şam kumaşından yapılmış, kenarı ise gayet kalın sırma işlemeli... Zengin kadınların kemerleri elmas veya sair kıymetli taşlarla süslü... Türk kadınları kürkü ev elbisesi olarak bazen giyip bazen çıkarıyorlar. Bu kürkler ağır dibadan, içleri samurla kaplanmış, kolları omuzlardan aşağı inmiyor" diyerek türlerin başlarına taktıkları aksesuarlardan bahsettikten sonra Türk kadınların güzellikleriyle ilgili şunları söylemiştir " Bu derece güzel ve gür saçlı kadına hiçbir yerde rastlamadım. Hiçbir

⁶⁸Ogier Ghislain De Busbecq, Aysel Kurutluoğlu "Türkiye'yi Böyle Gördüm", Tercüman 1001 Temel Eser 31,s.57-65.

⁶⁹ Selçuk Düğger, a.g.e, s.52.

takma saç kullanmadan yüz on adet örgü saydım bir tanesinde. Burada güzel kadın İngiltere'dekinden çok daha fazla ve çeşitli... Hem hepsinin gözleri kara tenleri dünyanın en güzel rengi..." diyerek Türk kadınlarının güzelliğinden bu hayranlıkla bahsetmektedir⁷⁰.

Elçilerin, gezginlerin ve seyyahların Osmanlı ülkesine gelip inceleyip burada yaşadıkları deneyimleri, etkilendikleri sahneleri kitaplaştırarak Avrupa ülkelerine sunması ve Osmanlı'yı Avrupa'ya tanıtmaları Avrupa'da Osmanlı'ya karşı merak ve araştırma isteğini ortaya çıkarmıştır.

4.2. Osmanlı Toplumundaki Avrupa Etkisi

Batı ülkelerinin Doğu ülkeleri üzerinde kendini inşa etmesinin yanı sıra tam tersi olan Doğu ülkelerinin Batı yani Avrupa, ülkeleri ve Avrupa'nın batısında kalan Amerika gibi üzerindeki kendini inşa etmesi de söz konusuydu. Bu söyleme genellikle oksidentalizm veya garbiyatçılık denmekteydi. Doğulu gözüyle batıya bakış tamda bu söylemin açıklamasıdır⁷¹.

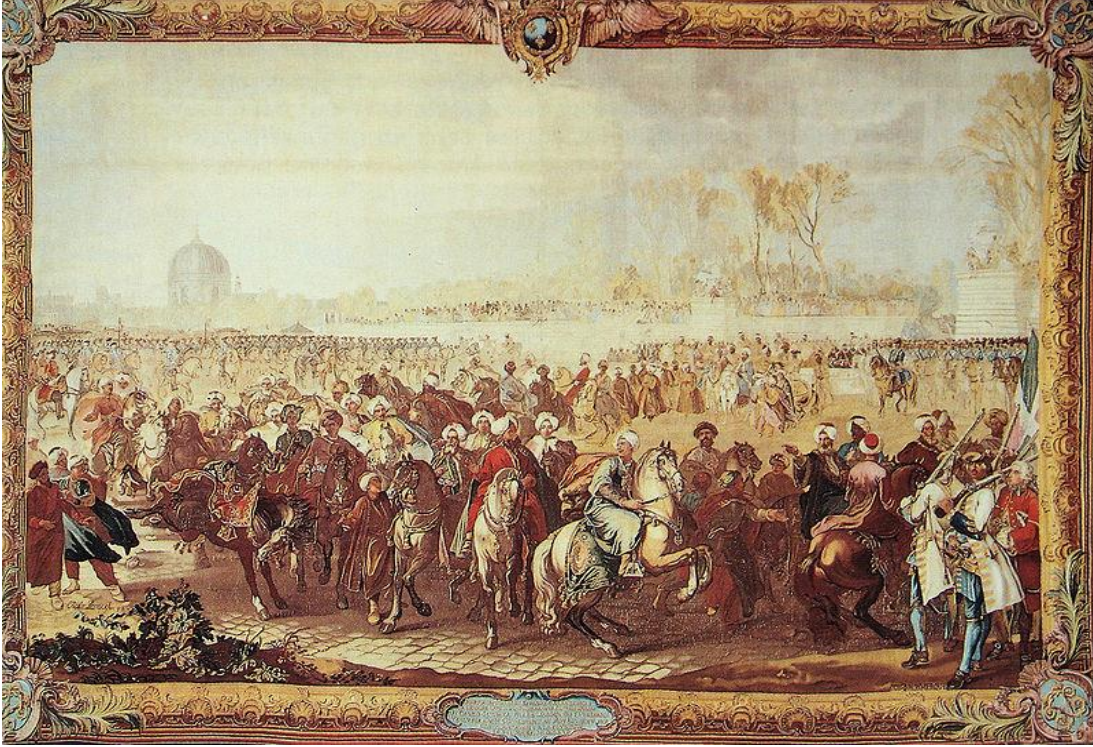
16. yüzyıldan itibaren Osmanlı'nın Avrupa ülkeleri ile olan ilişkileri ve iletişimleri hız kazanmıştır. Osmanlı bu dönemde ilk defa Avrupa Tarihinden çeviriler yapmıştır. 1572 yılında Fransa krallarının tarihini anlatan Tarih-i Frengi kitabı Türkçeye çevrilmiştir. Bu kitap batıdan dilimize çevrilen ilk kitap olmuştur. Kitabı çevirenler Reisülküttap Feridun Ahmet Bey, Hasan İbni Hamza ve Ali İbni Sinan'dır⁷². Çeviriler bu çevirinin öncülük etmesi sayesinde gelecek yüzyıllarda da devam etmiştir, Osmanlı ile Batılı devletlerarasındaki etkileşimler gelişerek sürmüştür. 17. yüzyılın en önemli seyyahlarından birisi Evliya Çelebi çıktığı Avrupa gezisinde Avrupa'yla ilgili bilgiler edinerek dönmüştür. III. Ahmet döneminde 1721

⁷⁰ Lady Montagu, "Türkiye Mektupları", Tercüman 1001 Temel Eser, s.51-52-53.

⁷¹ Hilmi Yavuz, "Modernleşme, Oryantalizm ve İslam, Boyut Kitapları, İstanbul, 1998, s.71

⁷² Selçuk Düğür, a.g.e, s. 61

yılında elçi olarak Paris'e giden Yirmi Sekiz Mehmet Avrupa'da gördüklerini yaşadıklarını Paris Sefaretnamesi adında kitaplaştırmıştır. Bu sefaretnamede Avrupa'nın sosyal hayatından, kültürel gelişmelerine, mimariye, teknolojik gelişmelere aynı zamanda Paris'te kendisine olan ilgiyle ilgili yaşadıklarına dahi yer vermiştir. Yirmi Sekiz Mehmet Çelebi'nin Paris Sefaretnamesini derleyen Abdullah Uçman'ın kitabında “ Osmanlı heyetinin Paris'de bulunduğu sırada Ramazan olur; oruç tutar, teravih namazı kılarlar. Osmanlı heyetinin iftar yemeği yemeleri, cemaatle tesbih çekip namaz kılmaları Parisli kadınların ilgisini çeker, ısrarla izin alır; gelir saatlerde seyredeler” diye geçmektedir⁷³. Anlaşıldığı üzere Fransız kadınların Osmanlı'ya karşı ilgisi oldukça fazla olmuştur.

Şekil 37. Yirmi Sekiz Mehmet Çelebi'nin Tuileries Bahçesinden Ayrılışı 1721

Kaynak: Williams Haydn, 18. Yüzyılda Avrupa'da Türk Modası Turquerie, Yapı Kredi Yayınevi, İstanbul, 2015, s.44

⁷³ Yirmisekiz Mehmet Çelebi, “Yirmi Sekiz Çelebi Mehmet Efendi Sefaretnamesi” Hazırlayan: Abdullah Uçman, Tercüman Yayınları, İstanbul, 1975, s.8.

18. yüzyılda ise Osmanlı tam anlamıyla batılılaşma arayışına girmiştir. Karlofça'yla Avrupa karşısında gerilemenin ilk dönemine girmiştir. 18. yüzyıl Osmanlı'nın batılı devletler ile ilgili bilgisini arttığı modernleşmenin hız kazandığı bir dönem olmuştur. Osmanlı'da modernleşme batıdakinden farklıdır. Batıda yaşanan tarihi süreçleri yaşamayan Osmanlı mecburi bir tarihi süreç durumunda bu sürece dahil olmak durumunda kaldı⁷⁴. Osmanlı Avrupa'dan geri kalmamak için her yöntemi denemekten çekinmemiştir. Özellikle Avrupa'daki yeniliklerden haberdar olmak için Avrupa'ya elçiler ve seyyahlar gönderdi.

4.3.Batıcılık Yaklaşımı ve Giyim Kuşam Kültürü

Batıcılık, kavramı Osmanlı Devletiyle başlayıp dönem dönem farklı boyutlar kazanarak devamlılığını Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte sürdürmüştür. Osmanlı yükselme devrinde medeniyetini Batı'dan üstün görmüştür. 16. yüzyıldan sonraki dönemde Osmanlı Devleti'nin gerilemesi görülür. Bu gerilemenin nedenleri araştırılırken öncelikle devlet düzeninde bozukluklar görülmüş ve ilk önce askeri alanda yenilikler yapılmaya başlanmıştır.

Osmanlı Devleti ilk ıslahatlarına 17. yüzyılda başlamış ve bu ıslahatların başlıca sebepleri toprak kaybını önlemek, ekonomik ve sosyal bozuklukların önüne geçmektir. Ülke genelinde çıkan ayaklanmalarda Osmanlı Devleti'nin yapısını zayıflatmaya devam etmekteydi. Amaç Osmanlı Devleti'nin gücünü yeniden yükselme devrindeki güce ve ihtişama ulaştırmaktı. Bu dönemde yapılan ıslahatlar devletin eski düzenini canlandırmak amacıyla yapılmıştır. Fakat devletin duraklama devrine girmesine çözüm getirememiştir. Bu dönemde yapılan ıslahatlar askeri alanda sınırlı kalmıştır ve batı ile olan etkileşimler 18. yüzyılda başlamıştır. 17. yüzyılın ardından gelen yüzyıla zemin hazırlaması açısından

⁷⁴ İlber Ortaylı, "Batılılaşma Sorunu", Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, İstanbul, İletişim Yayınları, I, s.137

önemli bir adımdır. Çünkü yeniliklerin yapılması fikri ilk bu yüzyılda doğmuştur. 18. yüzyılı anlamak açısından Osmanlı'nın bu ilk ıslahat hareketleri dikkatle bakılması, incelenmesi gereken bir dönemdir.

17. yüzyılda Avrupa'ya bakılacak olursa coğrafi keşiflerin etkisiyle Avrupa'nın Osmanlı'ya olan ticari bağılılığı giderek azalır. Osmanlı 17. yüzyılda geniş sınırlara ulaşmıştır ancak iç karışıklıkların ortaya çıkmasıyla devletin düzenin de bozulmalar açığa çıkmıştır bu yüzden 17. yüzyılda toprak kaybedilmemesine rağmen bir kazançta sağlayamayan Osmanlı Devleti bu yüzyılda duraklama devrine girmiş bulunuyordu. Yönetim, ordu, ekonomi ve sosyal hayatta yaşanan bozuklukların yanında Avrupa'nın da aynı dönemlerde yeni keşiflere yönelmesi sonucu Osmanlı Devleti'nin durumunu zorlaştırmıştır. Avrupa bu dönemde bilim, teknik ve ekonomik alanda gelişmeler göstermeye başlamıştır.

Osmanlı Devleti'nde batılılaşma süreci tam anlamıyla 18. yüzyılda başlamıştır. Yüzyıllarca devam eden karşılıklı etkileşim, bu yüzyılda gelişerek farklı bir boyut kazanmıştır⁷⁵.

Osmanlı Devleti batının etkisini her yönden hissetmişti. Bunların en doğrudan olanı ise askeri yenilgilerdi. Bu yenilgide en büyük pay Rusya'nındı. Osmanlı-Rus savaşlarının yoğun olarak yaşanması ve sonucunda Küçük Kaynarca Anlaşması'nın yapılması Osmanlı'nın yenilgisiyle son bulmuştu. Batının etkisi sadece askeri ve savaş üstünlüğüyle sınırlı değildi, Avrupalılar Osmanlı topraklarında iktisadi alanda da üstünlük sağlamaya başlamıştı. Askeri yenilgi, toprak kaybı iktisadi bağılılık gibi etkenler Osmanlı'yı önlemler almaya ve güçlenme arayışına itmiş durumdaydı⁷⁶.

⁷⁵ Enver Ziya Karal, (1718-1839) Tanzimat I C: "Tanzimattan Evvel Garplaşma Hareketleri, I Komisyon, İkinci baskı, MEB 1999, s.13-16

⁷⁶ Roderic H. Davison (Çeviri: Mehmet Moralı) "Osmanlı-Türk Tarihi 1774-1923 Batı Etkisi",(1.Basım), Alfa Yayınları, İstanbul, 2016 s.13

Batılılaşma, batı kökenli birçok yeniliklerin uygulanmasıyla etkisini arttırdı. 18. yüzyılda Osmanlılar ve Avrupalılar arasında birçok etkileşim yaşanmıştır. Bu etkileşimler askeri, siyasi, kültürel ve toplumsal alanlarda olmuştur. Osmanlı ile Avrupalı devletlerarasında etkileşim yaşanmasında siyasi ve askeri ilişkilerin artması, büyükelçiliklerin açılması Avrupa'dan Osmanlı'ya danışmanlar getirilmesi Avrupa'ya gönderilen görevlilerin Avrupa'da yaşanan gelişmeleri Osmanlı ülkesine taşınmaları Avrupa ile yaşanan ticari ilişkilerin sonucu Batı kültürünün Osmanlı'ya taşınması gibi gelişmeler önemli rol oynamıştır. Bu etkileşimlerin sonucu Osmanlı ile Avrupa kültürü arasında sentezlenme başlamıştır. İlk olarak Osmanlı yöneticileri arasında Avrupa kültürünün yaygınlığı görülmeye başlanmıştır. Bu yaygınlaşma sonucunda Avrupa tarzı giyim, yaşam, eğlenceler moda olmuştur. Aynı zamanda Fransa'daki Osmanlı elçilerinin etkisiyle Osmanlı modası başlamıştır. Milletler birbirlerini karşılıklı olarak etkilemişlerdir.

Batılı tarzda yapılan önemli bir yenilik olan matbaa 1724 yılında İbrahim Müteferrika tarafından kurulmuştur. Matbaanın kurulmasıyla yeni kitaplar Osmanlı diline çevrilmiş ve basılmıştır. Osmanlı Devleti birçok yenilikten de haberdar olmaya başlamıştır. Matbaanın kurulmasıyla Osmanlı devleti gerileme döneminden kurtulmayı amaçlamıştır. İbrahim Müteferrikanın ölümünden sonra matbaadaki işlerde de aksaklıklar olmuştur. 174 yılında müteferrikanın yetiştirdiği eski Rumeli ve Anadolu kadıları matbaanı başına geçtiler fakat eskisi gibi yeni çevriler yapılmadı sadece 1000 kopya şeklinde Vankulu sözlüğü yeniden basıldı. 1764 yılına kadar yeni bir basım yapılmadı. Müteferrika'dan sonra matbaada işler eskisi gibi yürümüyordu. Basılan kitaplar ise o döneme göre çok pahalıya satılıyordu. Lale devriyle başlayan yenileşme hareketlerinin edebiyat, bilim dallarındaki yazarlığın ve Avrupa'dan çeviriler yapılmasının yenileşmede Osmanlı'nın önüne geçen hem ekonomik hem de teknik sıkıntılardan dolayı başarısız olduğu görülmektedir⁷⁷.

⁷⁷ Niyazi Berkes, "Türkiye'de Çağdaşlaşma" (24. Baskı), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2017, s.62-63.

Batı devletlerinin Doğu devletleri üzerindeki etkisinin artmasında ilk önemli hareket olan Coğrafi Keşiflerle başlamıştır. 17. yüzyılın akıl çağı olarak kabul edilmesi ve dönemin düşünürlerinin fikirlerini beyan etmesi 18. yüzyılın aydınlanma çağını yaşamasını başlatmıştır.

18. yüzyıl padişahları batının askeri kuruluşlarından örnek alma çabaları hızlandırılmış olsa bile Osmanlı'nın değişimi o kadar kolay olmamıştır. İbrahim Müteferrika'nın matbaayla yapmak istediği yeniliklerin devamlılığı ve verimliliği Osmanlı'nın bulunmuş olduğu ekonomik sıkıntılar ve teknolojik sıkıntılar nedeniyle aksaklığa uğramıştı. Bir diğer yenilik ise askeri alanda yapılmak istenmiştir. Avrupa'da tanınan bir general olan Fransız Comte de Bonneval 14. Luis ile arası açılınca Fransa'dan Avusturya'ya kaçmıştır. Avusturya'da Fransa ve Osmanlı'ya karşı savaşmış daha sonra Avusturya'yla da arası açılınca bu sefer Osmanlı'ya sığınmıştır. Zamanında önemli askeri başarılarının olduğu bilinmekteydi. 1729'da Bosna'ya gelerek Müslüman olmuş ve Ahmet adını alır. Sadrazam Topal Osman Paşa, Avrupa generalinden yararlanmak ister ve ona humbaracı ocağını düzenleme görevini verir. Humbaracılık Osmanlı ordusunun havan topu ve bomba yapımında görev alan asker koluydu 17. Yüzyılda önemini kaybetmeye başlamıştır. Ocağın modernleşmesi için başa getirilen Bonneval vezirliğe yükseltilmiş ve zamanla ismi Humbaracı Ahmet Paşa olarak anılmaya başlanmıştır. Askeri alanda köklü değişiklikler yapmak istese de bunun için fırsat bulamadı ve sadece humbaracı ocağını ıslah edebildi. Yaptığı yeniliklerden en önemlisi 1736 yılında ilk topçu okulunu kurmasıydı⁷⁸. III. Selim döneminde 1795 yılında Mühendishane-i Berri-i Hümayun'un açılmasıyla Humbarahane kapatılıp buraya nakledildi⁷⁹.

Batının model görülmesi Tanzimat'a da zemin hazırlamıştır. Avrupa'ya gönderilen elçiler sayesinde Avrupa tarzı kültür saray hayatında kendini belli etmeye başlamıştır. Avrupa'ya gönderilen elçilerin Osmanlı topraklarına geldikten sonra

⁷⁸ Niyazi Berkes, a.g.e, s.64-65.

⁷⁹ Kemal Beydilli, *Mühendishane-i Berri-i Hümayun*, İslam Ansiklopedisi, Cilt No:31, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 1992, s.516.

Avrupa'yla ilgili anlattıkları gerek toplumsal düzen gerek şehir mimarisi gibi Avrupa'yla ilgili hayranlık duydukları alanlar Osmanlının giderek batının üstün taraflarını görüp kabul etmesini kolaylaştırmıştır. 18. yüzyılda Avrupa ile Osmanlı toplumları ilişkilerini geliştirmeye ve yakınlaşmaya başlamışlardır. Elçiler karşılıklı ilişkileri geliştirmekte önemli bir rol oynamıştır. Lale devrinde batıdan gelen bilim adamlarıyla ilişkileri geliştirmekteki etkenlerden biridir.

Lale devrinde eserler çizen minyatür sanatçısı Levni'nin 1720-1725 tarihindeki albümünde Avrupa ve İran betimlemeleri kadın ve erkek giyimini gösteren örneklerdendir. Bu minyatürlerde kadın giyim kuşamında yaşanan batılılaşma örneklerini görmek mümkündür. Batılı olan kurumların batılı olmayanlar arasındaki tartışma yavaş yavaş batının üstünlüğünü kabul etmeye dönüştüğü görülmektedir. Özellikle batının üstünlüğü bilim ve teknik alanda kabul görmektedir.

Tarihçi İlbeyi Özer'in tanımına göre: "Tanzimat öncesinde, İstanbul, iktisadi olanakları gelişmekte olan tüm kentlerde görülen henüz iskâna açılmamış boş alanlarıyla payitaht oluşu ve coğrafi güzelliğiyle bir cazibe merkeziydi"⁸⁰.

18. yüzyılla birlikte Osmanlı'nın askeri alanda yaptığı yeniliklerin hızlanmasına rağmen Osmanlı'nın klasik kültürünün değişimi o kadar kolay olmamıştır. Batının model olarak alınması ve Tanzimat devrindeki değişimlere ön hazırlık olarak kabul edilir. İstanbul Fransız ve Avrupa tarzı modalar Osmanlı tebaasının yaşamına girmeye başlamış. Bunun başlıca etkeni Avrupa'ya gönderilen elçilerin Osmanlıya döndükten sonra anlattıklarıdır. Batılı tarz yaşamın taklitleri hızlanmıştır. Fransız tarzı dekorasyon ve mobilya seçimlerindeki etkilerde bu dönemde başlamıştır⁸¹.

⁸⁰ İlbeyi Özer, a.g.e, s.19

⁸¹ İlbeyi Özer, a.g.e, s.23

İlbeyi Özer'e göre: "Batılı bir tarzda, batıcı bir tutumla yetişen nesiller yenilikleri daha kolay benimseyecektir. Geleneksel yapıdan farklı yetişen bu küçük azınlığın toplumun alt katmanlarına söz konusu alışkanlıklarını götürmeleri ise kolay olmayacaktır. Farklı hayat tarzlarıyla bir noktada kesişmek isteyen Müslüman kesimin gideceği ilk yer Hıristiyan azınlığın yaşadığı batılı hayat tarzının büyük oranda yaşadığı Pera'dır"⁸².

Tanzimat öncesi batılılaşma hareketleri İstanbul'da özellikle Galata'da oldukça hissedilir bir durumdaydı. Avrupa'ya özgü bir hayat tarzı özellikle genç kesimler tarafından merak ediliyordu. Yeni nesiller alışılmış aile hayatını sürdürseler de yeniliklerden geri kalmıyor yeri geliyor tiyatroya gidiyor, yeri geliyor batılı tarzı öğreten bir özne konumuna geliyorlardı⁸³.

İstanbul Beyoğlu, Bizanslıların taktığı isim Pera karşı yaka anlamında kullanılmıştır ve günümüzde hala Pera adıyla da bilinen bir bölgedir⁸⁴. 18. yüzyılda bu bölgede yaşayan, Avrupalılaşma ve yeniliklere sıcak bakan kesim giyim kuşamıyla diğer bölgelerde yaşayan kesimlere örnek olmaktadır. Giyim kuşamdaki değişimler diğer değişimlerle paralel olarak ilerleyecek bir durumdur. Osmanlı elçileri sayesinde Avrupa tanınmaya başlanmış özellikler Yirmi Sekiz Mehmet Çelebinin Fransa gezisinden sonra Fransız kültürünün yansımaları Osmanlı'yı etkilemeye başlamış, bu durum gözle görünür bir biçimde fark edilmiştir.

Osmanlı'da batı toplumlarına ilk değişim orduda başlamıştır. Bu değişim ilk önce erkek daha sonra kadını içerisine alarak genişlemeye başlamıştır. Kadının modayla tanışması kent yaşamının imkânları doğrultusundadır. Kadının örtünmesi modanın etkisiyle zamanla bir süslenme unsuru oluşu görülmüştür. Batılı anlamda erkek giyim-kuşamında ilk değişim yine askeri alanda yani askeri kıyafetlerde

⁸² İlbeyi Özer, a.g.e, s.23

⁸³ İlbeyi Özer, a.g.e, s.33

⁸⁴ Salih Salbacak, "19. Yüzyılda Pera Bölgesinin Mimari Gelişimi ve Alman Saray", <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/370165>, Erişim Tarihi: 09.10.2018

olmuştur. Daha sonrasında da toplumun diğer kesimlerinde etkilenip değişme devam edilmiştir.

Tarihçi İlbeyi Özer'e göre: "Kıyafet değişiminde bir sembol olan fes ise, 16. ve 17. yüzyıllarda Cezayirli denizcilerde ilk olarak görülmüş bunun yanında fesin ilk kez Fas şehrinde tarih sahnesine çıktığı da söylenmektedir"⁸⁵. Osmanlı'nın ilk kez Rumlarda gördüğü söylentisi de mevcuttur. Fesin ilk kez erkeklerden önce İstanbullu kadınlar giymeye başlamıştır. Fes oldukça kabul görmüştür. Festen önce Müslümanlar sarık ve kavuk kullanmaktaydı. Bu sarık ve kavuklar kişilerin sınıf ve mesleğine göre değişim göstermekteydi. Sarıkların sarılış şekli, kullanılan kumaş renkleri, kavukların şekil ve boyutu görev ve makama göre değişiklik göstermekteydi.

Osmanlı erkek giyiminde yine giyilen kıyafetler kişilerin statüsüne, inançlarına ve daha birçok etkene göre ayrılabilmekteydi. Başlarına taktıkları kavuklar olsun, kıyafetlerin renkleri olsun statüye göre değişiklik gösterebilmektedir.

⁸⁵ İlbeyi Özer, a.g.e, s.372

BEŞİNCİ BÖLÜM

17. VE 18. YÜZYILDA OSMANLI TOPLUMUNDA GİYİM KÜLTÜRÜ

5.1. Osmanlı Toplumunda Kıyafet ve Moda Kavramı

Tarih boyunca, insanlığın çeşitli nedenlerle gerek örf ve adetleri gerekse inançları ve sosyal hayattaki yerlerini belirleyici şekillerde giyim kuşama yansımaları görülmektedir. Bunların dışında ekonomik durumları iklim şartları gibi etkenlerle de kişilerin giyim kuşamına etkilemektedir.

Osmanlı yaşadığı bu geniş coğrafyaya yayılmış birçok insanın giyimi de bu etkileşimden nasibini almaktadır. Bu topraklarda yaşamış olan insanların bıraktığı kültürel izleri ve etkilendikleri alanlar vardır. Bunlardan biriside giyim kuşamdır. Kişilerin kültürel özellikleri giydikleri kıyafetten, taktıkları aksesuarlara kadar ait olduğu toplumun düzeyini yansıtmaktadır.

Osmanlı'nın kuruluş devrinde kullandığı giysiler sade, rahat ve kullanışlı giysilerdi ve zaten Selçuklu devrinin giysileriyle neredeyse aynı özellikleri taşıyordu. İstanbul'un fethiyle birlikte Osmanlı her alanda genişleyip zenginleşmeye başlayınca daha ihtişamlı bir dönemde başlamış olmaktadır. Yükselme devrindeki ihtişam kadın ve erkeklerin kıyafetlerine de yansımıştır. 17. yüzyılda Osmanlıda bir takım karışıklıkların yaşandığı bir dönem olmuştur. Bu karışıklıklar hem Avrupa etkili hem de Osmanlı'nın kendisiyle alakalıdır. Avrupa 17. Yüzyılda giderek gelişmiş ve Osmanlıyı geride bırakmaya başlamıştır. Osmanlı 17. Yüzyılda daha çok siyasi ve teknik açıdan Avrupa'yı araştırmaya başlamıştır. Bu durum zamanla Osmanlı'nın kültürel alanında da batılılaşmanın gerekli olduğunu göstermiştir. Hem Osmanlı devleti hem de Avrupa'da karşılıklı gelişen ilişkiler iki yönlü bir etkileşim doğurmuştur. Osmanlı 18. yüzyılda Avrupa'yı daha yakından tanımaya başlamış aynı zamanda Avrupa'da Osmanlı'yı gönderdikleri elçiler, ressam, gezginler

sayesinde tanımıştır. Değişen zaman, ihtiyaçlar, karşılıklı ilişkiler, yeni keşifler, gibi her alanda yaşanan değişiklikler Osmanlı giyiminde de etkileri göstermiştir.

Tekstil ve Moda Tasarım Bölümü Öğretim üyesi Dilek Himam'a göre: “ Giysi tarihi içerisinde Haçlı Seferlerinden bu yana Avrupalılar her zaman doğu ülkelerini egzotik olarak görmüştür. Egzotizm, giysi tarihinde genelde iki anlamda kullanılır: Birincisi modanın ve stilin baştan çıkarıcı anlamı; diğeri de modadaki yabancı ve ender motiflere ilişkin olan anlamıdır”⁸⁶. Egzotizm kavramını ilerleyen bölümlerde iki anlamda da kullanıldığı şekli görülmektedir.

16. yüzyıldan sonra Avrupa ile kurulan ve giderek gelişen ilişkiler, batı ülkelerinden ince yünlü ve ipekli dokumaların, dantel ve parfüm gibi lüks eşyaların, doğu ülkelerinden ise Hint kumaşları ile Rusya'dan gönderilen çeşitli kürklerin İstanbul pazarlarında hanımların alımına sunulmasını getirmişti. Bu çeşitlilik hanımlardan bazılarının dışarıdaki giyimine yansıyor. Bu durum padişahın gözüne çarpacak boyutlara ulaştığında padişah kadınların giyecekleri feracelerin, yaşmak ve pabuçların ve renklerini tespit eden sokağa istedikleri gibi çıkmamaları için yeni hüküm ve fermanlar çıkarmaya başladı⁸⁷.

Kentlerde yaşayan kadınlar moda, zarafete ve gösterişe önem veriyordu. Osmanlı Devletinde toplumsal düzenden kadınların giyim kuşamına hatta kadınların dışarıda nasıl ve nerede gezeceklerine kadar he şey padişahın buyruklarına bağlıydı. Sultan I. Ahmet döneminde 1604-1614 yılları arasında çıkarılan bir fermanla kadınların içinde erkeklerin bulunduğu kayığa binmeleri yasaklanıyordu. Başka bir ferman, belirlenen mağazalara, eğlence yerlerine gitmeyi suç kapsamına alıyordu. III. Osman kendisinin saraydan çıktığı haftanın üç gününde kadınların sokağa çıkıp dolaşmalarını yasaklamıştı. Zorunlu olarak sokağa çıkan kadınlar yüzlerini kalın ve

⁸⁶ F.Dilek Himam, 16. Yüzyıl Giysi Tarihi Yazımı Üzerine: Giysilerde Doğu – Batı Etkileşimi, Egzotizm ve Güç, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 29, 2013, s.103

⁸⁷Cihan Aktaş, Tanzimat'tan Günümüze Kılık Kıyafet ve İktidar, Nehir Yayınları, İstanbul,1991,s.56

siyah bir peçeteyle örtmeliydiler. Bu yasağa uymayacaklar için ağır para cezaları konulmuştu⁸⁸.

Saray giyimindeki kumaş, biçim renklerle halkın giyimi birbirinden ayrılıyordu. Sarayda kullanılan kumaş ve kıyafet şekillerinin halk tarafından giyilmesi yasaktı. Tören ve seferlerde giydiği kıyafetlerde gündelik kıyafetlerden ayrılıyor. Aynı zamanda giyilen kıyafetlerin renklerinde kullanılan alana göre değişiklik göstermekteydi⁸⁹. Cenazelerde törenlerde elçi kabullerinde giyilen kıyafetlerin renkleri farklılık göstermekteydi. Sarayda olduğu kadar orduda da giyime oldukça önem verilmekteydi. Osmanlı ordusunda her sınıfın kendine ait kıyafeti ve başlığı vardı. Giyilen ayakkabılarda rengine göre farklılık gösterir, ordudaki rütbe göre renkler ayrılmaktaydı.

Osmanlı giyim kuşamında 18. yüzyıla kadar değişimler olmuşsa da bu değişimler büyük çapta değişiklikler değildir. Osmanlı'da belirlenen giyim kuşam kurallarına uygun bir çerçevede giyim kuşamında renk, desen ve aksesuar olarak değişimler dönemsel olarak yapılmış. Batılılaşma adına 17. yüzyılda başlamış bir değişim hareketi 18. yüzyıl ve devamındaki yüzyıllarda hızlı bir şekilde devam etmiştir. Zamanla başta saray olmak üzere yönetici zümre ve ailelerde başlayarak halka doğru inen kılık kıyafetteki değişimler 18. yüzyılda Avrupa modasının etkisi gözle görülür bir şekilde kendini göstermiş ve 19. yüzyılda da değişime devam edilmiştir. Bu değişimin en büyük sebebi Avrupa'nın gelişmesidir. Osmanlı Avrupa'dan geri kalmamak için askeri alanda önlemler almıştır. Bu önlemler kendisini zamanla kıyafette de göstermiştir. Bu yüzyıl ve sonrasında giyimde birçok köklü değişim yaşanmaya devam etti. İlk önce orduda başlayan yenilikler giyim kuşamındaki değişimlerinde orduda başlamasına neden olmuştur⁹⁰.

⁸⁸Cihan Aktaş, a.g.e, s.56-57

⁸⁹ Osmanlı Döneminde Kıyafet, <https://www.google.com.tr/amp/s/tekstilbilgi.net/osmanli-doneminde-kiyafet.html/amp>, Erişim Tarihi: 10.08.2018.

⁹⁰ Ayten Sezer Arıç, Türklerde Kıyafetin Kısa Tarihi, Atam Dergisi, 2006, C.xxii, s.64-65-66.

17. ve 18. yüzyılda süregelen değişimler batılılaşmanın zeminini hazırlamaya başlamıştır. III. Selim'in Nizam-ı Cedid ordusunu kurması batılılaşmanın adının konulduğu dönem olarak, batılılaşmanın başladığını gösteren bir olay olmuştur. Orduda başlayan değişim batılılaşmanın yoğun yaşandığı alanlardan biri olan giyim kuşamda da etkisini göstermektedir.

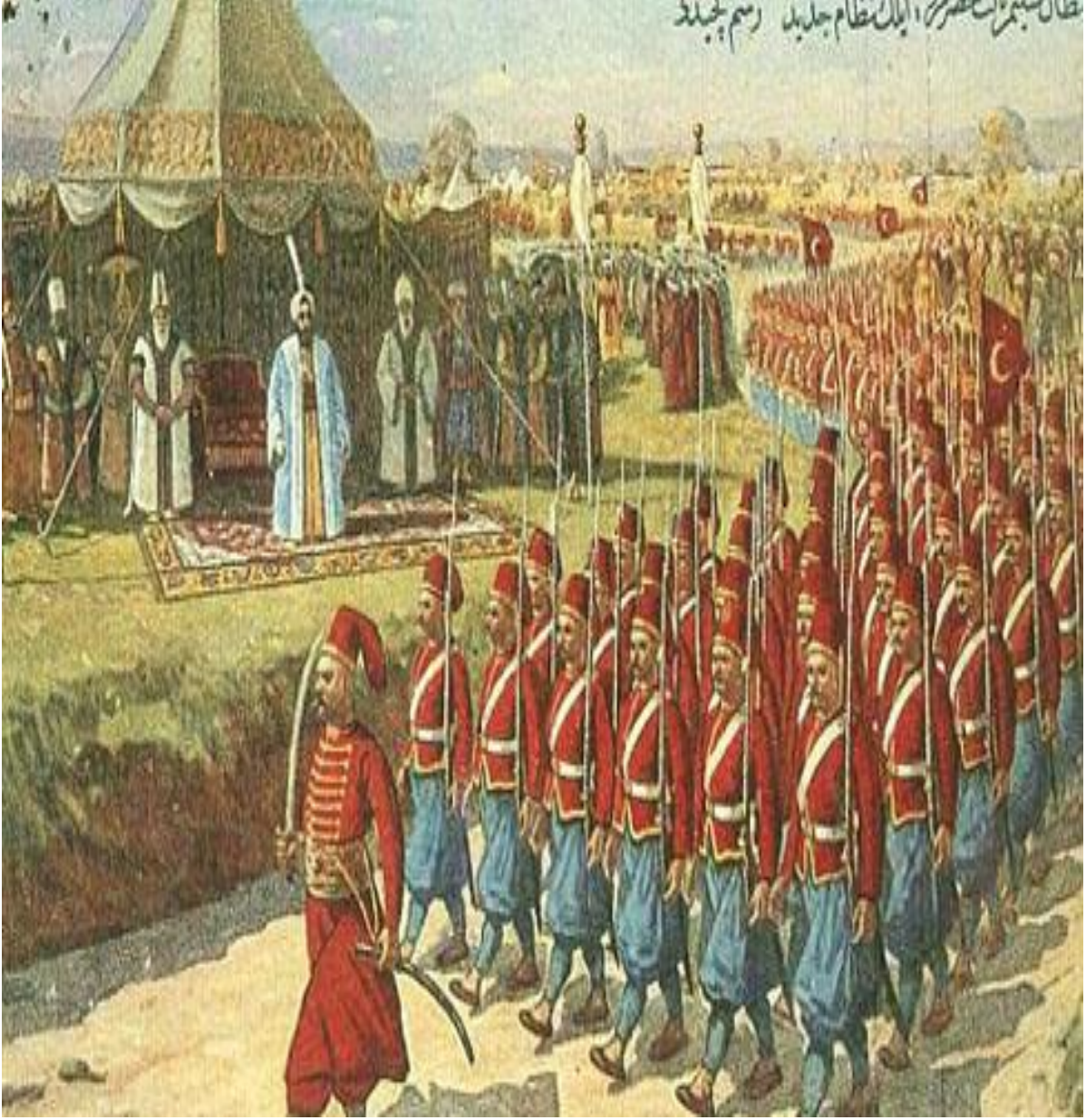
Şekil 38. Osmanlı Giyim Kuşam Örneği

Kaynak: Medjmoual Teçavir, Collection de Costumes

Şekil 39. Osmanlı Tebaası Giyim Kuşam Örneği

Kaynak: (<http://world4.eu/tag/ottoman-empire-costume/>) Erişim Tarihi: (01.03.2018)

Şekil 40: Nizam-ı Cedid Geçit Töreninde

Kaynak: (<http://www.turkosfer.com/osmanli-imparatorlugu/>) Erişim Tarihi: (01.03.2018)

Osmanlı'da giyim kişisel zevklerden öte toplumsal düzen için temel unsurlardan biriydi. Müslüman ve gayri Müslimlerin giyim kuşamları birbirinden ayrılmaktaydı. Osmanlı'da giyim kuşamda belli kurallara bağlı kalınmak zorunluydu. Bu kurallar padişah tarafından divan kurulunda belirlenir ve fermanlarla yayılırdı. Gayri Müslimlerin Müslümanlar gibi giyinmesi yasaktı. Müslümanlarca kutsal sayılan yeşil rengi gayri Müslimlerin giymesi yasaktı. Osmanlı'da yaşayan Yahudi halkta bu durumdan memnundu. Yahudilerin kutsal kitaplarında da başka dinden kişilere benzememelerini buyuruyordu⁹¹.

Doğu ülkeleri ile Batı ülkelerinin giyim tarzlarının karakteristik farklarına bakacak olursak; Avrupa'da kadın ve erkeklerin giyiminde beden giysiden daha çok ön planda olduğu giysiler giyilmekteydi. Avrupa'daki giyim tarzının doğu ülkelerinden ayrılan bir diğer özelliği ise kadın ve erkek giyim arasındaki belirgin farklar. Osmanlı giyiminde bu farklar yok denilecek kadar azdır. Örnek olarak, şalvar Osmanlı'da hem erkeğin hem de kadının giydiği bir giysiydi. Osmanlı pantolonu Avrupa'dan çok daha önce keşfetmişti, Türklerin kökeni Orta Asya'ydı ve konar göçer bir toplumdur, rahatlık açısından şalvar Türklerin vazgeçemedi kıyafetlerden biriydi⁹². Tekstil ve Moda Tasarım Bölümü Öğretim üyesi Dilek Himam'a göre: "Örneğin giysi tarihinde bifurcatedgarment olarak ifade edilen giysiler arasına giren pantolon, Avrupa kadını için 19. Yüzyılda Bloomer giysisi "Türk Şalvarı" olarak da isimlendirilip eteklerin altına gizlenmiş iç giysileri olarak kullanmıştır"⁹³.

Avrupa'da pantolon 18. ve 19. yüzyılda yüksek sınıflar tarafından belirlenen ama başlangıçta erkeklik simgesi olarak ortaya çıkmış uzun bir süre kadınlar tarafından giyilmesi yasak bir giysi olmuştur⁹⁴.

Yüzyıllarca, büyük bir değişikliğe uğramadan süregelen Osmanlı giyim kültüründeki gelenek 17. ve 18. yüzyılda yavaştan hızlıya batılılaşma çabalarına girdiği görülmektedir. Bunun en büyük nedeni ise Osmanlı'nın eski başarısını elinde

⁹¹ Osmanlı Döneminde Kıyafet, <https://www.google.com.tr/amp/s/tekstilbilgi.net/osmanli-doneminde-kiyafet.html/amp>, Erişim Tarihi: 10.08.2018.

⁹² F.Dilek Himam, a.g.m, s.95.

⁹³ F. Dilek Himam, a.g.m, s.95.

⁹⁴ Christine Bard, Pantolonun Politik Tarihi, Çev: İsmail Yerguz, Sel Yayıncılık, Birinci Baskı, İstanbul, 2012, s.7.

tutamaması Avrupa'nın yeniliklere el atması Osmanlı'nın geri kalma endişesiydi. Eski ihtişamına kavuşmak isteyen Osmanlı her alanda yenilikleri araştırmaya ve küçük adımlar atmaya başlamıştır.

Moda tarihi hakkında çalışmaları olan akademisyenler, Fatma Koç ve Emine Koca'nın geleneksel giysi tarzlarını değişimi ve Türk modasının oluşumunda İstanbul adlı makalesinde geçen şıklık ve moda kavramları hakkında şunlar yazmaktadır: “Giysi sahip olunan dünya görüşünün aynası niteliğindedir. Ancak moda, giyim kuşamın çok ötesinde insanoğlunun tüm toplumsal etkilerini kapsayan bir olgu olarak kabul edilmektedir. Moda hızlı değişimler geçiren toplumlara özgü bir kavramdır. Önceleri soylu sınıfın, asilzadelerin ve zenginlerin sahip olduğu ayrıcalığın bir işareti olarak kullanılan “şıklık” kavramı coğrafi boyutların küçülmesi ve kültürlerin birbirlerini etkilemeleri ile alanını genişleterek ulaşılabilir hale gelmiş ve “moda” kavramını ortaya çıkarmıştır... Geleneksel toplumun baskın olduğu dönemlerde her toplumun kendine özgü giyim kuşam yanlayışı gelişmiştir. Bu anlayışın moda olarak yayılabilmesi sistemli bir yönlendirilme gerektirmiş, dönemin şartları ve yenilik arayışı moda olgusunun gelişimini desteklemiştir. Ancak bu durum he zaman toplumun istekleri doğrultusunda gerçekleşmemiştir”⁹⁵ . Osmanlı toplumundaki moda olgusunun ortaya çıkışı modernleşme, yenileşme ve batılılaşma olarak anılan dönemde başladığı anlaşılmaktadır.

5.2. 17. ve 18. Yüzyıl Osmanlı Dönemi Kıyafetlerine Genel Bakış

17. ve 18. yüzyılda Avrupa'da yaşanan değişimler giyim kuşam alanında etkisini göstermekteydi. Bu değişimler yalnızca bilim ve teknik açının dışında kültürel, ekonomik ve sosyal hayatta da kendini göstermeye başlamıştır. Bu alanlardan biriside giyim kuşamıdır.

⁹⁵ Fatma Koç-Emine Koca, “ Geleneksel Giysi Tarzının Değişimi ve Tarzının Değişimi ve Türk Modasının Oluşumunda İstanbul”, Yayın Tarihi: 10.06.2015, s.2169, https://www.researchgate.net/publication/282613805_Geleneksel_Giysi_Tarzlarnin_Degisimi_ve_Turk_Modasinin_Olusu_munda_Istanbul Erişim Tarihi:02.16.2018.

Akademisyen Zeki Tez'in Osmanlı erkeklerinin giyimini tanımlamasına göre: "Osmanlıda erkekler, ayak bileklerine kadar uzun olan donun üzerine, ince pamuktan yapılmış yakasız bir gömlek, onun üzerine "çakşır" adı verilen, yine ayak bileğine kadar uzanan ve belden uçkura bağlanan ince kumaştan yapılmış bir tür şalvar olan kırmızı ya da mor bir pantolon, iç gömleğin üzerine ise topuklara kadar uzanan dar kollu bir elbise ("cübbe", biniş) giyerdi. Çakşıra "karadon" ya da "zıpka" adı da verilirdi. Kimi zaman cüppenin altına ve gömleğin üzerine bir yelek de giyilirdi. Pantolonun bel kısmı üzerine altın ve gümüş işlemeli ipek bir kuşak sarılır, kuşağın yanlarından birer mendil ve tütün kesesi sallanır, içine de para kesesi saklanırdı. Sokağa çıkıldığında cüppenin üzerine çoğunlukla mor- menekşe renkli bol kollu bir giysi olan ferace giyilirdi"⁹⁶.

Osmanlı'da varlıklı kadınların kullandıkları değerli kumaşlardı ipek ve kadife Osmanlı'nın zengin kesimlerinde sık kullanılan kumaşlardır. Halk kesimi ve varlıklı olmayan kadınlar beledi*⁹⁷ adı verilen ucuz bir kumaş tercih edilirdi. Kadınlar dışarıya çıkarken bol feraceler giyerlerdi ve yüzlerini örterlerdi. Hotoz denilen başlıklar Osmanlı kadınları tarafından yaşmaklarla birlikte kullanılırdı⁹⁸.

Şekil 41. Osmanlı'da Kullanılan Hotozlara Örnek, 16. 17. 18. Yüzyıllar

Kaynak:<https://circlelove.co/bilmediginiz-yonleriyle-turkiyenin-moda-tarihi/>,
Erişim Tarihi: (03.03.2018)

⁹⁶ Zeki Tez, Tekstil ve Giyim Kuşamın Kültürel Tarihi, Doruk Yayıncılık, İstanbul, 2008 s.243

⁹⁷ *Beledi: İpek ve pamuğun kullanıldığı çift katlı bir kumaştır. Geometrik bir düzende bitkisel motiflerden rozet, gülbezek, geçmeler, örmeler ve kufi yazılarla süslenmiş bordürler ve çerçevelerden oluşur. Kaynak: (<http://www.idesanat.com/47-icerik-Beledi-Dokumasi.html>).

⁹⁸ Zeki Tez, a.g.e, s.244.

Şekil 42. Hotoz 'un Üstüne Sarılı Başörtüsü. 14. Yüzyıl

Kaynak: On Üç Asırlık Türk Kıyafet Tarihine Bir Bakış, Nurettin Sevin,s.64

Osmanlı'da kadınlar 17. Yüzyıldaki gravürlere baktığımızda yaşmak ve ferace giydikleri görülmektedir 17. yüzyıldan 19. yüzyıl sonuna kadar olan sürede kullanılmış olan yaşmak ve feraceler birçok şekle girmiştir⁹⁹.

Kürk 18. yüzyılda kadınlar tarafından her mevsim giyilebilir bir kıyafet olmuştur. Kürklerin üzerine sırma işlemeli hafif kuşaklar bu dönemde moda olmuştur. 17. yüzyıl ve daha önceki dönemlerde ise elbiselerle kemerler kullanılmıştır¹⁰⁰.

⁹⁹H. Emel Aşa, "Kadın Kıyafetleri", Osmanlı Ansiklopedisi, Cilt 5, 1993, s.8

¹⁰⁰ H Emel Aşa, "Kadın Kıyafetleri", Osmanlı Ansiklopedisi, Cilt 5, 1993, s.70.

5.2.1. Osmanlı Gündelik Hayatta Kadın Giyimi

Osmanlı kadınların giyim kuşamıyla ilgili bilgilere birinci elden kaynak olarak minyatürler, seyahatnameler ve Topkapı Sarayı Müzesi arşivindeki kaynaklardan ulaşmak durumundayız. Elimizde genelde kadın giyim kuşamıyla ilgili somut olarak dönemin giysileri ve eşyaları pek bulunmamaktadır ve bunun sebebi ise Osmanlı kültüründe kadın giyim kuşamıyla ilgili eşyaların saklanması gibi bir geleneğinin bulunmasıdır. Fakat döneme ışık tutan çok miktarda minyatürler vardır ve bu minyatürlere elde edinilen pek çok bilgi göze çarpmaktadır.

Sebahat Bağbars Osmanlı dönemi kadın kıyafetlerinin günümüze ulaşmama sebebini şu şekilde açıklamıştır. “...Bunun nedeni saray kadınlarının durumunun sadece Topkapı Sarayı’na bağlı olması: Küçük bir kız geliyor, yetişiyor. Bazılarını ‘çirak’ çıkartıp gönderiyorlar. Yani bir koca bulunuyor ve çeyizi de verilip gönderiliyor. Bir kısım da padişah için hazırlanıyor; bunlar ‘gözde’ oluyorlar. Çocuk doğurunca, statü değişiyor. Padişah ölünce de haremdeki bütün kadınlar toplanıyor ve hepsi Eski Saray’a gönderiliyor. Elbette bunlar yanlarında bütün mallarını da alıp götürüyorlar. Yeni padişah annesiyle geliyor. Haremde patronu ‘valide sultan’... Onunda kendine kurduğu haremi var... Anlayacağınız, o nadide elbiselerin bu zamana kalmaması çok doğal...”¹⁰¹.

17. yüzyılda gündelik hayatta kadınlar ferace ve yaşmak kullanarak dışarıya çıkıyorlardı. Başlıklarda kullanılan hotozların biçimlerinde farklılıklar vardır. 14 ve 15. yüzyıllarda fes biçiminde kullanılan hotozlar yerini üst bölümü geniş alt bölümü daha dar veya tam tersi üstü dar altı geniş külah şeklinde yüksek hotozlara bırakmıştır.

¹⁰¹ Sebahat Bağbars, “Padişah Kaftanları Neden Bu Kadar İhtişamlı”, Popüler Tarih Dergisi, Aralık 2005, s.61.

Şekil 43. 17. Yüzyıl Hotoz Örneği

Kaynak: Sevgi Gürtuna, "Osmanlı Kadın Giysisi", T.C Kültür Bakanlığı, 1.Baskı, Ankara 1999, Kaya İsmihan Sultan'ın Başlığı, TSM 13/751

Şekil 44. Kadın başlıkları 17. Yüzyıl

Kaynak: Sevgi Gürtuna, “Osmanlı Kadın Giysisi”, T.C Kültür Bakanlığı, 1.Baskı, Ankara 1999. Le Bruyn, 1725, s.182-183.

Hollandalı gezgin Corneille Le Bruyn 1678 yılında Türkiye’ye gelip Osmanlı ile ilgili yaptığı gözlemleri anlatan seyahatnamesinde kadınların başlıklarına da yer vermiştir. Osmanlı Kadın giysisi kitabının yazarı Sevgi Gürtuna’nın kitabında 1678 yılında Hollandalı gezgin Corneille Le Bruyn seyahatnamesinde kadınların başlıkları ile ilgili konulara şöyle değinmiştir: “...Özellikle hanımlar, süsleme biçimlerinde kendilerine özgü bir yücelik ve ihtişama sahiptirler. Tarpous’ları¹⁰² başlarına, çeşitli renklerden olan ve altın ile gümüş kakmalı çok sayıda mendille tutturulmuştur, bunların arasında herkes olanaklarına göre her cins değerli taş takmaktadır. Bunun dışında süslemeye çeşitli çiçekler de eklenmektedir. Bu baş örtünme biçimi öyle bir tasarlanmış, bunu günlerce bozmadan takıp çıkarmak mümkündür. Bu hotoz ağır olduğundan bazen taşımak sıkıntı verebilir...”¹⁰³.

¹⁰² Bu kelime gezgin tarafından başlık anlamında kullanılmıştır.

¹⁰³ Sevgi Gürtuna, “Osmanlı Kadın Giysisi”, T.C Kültür Bakanlığı, 1.Baskı, Ankara 1999, s.25.

1639 yılında İstanbul'da bulunan ve 17. yüzyıl gezginleri arasında İstanbul kenti saray adetleri hakkında en iyi bilgiyi verdiği söylenen Fransız Du Loir, kadınlarla ilgili şunları yazar: “Kadınlar dışarı çıktıklarında erkeklerde olduğu gibi, manto yerine geçen ikinci bir giysi giyerler: bunun yeneri o kadar uzundur ki, yalnızca parmak uçları gözükmektedir. Sokakta bu giysinin bir yanını tutarak ön taraftan diğeriyle kavuştururlar. Saçları başlarını alınlarına kadar örten beyaz bir kumaşın altında saklıdır; alttan gelen başka bir kumaşa, yalnızca yaşlı kadınların açıkta bırakmaya haklarının olduğu burnu örter. Genç kadınların gözlerini bile gösterme özgürlükleri yoktur ve at kılından yapılmış siyah bir peçe takarlar”¹⁰⁴.

Şekil 45. 17. Yüzyıl Yaşmaklı Bir Kadın

Kaynak: Nurettin Sevin, On Üç Asırlık Türk Kıyafet Tarihine Bir Bakış, Kültür Bakanlığı Yayınları, (1.Baskı), Ankara,1990, s. 95

Şekil 45’de üzerinde tarihi bulunan ilk yaşmak örneği 1680 tarihli albümüne ait Silvestre’in bu resmidir. Yaşmağı yukarisına gelen hotozun üstünü ince bir tülbent örtmektedir. Yaşmağın süslü kenarı yaka gibi arkaya sarkmış ön kısmı da

¹⁰⁴Sevgi Gürtuna,a.g.e , s.21

ağı kapayacak kadar yüzün alt kısmını örtmektedir. Ferace bele kadar sık düğmeli belden aşağısı düğmesizdir. Feracenin önünden içindeki kırmızı desenli elbisesi gözükmektedir. Ayakkabıları sarı renkte bu Müslüman bir hanım olduğunu göstermektedir¹⁰⁵.

Şekil 46. Sokak Giysileriyle Türk Kadını 17. Yüzyıl

Kaynak: Sevgi Gürtuna, “Osmanlı Kadın Giysisi”, T.C Kültür Bakanlığı, 1.Baskı, Ankara 1999 s.21, La Chapelle: Ptuj 1992 s.149

Şekil 46’da Recueil de divers portraits des principales dames de la Porte du Grand Turc adıyla 1648 yılında yayımlanan kitabındaki 7. Gravürde sokak

¹⁰⁵ Nurettin Sevin, Onüç Asırlık Türk Kıyafet Tarihine Bir Bakış, Kültür Bakanlığı Yayınları, (1.Baskı), Ankara, 1990, s.95-96

giysileriyle bir Türk kadını betimlenmiştir. İstanbul manzarasını arkaya alarak çizilen bu portrede, İstanbul'a olan hayranlıklarını belirtmiş olduğu görülmektedir.

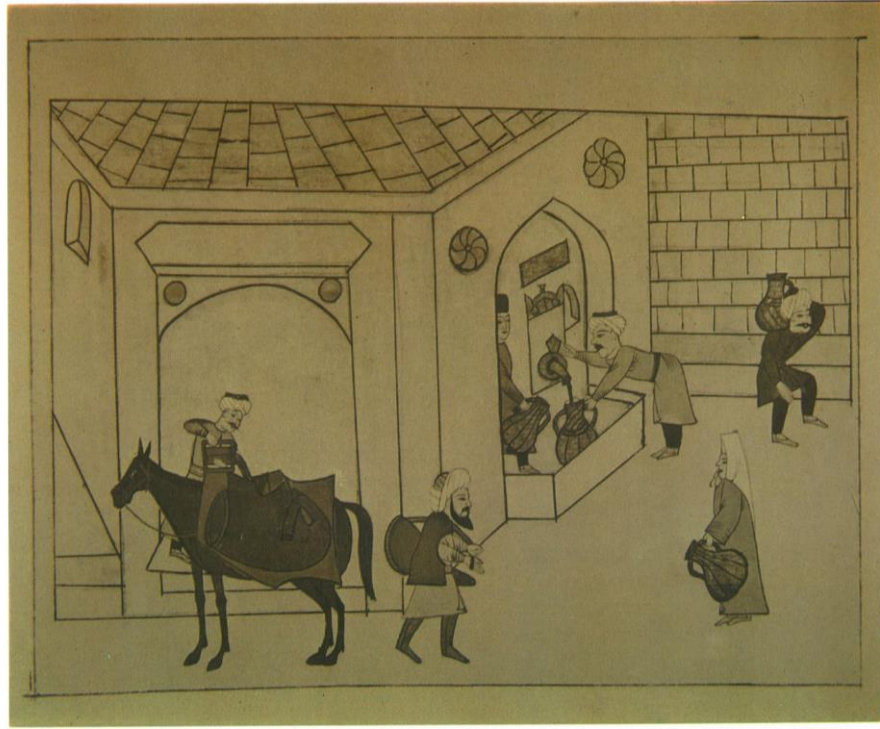
Şekil 47. 17. Yüzyıl Ata Binmiş Türk Kadını

Kaynak: Sevgi Gürtuna, "Osmanlı Kadın Giysisi", T.C Kültür Bakanlığı, 1.Baskı, Ankara 1999, (Resim 47), George De La Chapelle: Ptuj 1992, s.151

Şekil 47'de görülen aynı ressamın bir başka gravüründe ise diğer yabancı gezginlerin söylediğinin aksine ata yan oturarak binmiş ve giydiği kıyafette göğsüne

kadar açık bir şekilde giysi giymiş, üzerinde Türk kadınlarının kıyafetlerine uyabilecek tek şey başındaki hotoz olabilecek bir kadın çizilmiştir¹⁰⁶.

Osmanlı kadınlarının giyimi 18. yüzyıla kadar genel olarak aynı şekilde devam etmiş, kadın giyiminde bir model farklılığına rastlanmamıştır. Fakat kıyafetler için kullanılan kumaşların kalitesi dönem dönem değişmiştir aynı şekilde kullanılan aksesuarlar ve takılarda da değişiklikler olmuştur. Kadınlar evlerinde süslü ve gösterişli giyinirken dışarıda tam tersi sade ve her taraflarını örten giysiler giyerlerdi.

Şekil 48. Çeşme ve Saka 17. Yüzyıl

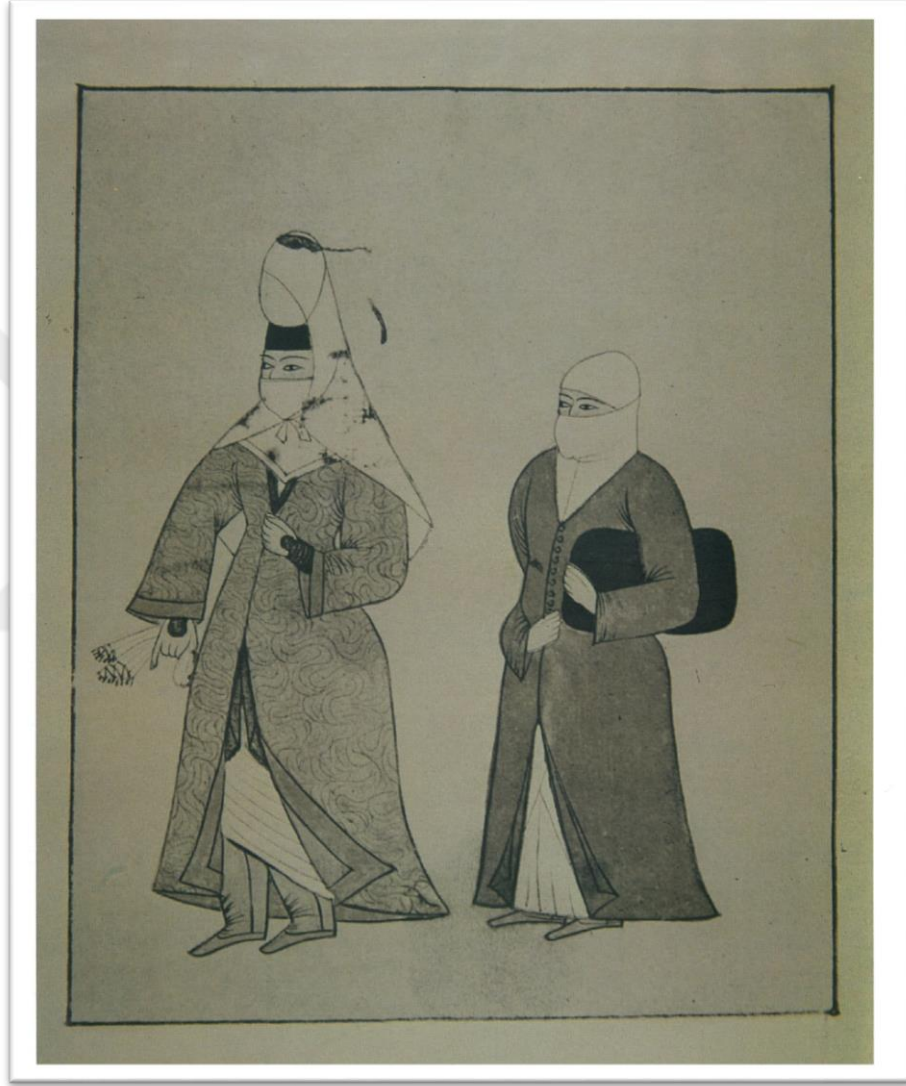
Kaynak: Sevgi Grtuna, “Osmanlı Kadın Giysisi”, T.C Kültür Bakanlığı, 1.Baskı, Ankara 1999, Taeschner Albümü 1925.

Şekil 48’de yer alan Alman Türkolog Franz Teaschner, 1914 yılında mzayeden satın aldığı, 55 renkli resimden oluşan albm¹⁰⁷. Sakalar Osmanlı’da

¹⁰⁶ Sevgi Grtuna, a.g.e, s.21

¹⁰⁷ Sevgi Grtuna, a.g.e, s.21.

su taşımakla görevli, yeniçerilerin su gereksinimini karşılamak için çalışan kişilerdi. Aynı zamanda Osmanlı'da mahallelere de sutaşıma görevleri vardı. Yeniçeri ocağının kaldırılmasıyla saka ocağı ortadan kalkmıştır¹⁰⁸. Osmanlı çeşme mimarisinin bir örneği görülmekte, elinde su güğümüyle birlikte su doldurmaya gelen kadın üzerine ferace ve hotozunun üzerine başladığı yaşmağı görülmektedir.

Şekil 49. Hamama Giden Kadın 17. Yüzyıl

Kaynak: Sevgi Gürtuna, “Osmanlı Kadın Giysisi”, T.C Kültür Bakanlığı, 1.Baskı, Ankara 1999,s.22 (Resim 48).Taeschner Albümü 1925.

¹⁰⁸ Sakalar (Osmanlı Ordusu), [www.wikiwand.com/tr/Sakalar_\(Osmanlı_Ordusu\)](http://www.wikiwand.com/tr/Sakalar_(Osmanlı_Ordusu)), ErişimTarihi: 10.10.2018.

Sayfa 81 şekil 49’da yardımcısıyla hamama giden kadın görmekteyiz. Hotozunun şekli yine dönemin özelliği olan yüksek ve gösterişlidir.. Sayfa 81 şekil 48’deki çeşme ve saka görselinde çeşme başında bekleyen kadının daha yakından görünen hali gibi iki kadında da kıyafetlerin şekilsel sıralaması aynı özelliktedir. İki kadının giyimi arasındaki farklar kumaş kullanımı, aksesuarlar ve hotozun yüksek olmasından kaynaklıdır. İki kadında hotozunun üzerinden sarkıtığı yaşmağını örtüş şekliyle sadece gözleri gözükmemektedir. Üzerine giydiği dış giysisinden iç giysileri gözükmemektedir. Hamam bohçasını taşıyan yardımcısının giyimi özensizdir¹⁰⁹.

Tarihçi Cemal Kafadar’a göre:”Zengin ve fakir ya da saray ve halk kadınları arasında kumaşın kalitesi dışında model ve giysi çeşitliliği söz konusu değildir”¹¹⁰.

Şekil 50. 17. Yüzyıl Başkentli Hanım

Kaynak: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi H. 2132/4

¹⁰⁹ Sevgi Gürtuna, a.g.e, s.22.

¹¹⁰ Cemal Kafadar, “Tanzimat’tan Önce Selçuklu ve Osmanlı Toplumunda Kadınlar”, Çağlar Boyu Anadolu’da Kadın: Sergi Katoloğu, İstanbul, Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 1993, s.256.

Sayfa 83 şekil 50’de Osmanlı’nın şehirli ve zengin bir kadını klasik Osmanlı üslubuna uygun sokak giyimine örnek olarak görölmektedir. Bekindeki kemeri mücevherlerle süslü olduğu görölmektedir. İçinde bürümcük gömlek üzerindeki yeşil dış giysisi ve altındaki şalvarı görölmektedir¹¹¹.

Kadınların iç giysileri şalvar, entari, cepken gibi giysilerden oluşurdu ve bu giysiler evde giyilirdi. Dış giysi olarak ayrıca giydikleri kıyafetler ferace ve yaşmaktır.

17. yüzyıl Osmanlı kadınların ev giysilerine bakacak olursak geleneksel halini korumakla beraber yerli ve yabancı kişilerin resim ile yazılı kaynaklara bakıldığında varlıklı kadınların süslü giyimleri de devam etmektedir

Şekil 51. Ev Giysileriyle Bir Kadın 17. Yüzyıl

Kaynak: Sevgi Gürtuna, “Osmanlı Kadın Giysisi”, T.C Kültür Bakanlığı, 1.Baskı, Ankara 1999. (British Museum Mundy Albümü).

¹¹¹ Sevgi Gürtuna, a.g.e, s.23.

Sayfa 84’de şekil 51’de desenli şalvarının üzerinden kırmızı hırkası gözükmekte ve üzerindeki kahverengi entarisi devrik ince yakalıdır. Sağ eliyle tuttuğu yemenisini sol omzundan dolanmıştır. Nergis çiçekleri arasından betimlenmiş hanımın soylu kesimden olduğunu göstermektedir¹¹².

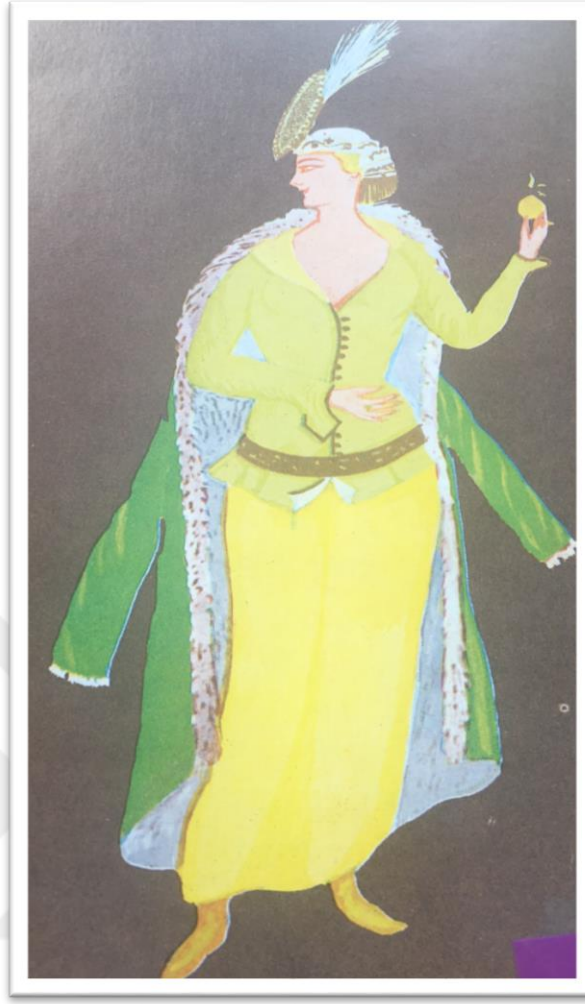
Sevgi Gürtuna’nın kitabındaki, Fransız seyyah Du Loir’in tanımına göre: “Kadınlara gelince, hepsi aynı erkekler gibi gömleklerinin altına, topuklarına kadar inen donlar giymektedirler; bunları mevsime göre kadife yünlü kenarı işli saten veya ince bir kumaştır. Ayrıca ‘giupon’¹¹³ denilen ve günlük ev giysisi olarak kullandıkları küçük bir pamuklu gömleği her zaman giyerler. Maddi durumu daha iyi olan kadınlar, ayrıca İranlılara özgü bir gömlek daha giymektedirler; bütün kadınlar bu giupon’un üzerine vücuda tam oturan bir hırka ve hırkanın üstüne beli iyice sıkan, karnın altında kavuşarak vücudu daha güzel gösteren, parlak gümüş veya altından, değerli taşlarla bezeli bir kemer sararlar. Bu hırka, tıpkı kemer gibi altın ve taşlarla süslü düğmelerle boyna kadar kapatılır, yalnızca göğüs bölgesinde baskı olmasın diye genişletilir; kemerlerine hançer takarlar”¹¹⁴.

Fransız seyyah Du Loir 17. yüzyıl IV. Murat devrinde Osmanlı topraklarına gelerek İstanbul’u Avrupalı gözüyle incelemiştir. İstanbul’da gördüğü Türklerin yaşamıyla ilgili manzaraları Fransa’daki yakınlarına mektuplar halinde anlatmıştır. Fransa’da Türklere olan ilgi ve hayranlığın arttığı bir dönemde Du Loir’da bu hayranlığın merakıyla Osmanlı topraklarına gelmiş ve İstanbul’u gezmiştir.

¹¹² Sevgi Gürtuna, a.g.e, s.24

¹¹³ Robert Mantran, “XVI. ve XVII. Yüzyılda İstanbul’da Gündelik Hayat” (Çeviren: M. Ali Kılıçbay), İstanbul, 1991, s.206,1’de şöyle geçmektedir: “Dahada kesin olarak cüppe (arapçanın cubba’sından); Fransızcanın jupan, jüpon kelimeleri buradan türemiştir. “ Kanımızca bu giysi, Osmanlıca kaynaklarda zıibun olarak geçen iç giysisidir.

¹¹⁴ Sevgi Gürtuna, Osmanlı Kadın Giysisi, s.25

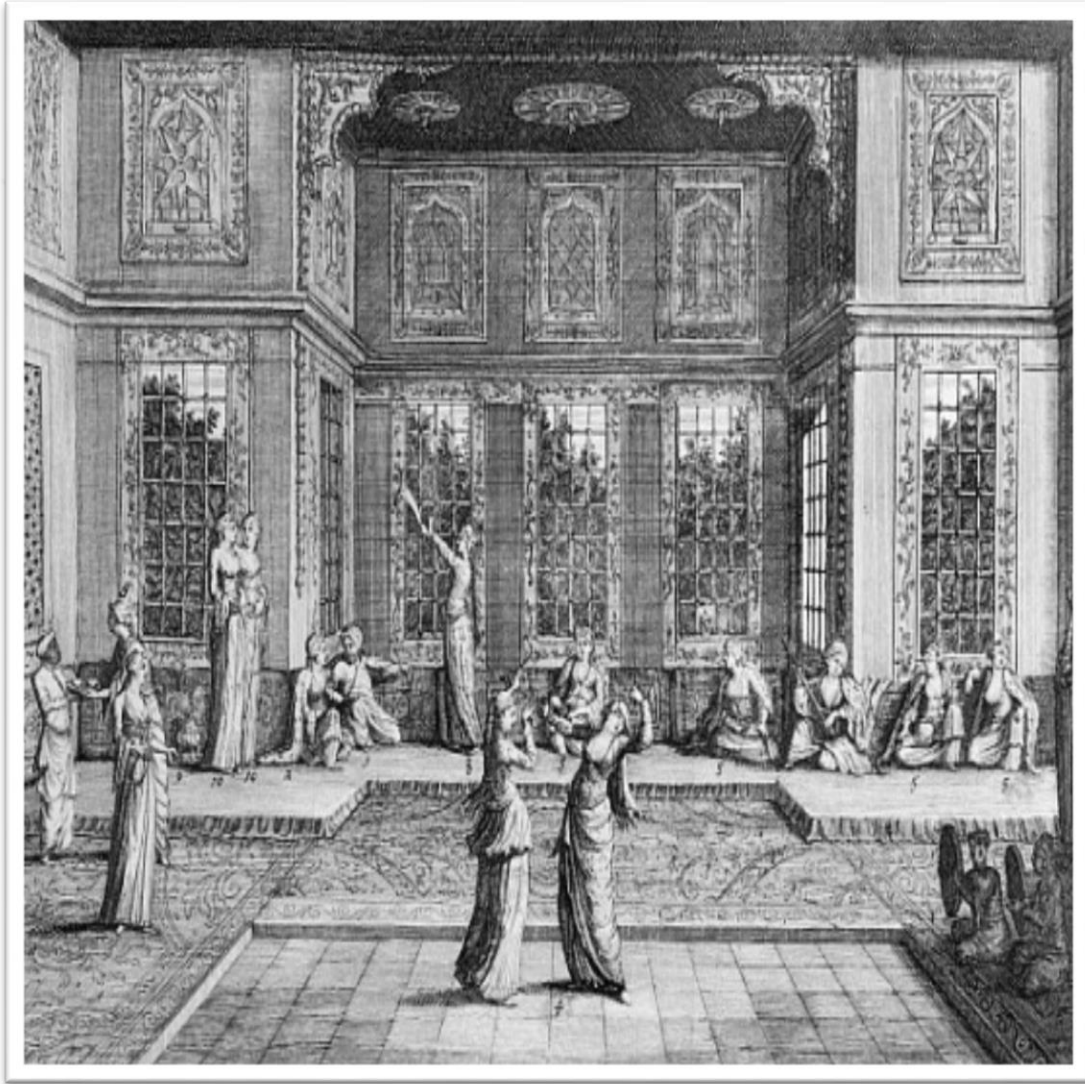
Şekil 52. Ev Kıyafetleriyle Kibar Bir Hanım 17. Yüzyıl

Kaynak: Nurettin Sevin, On Üç Asırlık Türk Kıyafet Tarihine Bir Bakış , Kültür Bakanlığı Yayınları, (1.Baskı), Ankara,1990, s.95

Şekil 52’de Fransız ressam Silvestre albümünden alınan resimde başında sırma işlemeli bir yemeni, alnında geniş ve etrafı inci kakma bir tüylük üstüne beyaz bir sorguç var. Kadife kaplı kakım kürkü omuzlarına bırakmış. İpek entarisinin üstüne geniş yakalı, önü sık düğmeli bir camadan giymiş. Murassa kemeri berinden aşağı sarkıyor¹¹⁵.

¹¹⁵ Nurettin Sevin, a.g.e, s.96

Yazar Sevgi Grtuna'nın kitabında: "1699 yılında gelen Fransız gezgin Aubry De La Motraye söylediğine göre kadınların evlerinde değerli mücevherler kullandıklarını, feracelerinin içindeki giysiler bütün parlaklığıyla ortaya çıktığını, elbiselerinde kullandıkları değerli taşları incileri, yakutları gördüğünü söylemektedir"¹¹⁶ diye geçmektedir.

Şekil 53. La Motraye'nin 1727 Yılındaki Seyahatnamesinde Kadınlar Haremde (Ressam William Hogarth Kompozisyon Etmıştır.)

Kaynak: Sevgi Grtuna, Osmanlı Kadın Giysisi", T.C Kültür Bakanlığı, 1.Baskı, Ankara 1999, s.26

¹¹⁶ Sevgi Grtuna, a.g.e, s.26

Şekil 54. La Motraye’ın 1727 Yılında Basılan Seyahatnamesinde Vanmour’un Betimlediği Ermeni Gelini, Rum Gelini, Naksos Adalı Kız, Valak (Eflak) Prensesi, Rum Kadını Figürleri.

Kaynak: Sevgi Gürtuna, (Osmanlı Kadın Giysisi”, T.C Kültür Bakanlığı, 1.Baskı, Ankara 1999 , s.26, (80.Resim)

Şekil 55. 17. Yüzyılda Çarşı Ressamlarınca Yapılmış İtalya’daki Albümde Bulunan, Bir Kadın Toplantısında Çengiler, Kadın Çalgıcılar.

Kaynak: Sevgi Gürtuna “Osmanlı Kadın Giysisi”, T.C Kültür Bakanlığı, 1.Baskı, Ankara 1999 , s.26 , (56. Resim) Gabrieli, 1983, s.218

Sayfa 88 şekil 55’de örneği görülen 17. yüzyılda İstanbul’da kendilerine “çarşı ressamları” denilen sanatçıların başlattıkları halk resim geleneği yaygın bir hale gelir.¹¹⁷ İsmarlanan konularda resim yapan bu kişiler, profesyonel ressamlardı ve müşterileri genellikle yabancıdır. Bu nedenle yapılan resimler yurt dışındaki müzelere ve koleksiyonlara dağıtılmış durumdadır¹¹⁸. Aynı yüzyılda yapılarak değişik ülkelerle dağıtılmış çeşitli albümlerde yer alan çarşı ressamlarının eserlerinde birbirlerine benzerlikler vardır. Bu benzerlikler aynı ortamda çalışmış ressamların birbirlerinden esinlendiklerini göstermektedir.¹¹⁹

Şekil 56. İstanbullu Genç Hanım 17. Yüzyıl

Kaynak: Sevgi Gürtuna, “Osmanlı Kadın Giysisi”, T.C Kültür Bakanlığı, 1.Baskı, Ankara 1999 s.26, (57. Resim) Floransa Biblioteca Laurenziana: Gabrieli, 1983, s.213

¹¹⁷ Sevgi Gürtuna, a.g.e, s.26

¹¹⁸ Metin And, “17. Yüzyıl Türk Çarşı Ressamları ve Resimlerinin Belgesel Önemi”, 9. Milletlerarası Türk Sanatı Kongresi, Bildiriler, C 1. Ankara, 1995, s.154, Venedik (Museo Correr’de ve Marciana’da). Floransa (biblioteca Laurenziana’da), Paris (Biblioteque Nationaie’de), İngiltere (British Museum, British Library, Oxford’da), Berlin, Münih, Viyana, Stockholm Leiden ve Varşova’daki kütüphanelerde çarşı ressamlarına ait çeşitli albümler vardır.

¹¹⁹ Sevgi Gürtuna, a.g.e, s.26.

Sayfa 89’de Şekil 56’da yine bir arŐı ressamının çizdiği farklı bir rnek, Gabrieli’nin kitabında topladığı arŐı ressamlarına ait gravürler farklı ülkelerin müzelerinde mevcuttur.

1641 yılında İstanbul’a gelen Fransız ressam La Chapelle, kitabında, Yahudi, Rum ve Ermeni resimlerine yer verir.

Şekil 57. Rum Kadını 17. Yüzyıl

Kaynak: Sevgi Grtuna, “Osmanlı Kadın Giysisi”, T.C Kültür Bakanlığı, 1.Baskı, Ankara 1999 , s.30, (72. Resim) La Chapelle, Ptuj 1992, s.147

Şekil 58. Yaz Giysileriyle Rum Kadını 17. Yüzyıl

Kaynak: Sevgi Gürtuna, “Osmanlı Kadın Giysisi”, T.C Kültür Bakanlığı, 1.Baskı, Ankara 1999, s.30, (73. Resim). La Chapelle; Ptuj 1992, s.148

Şekil 59.Yahudi Kadını 17. Yüzyıl

Kaynak: Sevgi Gürtuna, "Osmanlı Kadın Giysisi", T.C Kültür Bakanlığı, 1.Baskı, Ankara 1999, s.30, (76. Resim). La Chapelle; Ptuj 1992, s.147

Şekil 60. Ermeni Kadını 17. Yüzyıl

Kaynak: Sevgi Gürtuna, “Osmanlı Kadın Giysisi”, T.C Kültür Bakanlığı, 1.Baskı, Ankara 1999, s.30, (74. Resim). La Chapelle; Ptuj 1992, s.148

La Chapelle kitabında Ermeni, Rum, Yahudi kadınlarının resimlerine yer vermiştir. Bu resimlerden gayri Müslim kadın halkın giyim kuşamı hakkında bilgi edinmekteyiz.

Sayfa 90 şekil 57'deki Rum kadını şalvarının üstüne giydiği entarisinin üzerinde dış giysisi vardır. Dış giysisinin düğmeleri iri ve dört adet sadece tek düğmesi ilikli, boyun bölgesi oldukça açıktır. Kemerini entarinin düğmelerinin bittiği yere takmış. Başına taktığı başlığını zarif bir şekilde dolamış, son derece süslü ve ilgi çekici başlık Rum kadınlarının süslenmeye düşkünlüklerini yabancı gezginlerin söylemlerinin doğruluğunu göstermektedir.

Sayfa 93'de şekil 60'daki Ermeni kadınının giysisi La Chapelle'in diğer gayri Müslim kadınların farklı olduğu görülmektedir. Çizgili şalvarının üzerine ince bürümcükten uzun ince gömlek, gömleğin üzerine yarım kollu kısa yelek giymiş. Başındaki tepeliğinin üzerine ince yaşmak arkasından beline kadar sarkmaktadır.

17. yüzyılda Osmanlıya gelen ressamın, seyyahların, elçilerin çizdikleri gravürlerde, İstanbul manzaralarına çok rastlanmaktadır. La Chapelle'in sadece Osmanlı kadınlarını çizdiği kitabında yer alana gravürlerde bu manzaralara rastlamaktayız. La Chapelle İstanbul manzaralarını kadınların arkasına alan gravürler çizmiştir ve İstanbul'a duyduğu hayranlığını bu şekilde ifade etmiştir. La Chapelle'in kitabı o kadar ilgi uyandırmıştır ki yaptığı resimlerin kopyaları da diğer ressamlar tarafından kopya edilmeye başlanmıştır. Osmanlı İstanbul'unun ünü birçok Avrupa ülkesine yayılmıştır.

İngiltere elçisi olan eşiyle birlikte Mary Wortley Montagu Osmanlı topraklarına gelmiş ve Osmanlıda gördükleri, araştırdıkları ile ilgili anılarını mektuplar halinde yazıp yakınlarına göndermiştir. Bu mektuplarda 18. Yüzyıl Osmanlı ile ilgili pek çok bilgi yer almaktadır. Lady Montagu Osmanlı giyimiyle ilgili bilgilere de oldukça yer vermiştir. Bir mektubunda Türkiye ve Londra giyimi arasındaki farklardan bahsetmiştir, Osmanlıdaki giyim kuşama göre kullanılan kumaşlarında farklılık gösterdiğine değinmiştir ve aynı zamanda Osmanlı

kadınlarının giyiminde oldukça gösterişli süslü ve güzel gözüksüklerinden de bahsetmiştir¹²⁰.

Yazar Sevgi Gürtuna'nın Osmanlı Kadın Giysisi kitabında Layd Montague kadınların sokak giysileri konusunda verdiği bilgilerde yer almaktadır ve şunlara değinmiştir: "Hangi toplumsal konumda bulunursa bulunsun hiçbir kadın müslin¹²¹ ya da yaşmak takmadan dışarı çıkamaz. Yaşmağın bir bölümü gözler dışında bütün yüzü örter, diğeri de saçları gizler ve arkadan bele kadar sarkar. Beden ferace ile gizlenir, kadın feracesiz sokağa çıkmaz. Feracenin yenleri dar ve parmak uçlarına kadar uzundur, kışın çuhadan yazın ince bir kumaştan veya ipekten yapılır. Bu tür giyinme biçimi soylu bir kadın ve kölesini birbirinden ayırmayı olanaksız kılacağından en kıskanç kocalar bile sokakta kadınlarını tanıyamazlar. Yaygın olan bu örtünme ilişkisine girdiklerinde genellikle bir Yahudi'nin evinde randevu verirler. Bu tür evler bizde Hintli tüccarların mağazaları kadar rahattır¹²².

Jen-Antoine Guer 18. Yüzyılda Osmanlı'da bulunan seyyahlarından biridir. Kadınların giyim kuşamlarıyla ilgili gözlemlerinde şunları yazmıştır: "Kadınlar sokakta ancak gözlerinin altından karınlarına inen çift müslinden bir yaşmakla dolaşabilirler. Vücutları çuha bir ceketle örtülmüştür. Yaya dolaşanlar kısa bot ve bacaklarını çamurdan korumak için sarı marokenden terlik giyerler; ama bu durum yalnızca kocalarından haftada iki defa hamama ya da Ramazan ayında mukabeleye ya da vaiz dinlemeye gitme izni koparabilmiş vasat düzeyden zengin olmayan kadınları kapsar"¹²³.

Lady Montagu ve Jen-Antoine Guer 18. Yüzyıl'da Osmanlı'ya gelen yabancı iki seyyahdır ve kadınların dışarıya çıkarken başlarını, yüzlerini örtükleri

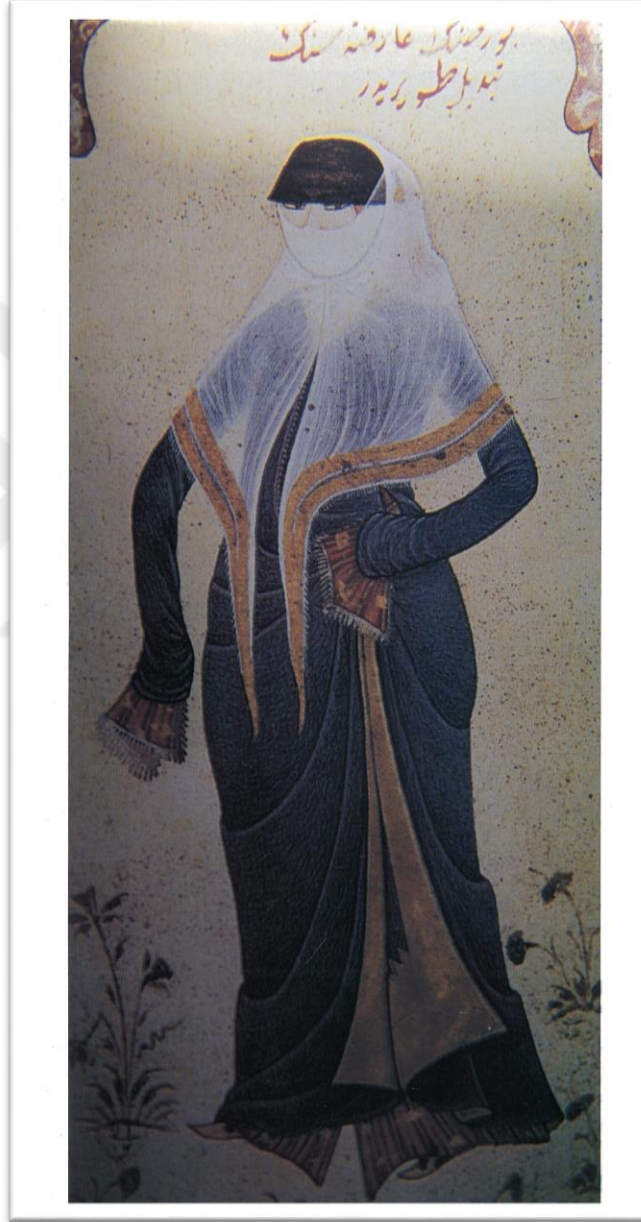
¹²⁰ Sevgi Gürtuna a.g.e, s.34

¹²¹Müslin: Bir kumaş türü, yumuşak, ince ve seyrak dokunan, pamuklu bir kumaştır, ipek ile olan türüde vardır.

¹²²Sevgi Gürtuna, a.g.e, s.34

¹²³ Sevgi Gürtuna, a.g.e, s.34

hakkında aynı bilgileri vermişlerdir, aynı zamanda üstlerine ferace giydiklerini de söylemişlerdir. 18. yüzyılda bazı gezgin ve seyyahlar birbirleriyle ortak fikirde oldukları kaynaklar varken, oryantalist düşüncelerle Osmanlı giyim kuşamı hakkında bilgiler veren ve resimler yapan seyyahlar da vardır.

Şekil 61. Feraceli Kadın 18. Yüzyıl

Kaynak: Sevgi Gürtuna, , “Osmanlı Kadın Giysisi”, T.C Kültür Bakanlığı, 1.Baskı, Ankara 1999, s.35, (82. Resim). Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi H.2164, y.5 b

Minyatür sanatçısı Levni'nin 1720-1725'e tarihlenen albümünde 46 minyatür vardır. Dönemin giyim kuşamıyla ilgili bilgileri bu minyatürlerden de öğrenmekteyiz. Sayfa 96 şekil 61'deki minyatürde III. Ahmet dönemi ünlü minyatürcüsü Levni'nin bu minyatüründe dönemin kadınlarının gösterişli yaşamlarının kıyafetlere olan yansımaları gözükmemektedir. Batılılaşma etkilerinin hissedildiği görüldüğü üzere, üzerine giydiği feracenin gösterişli olması ve modelinin farklılığı görülmekte, feracenin kollarından ve etek uçlarından içine giydiği entarisi gözükmemektedir. İnce yaşmağının kenarlarındaki sırma işlemeyi görmekteyiz. Aynı zamanda kafasında siyah bir peçeyi göz hizasına kadar indirmiştir.

Şekil 62. Feraceli Kadın 18. Yüzyıl

Kaynak: Sevgi Gürtuna, "Osmanlı Kadın Giysisi", T.C Kültür Bakanlığı, 1.Baskı, Ankara 1999, s.35 (83. Resim). Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi H. 2164, y. 14 b

Sayfa 97 şekil 62'deki minyatürde kadın diğerine göre daha süslü bir görüntüye sahiptir. Koyu bej rengi feracesinin altındaki desenli kiremit rengi entarisi gözükmektedir. Feracesinin kollarından içindeki hırkası sarkmaktadır. İnce kumaşlı yaşmağı üç parçadan oluşmaktadır. Birinci parça kaşlarına kadar inen parçadır. İkinci parça ağzını örtmektedir. Üçüncü parça oldukça geniş bağlanmıştır ve kenarları sırma işlemelidir. Boyun kısmını açıkta bırakacak şekilde bağlanmış yaşmağından kolyesi gözükmektedir. Kolundaki bileziği de dikkat çekici diğer bir parçadır. Ayakkabılarının sarı renkte olması Müslüman bir hanım olduğunu göstermektedir. Lale devrindeki sokak giyim tarzını bu minyatürde görmekteyiz.

Şekil 62'deki kadının giyim tarzına benzer şekillerdeki baş bağlama şekilleri, boyun bölgesini açıkta bırakan, ince yaşmakların kullanıldığı giyimler sarayda rahatsızlık yaratmıştır ve kadınlar eski giyim tarzlarına dönmeleri için saraydan uyarı almışlardır. 1734 yılında padişah tarafından kadınlara gönderilen hüküm de kadınların gayrimüslim kadınlar gibi büyük hotozlar takmamalarını ferace yakalarını açarak sokağa çıkmamaları hatırlatılmıştır¹²⁴. 1751 yılında padişah tarafından hassa bostancıbaşıya kadınlar için gönderilen başka bir hükümdeyse; baharın gelmesiyle kadınların bazılarının gezme bahanesiyle arabayla gezdikleri gittikleri yerlerde açık saçık dolaştıkları çeşitli rezaletler çıkardıkları öğrenildi bundan böyle kadınların arabalarla buralara gitmeleri yasaklanmıştır¹²⁵.

18. yüzyılın Osmanlı kadın giyiminde dikkat çeken özelliği ferace ve yaşmaktaki değişikliklerdir. Kadınların başlarına taktıkları yaşmaklar incelmış ve iç gösterir olmuştur.

Osmanlı'da kullanılan ayakkabıların renkleri Müslümanlar ve gayri Müslimler arasında farklılık gösterirdi. Gayri Müslimler genelde siyah ve kırmızı renkte ayakkabılar giyerlerdi. Müslümanlar sarı renk ayakkabı giyerdi.

¹²⁴Suha Umut, "Kadınların Buyrukları", Tarih ve Toplum, Sayı.58, Ekim1998, s. 207

¹²⁵ Sevgi Gürtuna, a.g.e, s.35

Kadınların kullandığı ayakkabıların kullanılan malzeme ve model açısından da farklı çeşitleri vardır. Mest, nalın, yalın, terlik, potin, yemeni, çizme, patik, kundura gibi Osmanlıda kullanılan ayakkabı çeşitleri vardır. Kadınların kullandığı ayakkabı çeşitlerinden yemeni, mest, nalın, terlik, pabuç bir kaçıdır. Mest evde tercih edilen bir ayakkabı türüdür. Mestin üzerine dışarıya çıkarken pabuç delilen ayakkabı türü giyilirdi. Nalın ise evde ve hamamlarda tercih edilen kalın topuklu bir terliktir. Kıyafetlerde olduğu gibi ayakkabılarda da varlıklı ailelerin giydiği ayakkabı türlerinde kumaş ve süsleme açısından farklar vardır. Halkın kullandığı ayakkabılar genelde keçeden yapılmıştır.

Şekil 63. Osmanlı Dönemi Kadınlarının Kullandığı Yemeni (Solda) ve Nalın (Sağda) Günümüzde Üretilmiş Örnek Görselleri

Kaynak:(http://www.unutulmussanatlar.com/2012/07/yemenicilik-kosgerlik-carkclk_52.html),(<http://www.unutulmussanatlar.com/2016/05/nalincilik-takunyacilik.html>),Erişim Tarihi: 10.09.2018.

Şekil 64: 18.Yüzyıl Kâğıthane’de Kır Sefası

Kaynak: Sibel Alparslan Arça, “18. Yüzyıl’daki Dokuma Endüstrisindeki Gelişmeler”, Bir Reformcu, Şair ve Müzisyen: Sultan III.Selim Han, İstanbul 2009, s.47

Şekil 64’de Fazil bin Enderuni’nin erkek ve kadın güzelliklerini anlatan şiirlerinden oluşan ve 1793 yılında Seyyid Yahya tarafından kopya edilen, Hubbanname ve Zenanname, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi T.2202’de kayıtlı 152 yapraktan oluşan yazmada, 83 minyatür vardır¹²⁶.

Şekil 64’deki gravürden de anlaşılmaktadır ki kadınlar Sarayın buyruklarını çok ciddiye almayıp daha serbest bir yaşamın isteğini duymaktadırlar. Bu gravürden çıkarabileceğimiz bir başka bilgi ise batılılaşma kendisini yavaş yavaş göstermiş ve kabul görmeye başlanmıştır. Başlarına taktıkları yaşmak daha çok simgesel bir görüntü gibi durmaktadır. 18. yüzyılın sonlarında kadınlar Osmanlı yönetiminin çıkardığı giyim kuşamla alakalı fermanları pek önemsemedikleri görülmektedir.

¹²⁶ Sevgi Gürtuna, a.g.e, s.37.

Şekil 65. İstanbullu Hanım 18. Yüzyıl

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T. 5502, y.110 b

Şekil 65’de bu gravürde de yine kadınların sarayın çıkardığı fermanları ciddiye almadığı gözükmemektedir. Feracenin yakasını tam kapatmamış, yaka bölgesi sarkık bir şekilde durmaktadır.

Şekil 66. İstanbullu Türk Kadını (solda)

Kaynak: Sevgi Gürtuna, “Osmanlı Kadın Giysisi”, T.C Kültür Bakanlığı, 1.Baskı, Ankara 1999, s. 37,(87. Resim). Castellan, 1812, C.VI, s. 27

1797 yılında Fransız ressam Castellan, kadınların dışarıya çıkarken ferace giydiklerini, yüz ve başlarını beyaz muslinden bir yaşmakla örttüğünü, aynı zamanda alınlarını da kapattıklarını söylemektedir¹²⁷.

18. yüzyılda kadınlar ev giysilerinde de yenilikler olduğunu görmekteyiz. Gerek yabancı kişilerin gravürlerinde gerek Osmanlı nakkaşlarının minyatürlerinde gerekse çarşı ressamlarının çizimlerinde yenilikleri görebilmekteyiz. Giysi

¹²⁷Sevgi Gürtuna, a.g.e, s.37.

yakalarındaki genişlikler klasik Osmanlı giyim tarzına gelen farklılıklarından birisidir. Sayfa 102'deki şekil 66'da görüldüğü üzere geniş yakalar 18. yüzyılda görülmeye başlanmıştır.

Şekil 67. 18. Yüzyıl Çubuk İçen Türk Kadını

Kaynak: Sevgi Gürtuna, “Osmanlı Kadın Giysisi”, T.C Kültür Bakanlığı, 1.Baskı, Ankara 1999, s.37, (Resim 90).Ferriol, 1714, Pl. 45

Sayfa 103’de Şekil 67’de Fransız elçisi olan Marquis De Ferriol ile Türkiye’ye gelen Hollandalı ressam Jean-Baptiste Vanmour resimlerinde 18. yüzyıl giyim kuşam örneklerini görmekteyiz. Derin dekolteli kadınların tasvirlerinin 18. yüzyılda arttığını göstermektedir.¹²⁸

Şekil 68. 18. Yüzyıl Yaşlı Kadınla Evlenen Çapkın

Kaynak: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, R.816. y.102 a

¹²⁸ Sevgi Gürtuna, a.g.e, s.37.

Sayfa 104 şekil 68'deki minyatürde annesi tarafından kandırılarak evlendirilen çapkın bir adamın, düğün sonrası karısının yaşlı bir kadın olduğunu gördükten sonraki şaşkınlığı resim edilmiştir. Oğlunun çapkınlıkları yüzünden böyle bir oyun düzenleyen anne, oğlunun böylelikle tövbe etmesini düşünmektedir.¹²⁹ Hamse-i Atayi minyatürlerinden olan bu minyatürde kadınların kıyafetleri dikkat çekici olarak betimlenmiş. Hamse-i Atai minyatürlü bir şiir kitabıdır. Kitabı yazan kişi Nevizade Atayi'dir. Hamse-i Atayi ise Atayi'nin beşliği, anlamı taşımaktadır, beş bölümden oluşan şiirler anlamındadır.

Nevizade Atayi'nin Şekil 68'deki minyatürde de kadınlarla ilgili göze çarpan asıl konu diğer görsellerde de karşılaştığımız elbiselerin dekolte kısmındaki dikkat çekici açıklık Kadınların iç elbiselerinin kollarının dışa kırılmış olduğu gözükmektedir. Belindeki kemerlerin kalınlığı da oldukça dikkat çekicidir. İki kadınında kıyafeti kullanılış biçimi olarak gelenekselliğini korusa da şekil olarak batılılaşmanın yansımaları hissedilmektedir.

18. yüzyıl gezginlerinden olan Guer'in gözlemlerini yazdığı seyahatnamesinin basımı 1746 basılmıştır. Sevgi Gürtuna'nın kitabında Guer'in kadınların giyimiyle ilgili gözlemleri yer almaktadır: "Guer kadınların giyim kuşamlarıyla ilgili şunları söylemiştir: "kadınlar altın renginde işlemeli ipekten gömlek, yazın muslinden çiçekli, kışın kemha ve ipekten şalvar giyerler. Gömleğin üstüne, tafta, saten, çiçeklerle işlenmiş kemha ya da altın veya gümüş işlemeli taşlarla süslenmiş ipekten bir üst gömleği daha giyerler. Üstlerine uzun kumaştan, ya da samur, kakum, Sibiryaya sincabı kürkünden ceket alırlar. Başlarına çokgen hotoz örterler, küçük eşarplar yada işlemeli örtüler bağlarlar; giyenin maddi durumuna göre çuha ya da kadifeden yapılmıştır, altın ya da gümüş işlemeli olup inci veya değerli taşlarla süslenmiştir. Gül şeklinde elmas bir sorguç taşırlar. Kolyelerini elmaslarla ve armudi zümrütlerle küpelerine bağlarlar. Bunlar

¹²⁹ Sevgi Gürtuna, a.g.e, s.38.

başığın ucunda başın arkasında kıvrılırlar. En özenli giysi ayakkabılardır. Altın, gümüş işlemeli ve incilerle süslü beyaz marokenden bir şoşon ve aynı şekilde süslenmiş deriden ve aynı renkli terlikten oluşur¹³⁰.

Şekil 69. 18. Yüzyıl Kışık Giysileriyle Müslüman Kadın

Kaynak: Sevgi Görtuna, "Osmanlı Kadın Giysisi", T.C Kültür Bakanlığı, 1.Baskı, Ankara 1999, s.37, 94. Resim). D'Ohsson, 1780, Pl.75

Şekil 69'da başındaki hotozunun süslü olması aksesuarların değerli taşlarla süslenmiş olması gibi ayrıntılar onun soylu bir hanım olduğunu göstermektedir¹³¹. Hanımın giyiminin dışında gravürün betimleniş biçimi bile kadının yüksek kesimden birisini olduğunu göstermektedir. Üzerindeki kıyafetlerin ayrıntıları ve süsü ilk

¹³⁰ Sevgi Görtuna, a.g.e, s.39.

¹³¹ Sevgi Görtuna, a.g.e, s.39.

bakışta gözükmektedir. Kıyafetlerde Avrupa yansıması olarak boyun bölgesinin açıklığı söylenebilmektedir. Hem Osmanlının klasik üslubunu hem de batılı giyime ait bir hava olduğu hissedilir şekilde görünmektedir.

Şekil 70. 18. Yüzyıl Yazlık Giysilerle Müslüman Hanım

Kaynak: Sevgi Gürtuna, “Osmanlı Kadın Giysisi”, T.C Kültür Bakanlığı, 1.Baskı, Ankara 1999, s.40(95. Resim). D’Ohsson, 1790, Pl. 77

Şekil 70’de D’Ohsson’un Gravürü olan görselde Müslüman hanımın başındaki hotozun oldukça süslü gözükür mücevherleri var. Hanımın saçları örgülü ve hotozuna tutturulmuştur. Üzerindeki entarisinin belinde bir kemer var, kemerin tokası geniş ve göze çarpmaktadır. Omzundan çapraz gelen bir şal sarmaktadır. Dönemin modasını yansıtan diğer sanatçılarında aynı şekilde betimlenmiş gravürlerine rastlamak mümkündür.

Şekil 71. 18. Yüzyıl Yazlık Giysileriyle Bir Hanım

Kaynak: Nurettin Sevin, On Üç Asırlık Türk Kıyafet Tarihine Bir Bakış, Kültür Bakanlığı Yayınları, (1.Baskı), Ankara,1990.

Şekil 71'deki görsel şekil 69'daki kadını giyimine oldukça benzemektedir. şekil itibariyle bir önceki görseldeki kadın gibi başında mücevherli bir hotozu var ve omzundan sarkan bir şalı göze çarpmaktadır. 18. yüzyılda farklı bir kaynaktan alınmış kadınların yazlık kıyafeti. Yazın bile kadınlar üzerlerine ince bir üstlük alırlardı. kadının saçlarının perçemli olduğu gözükmektedir.

Şekil 72. 18. Yüzyıl İnce Yaşmaklı Mor Feraceli Kadın

Kaynak: Nurettin Sevin, On Üç Asırlık Türk Kıyafet Tarihine Bir Bakış , Kültür Bakanlığı Yayınları, (1.Baskı), Ankara,1990, s.102 (Resim110)

17. yüzyılın sonuna doğru kullanılmaya başlayan yaşmak Lale Devrinde tekrar kullanılmaya başlanmıştır. Sayfa 109 şekil 72'deki yaşmak hotozun üzerine takılmış ve ince bir kumaştır. Hotozun üzerindeki mücevherler gözükmemektedir.¹³².

Şekil 73. 18. Yüzyıl Bahar Kıyafetleriyle Bir Hanım

Kaynak: Nurettin Sevin, On Üç Asırlık Türk Kıyafet Tarihine Bir Bakış, Kültür Bakanlığı Yayınları, (1.Baskı), Ankara,1990 s.101

18. yüzyılda kürk kadınlar tarafından her mevsim tercih edilen bir giysiydi. Hem hanımlar hem beyler tarafından giyilirdi. Şekil 72'deki hanımın üzerindeki ince beyaz kürk kuyuksuz kakımdan yapılmıştır. Üzerindeki üç etek

¹³² Nurettin Sevin, a.g.e, s.102

tarzındaki entari giymiştir. Saçlarının şekli perçem ve kakhül saçının arka kısmı hotozun içine gizlemiştir.¹³³

18. yüzyılın ikinci yarısında Polonya kralı Stanislaw II August Pontatowski'nin koleksiyonunda bulunan bir albümde¹³⁴ Osmanlı Devleti'nde yaşayan çeşitli sınıflardan kişilere yer verilmiştir.

Şekil 74: 18. Yüzyıl incili Kürk

Kaynak: Nurettin Sevin, On Üç Asırlık Türk Kıyafet Tarihine Bir Bakış , Kültür Bakanlığı Yayınları, (1.Baskı), Ankara,1990, s.103 (115. Resim)

¹³³ Nurettin Sevin, a.g.e, s.101.

¹³⁴ Costumes et Moeurs Turques de la Collection du Roi Stanislas Auguste başlıklı albümün tıpkıbasımı yapılmıştır: Klaus Tuchelt, Türkische Gewänder und Osmanische Gesellschaft im Achtzehnten Jahrhundert Graz, 1966.

Abdullah Buhari'nin İstanbul Üniversitesi Yıldız Sarayı kitapları arasında bulunan aslından alınan sayfa 110, şekil 73'deki resmin 18. yüzyılın ortalarına ait olduğu düşünülmektedir. Başındaki hotozu mücevherlerle süslenmiştir. Hanımın saçları kakül ve perçem modelinde. Üzerinde samur kürkü kaftan, kolları dirseklerinin uzunluğundadır. Fes rengi önü açık entarisinin etekleri yere değmektedir. İçliğinin altında pembe şalvarı vardır. Hanımın boynunda gerdanlığı kulaklarında küpeleri gözükmetedir¹³⁵.

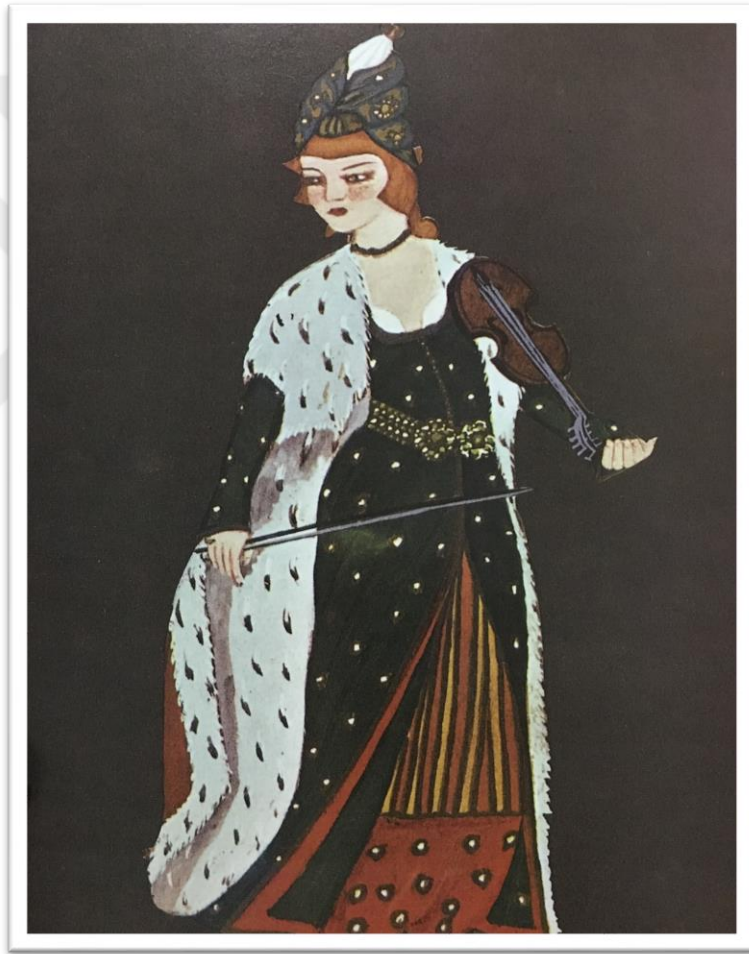
Şekil 75. Çengi 18. Yüzyıl

Kaynak: Nurettin Sevin, On Üç Asırlık Türk Kıyafet Tarihine Bir Bakış , Kültür Bakanlığı Yayınları, (1.Baskı), Ankara,1990 s.102 (Resim103)

¹³⁵ Nurettin Sevin, a.g.e, s.103.

Sayfa 112'deki Çenginin altındaki etek topuklarına kadar üstündeki etek dizlerine kadar Çengi dönmeye başlayınca eteklerindeki ziller şingirdar. Bürümcük gömleğinin kolları geniş ve hareket ederken açılmıştır. Başındaki hotozunun üzerine aldığı örtüyü ağzına almış. Arada sırda örtüyü ağzına alıp elleriyle açması oyunun bir parçasıdır¹³⁶.

Le Costume Historique 'de Le Moeurs Ottoman'da Ferriol'ün albümünde ve daha birçok albümde karşılaştığımızı çengi örnekleri bulunmaktadır¹³⁷.

Şekil 76. 18. Yüzyıl Sine Keman Çalan Bir Hanım

Kaynak: Nurettin Sevin, On Üç Asırlık Türk Kıyafet Tarihine Bir Bakış, Kültür Bakanlığı Yayınları, (1.Baskı), Ankara,1990 s.106.

¹³⁶ Nurettin Sevin, a.g.e, s.102-103.

¹³⁷ Nurettin Sevin, a.g.e, s.103.

Sayfa 113’de şekil 76’da 18. yüzyılda Abdullah Buhari’nin hazırladığı albümden, hanımın üzerindeki kürkün ne kadar gösterişli ve dikkat çekici bir kürk olduğunu görmekteyiz. Kakum kürkünün altına yeşil entarisinin iç kenar kısımlarının turuncu şeritli olduğu gözükmetedir onun altına ise turuncu desenli şalvarının uyumu gözükmetedir. Şalvarının alt kısımları ve entarisi boydan boya incilidir. Başındaki hotozunun şekli ve modeli oldukça belirgindir. Yeşil tül geçirilen hotoz mücevherli iğnelerle tutturulmuş gözükmetedir¹³⁸.

Şekil 76’daki hanımın elinde tutup, çaldığı müzik aleti batıdan gelmektedir. Türklerin kullandığı yaylı sazlar ya yerde ya da kemençe gibi dizde çalınırdı. İtalyanların çaldığı Viola Damore dedikleri bu aletin ilk defa göğüste çaldıkları için göğüs kemani demişler¹³⁹.

Şekil 77. Genç Kadın 18. Yüzyıl

Kaynak: <http://www.antikalar.com/osmanlida-mucevher-gelenegi/>, Erişim Tarihi: (09.08.2018)
(İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T 9364, y.10b)

¹³⁸ Nurettin Sevin, a.g.e, s.106.

¹³⁹ Sevin, a.g.e, s.106

Sayfa 114’de şekil 77’de 18. yüzyıl Osmanlı nakkaşlarından Abdullah Buhari’nin genç kadın minyatürünü görmekteyiz. Abdullah Buhari Osmanlı’nın 18. yüzyılda eser veren son nakkaşlarından birisidir ve İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde onun eserlerinden oluşan bir albümünden alıntı olan bu resimde asıl dikkat çekeceğimiz 18. yüzyıl kadınlarının beline taktığı murassa kemerlerdir. Bu görsellerden önceki görsellerde de sık sık göze çarpan murassa kemerler 18. yüzyılda kullanımın yaygın olduğunu göstermektedir. Bir diğer aksesuar ise gerdanlıklardır. Dönemin kadınları boyun bölgesini açıkta bırakıp boynuna gerdanlık takmış birçok minyatüre rastlanmaktadır ve bu gerdanlıkları aynı zamanda değerli taşlar süslemektedir. Bu mücevherleri kullanan kişiler toplumun zengin kesiminden olana kadınlardır. Mücevherler kişilerin toplumdaki statüsünü belirleyen önemli ayrıntılardır ve Osmanlı döneminde de mücevher kullanımı hem kadın hem de erkekler arasında özellikle sarayda çok yaygındır. Aynı zamanda bu mücevherleri yapan kuyumcularında bu işte ne kadar ilerlediğini dönemin mücevherlerindeki işçiliklerden anlamak mümkündür.

Şekil 78.Genç Hanım 18. Yüzyıl

Kaynak: Sibel Alparslan Arça, “18. Yüzyıl’daki Dokuma Endüstrisindeki Gelişmeler”, Bir Reformcu, Şair ve Müzisyen: Sultan III. Selimhan, İstanbul 2009, s.79 (Topkapı Sarayı Müzesi H. 2143, 4A)

Sayfa 115'deki gravür 18. yüzyılın sonlarında Rafeal'in eseri batılı tekniklerle çizilmiş bu resimde hanımın saçlarının yüksek bir şekilde toplandığını görmekteyiz. Altında beyaz bir şalvarı ve onun üzerine de beyaz bir bürümcük gömlek giymiş. Üzerinde kırmızı bir entarisi var. Yaka dekoltesi epeyce geniştir. Belindeki murassa kemeri önden iki kopça ile bağlanmış, boynunda kolyesi, kollarında da bileziklerini görmekteyiz. Bilezikleri de kemeri gibi kalındır. Ayağında sarı pabuçları var, bu Müslüman bir hanım olduğunu göstermektedir. Dönemin modasını yansıtan resimden 18. yüzyılın sonlarında kadın giyim kuşamına örnek olarak gösterilebilecek bir resimdir.

Şekil 79. 18. Yüzyıl Bağdan Dönen Genç Hanım

Kaynak: Özel Koleksiyon, Çağlarboyu Anadolu'da Kadın, s.271

Sayfa 116 şekil 79’da 18. yüzyılın üçüncü çeyreğinde resimlenen tabloda kadının giyimi, yüzyılın ortalarından itibaren yaygın bir giyim tarzıdır. Genç hanımın açık sarı üzerine desenli şalvarı üzerine giydiği koyu lal rengi, uzun yenli, yanlardan yırtmaçlı bele kadar ilikli düğmeler, bedeni oldukça dar, dekoltesi göğüslerini açıkta bırakacak kadar geniş dekolteli eteği kruvaze kesimli bir entari giymiştir. Dekoltesinden ve iliklenmemiş kol ağızlarından içinde şeffaf iç gömleği olduğu anlaşılan hanımın üslûğu, topuklarına kadar uzanır. Üslûğunun ön açıklığı, kısa kol ağızları ve omuz başları geniş şeritle süslenmiştir. Küçük çiçek desenli kırmızı yüksek hotozunu, çizgili kumaştan bir örtüyü alnından geçirerek arkadan bağlamıştır¹⁴⁰. Fransız gezgini Griffiths, kadın giysilerinin gösterişinin, mücevher ve değerli taşların çeşitliliğinden kaynaklandığını, kadınların çoğunun elmas taktığını, varlıklı kadınları değerli kolyeler, bilezikler taktığını varlıklı olmayanların altın sikke paralar taktığını yazar¹⁴¹.

1797 yılında İstanbul’da bulunan Fransız ressamı Castellan’ın seyahatnamesinde Türk kadınlarının ev giysileriyle ilgili şu bilgiler yer alır: “Kadınların entarisi beden hatlarını göstermek için sıkıdır; binişin¹⁴² altına giydikleri bu korse-entari gerdanlarını neredeyse tümüyle açıkta bırakır. Tül, ipek ya da ince kumaştan yapılmış bir gömlekle gerdan kapanır, bu gömlek bazen kahverengi ya da işlemeli Hint muslini ile çevrelenmiştir. Korse, işlemeli veya şeritli deri bir kemerle sıkılır, kemerin tokası gümüş ya da altından olup değerli taşlarla süslenmiştir ve ipek ya da muslinden yapılmış oldukça bol bir pantolonu tutturmak için kullanılır. Biniş ya da uzun entari önden açık bir tür redingota benzer ve kadınlar korselerinin üzerine giyerler. Genelde kadınlar iki biniş kullanır. Son derece hafif olan birincisi iç gömlek biçiminde alttan düğmelidir. Uzun kollu ve kürklerle süslü olan ötekisinin önü iliklenmez¹⁴³.

¹⁴⁰ Filiz Çağman, “ Tanzimat’tan Önce Selçuk ve Osmanlı Toplumunda Kadınlar: Katalog” , Çağlarboyu Anadolu’da Kadın, İstanbul 1993, s.270

¹⁴¹ Gürtuna, a.g.e, s.40

¹⁴²*Biniş: yüksek tabakadan kişilerin giydiği bir çeşit cübbe, bedeni geniş kolları bol ve uzundur. Kışın yünlü, yazın keten ve sof kumaştan yapılır.

Reşad Ekrem Koçu, “Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü, Doğan Kitap, (1. Baskı),2015, s.45.

¹⁴³ Sevin, a.g.e, s.40

Yabancı gezginler ve gözlemciler Osmanlının 18. yüzyıldaki gözlemleri sonucunda kadınların şık giyinme, değerli taşlardan oluşan takılar takma merakları gittikçe arttığını söylemektedir.

Lüks ürünlere düşkünlük yüzünden Osmanlı Devleti'nde altın ve gümüşün azaldığı, Osmanlı'nın parasının başka ülkelere girmemesi gerektiği vurgulanarak, kadınların gösteriş uğruna kocalarına zor durumda bırakmamaları gerektiği hatırlatılır¹⁴⁴.

Görüldüğü üzere 17. yüzyıl kadınlarının halk giyim kuşamı ile 18. yüzyıl kadınlarını halk giyim kuşamları arasında belirgin farklar vardır. 17. yüzyılda kadınlar evde ve sokakta daha ılımlı ve sarayın belirlediği giyim kuşama uymaya çalışırken, 17. yüzyılın sonu ve 18. yüzyılda kadınlar sarayın buyruklarına karşı çıkmaya başlamışlardır. Bu karşı çıkmalar padişahın dikkatini çekmiş ve giyim kuşamla ilgili buyruklar ve yasakları hatırlamaya başlamıştır. 18. yüzyıl Lale Devri'nin de etkisini göstermesiyle kadınlar bu buyruklara tam anlamıyla uyulmadığı açıkça gözükmemektedir. Lale Devri batılılaşma adına atılan adımlardan biri olarak gözükmemektedir. Gerek Osmanlı elçileri, gerek Batılı elçiler olsun karşılıklı etkileşimler vardır. 18. yüzyılda Osmanlı buyruklarının dinlenmediği kadınların giyim kuşamlarından da anlaşılmaktadır. Bu durum 19. yüzyıl için önemli bir adım olmuştur. 18. yüzyılın son dönemlerinde kadın giyim kuşamında gözle görünür biçimde farklılıklar vardır. Batılılaşmanın giyim kuşamdaki etkisi 17. yüzyıla göre 18. yüzyılda çok daha fazladır.

5.2.2.Gündelik Hayatta Erkek Giyimi

Osmanlı toplumunda kişilerin giyim kuşamı ile hangi toplumun özelliklerini barındırdığını anlamakla beraber giyim bu yönüyle önemli görsel iletişim dili olarak da kabul edilmiştir.

¹⁴⁴ Sevgi Gürtuna, a.g.e, s. 41

Osmanlı erkekleri gündelik hayatta altta şalvar, üstte gömlek veya iç entarisi, üzerine kısa kaftan (ceket tarzında) veya uzun kaftan giyerdi¹⁴⁵. Ayaklarına tulumbacı yemeni veya ökçeli, altı kalın köseleli, çivili yemeni adı verilen arkaları basık ayakkabılar giyerlerdi. Burun kısmı sivri kesimli, deriden yapılan, topuk ve yan kısımlarına ip geçirilerek ayak gibi şekil verilen çarık, köylü halk arasında giyilirdi¹⁴⁶.

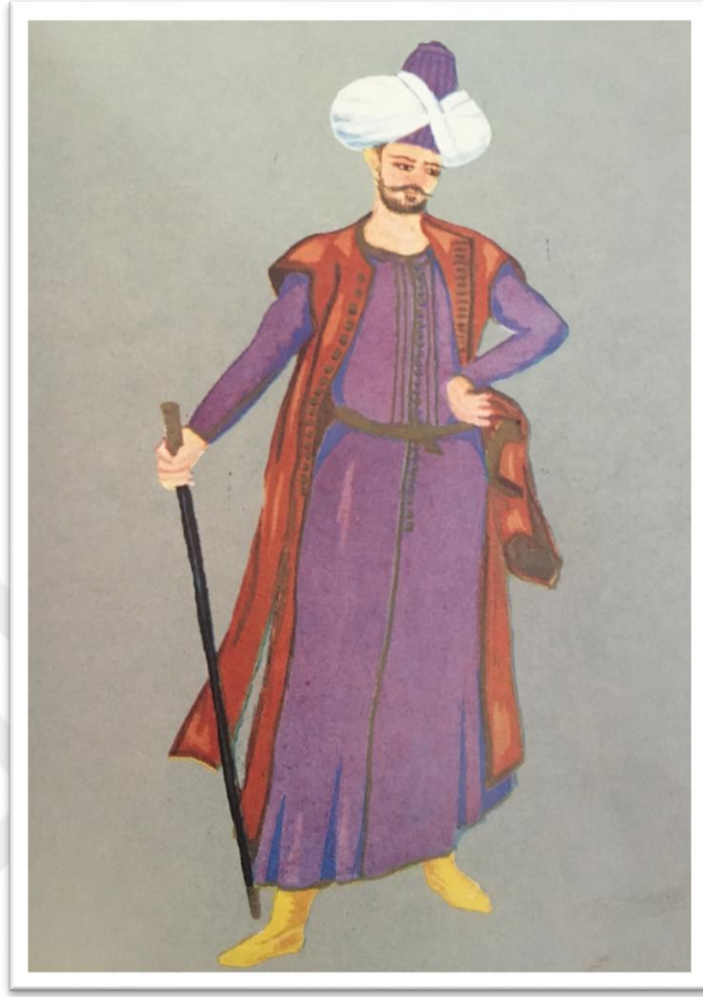
Emine Koca'nın Türk İslam Medeniyetleri Araştırma dergisinde bahsettiği Fransız seyyah Jean Thevenot'un Türklerin giyimiyle ilgili izlenimlerinden bahsetmiştir: "17. yüzyılda İstanbul'da bulunan seyyahlardan Thevenot'un "doliman" yani dolama adı verilen giysiyi tarif edişini Robert Mantran (1991) şöyle söyler: Tenlerinin üzerine, hem önden hem de arkadan kapalı bir don giymektedirler; gömlekleri uzun olup donun üstünde aşağı düşmektedir; gömleğin üstüne topuklara kadar inen, dar kol ağızları olan ve elin sırtını kaplayan yuvarlak bir kısmı bulunan, doliman (dolama) denilen entarileri giymektedirler. Bu dolama bez, saten, tafta veya gümüş halkaları olan veya üç parmak genişliğinde deri bir kemer sarmaktadırlar. Dolamanın üzerine Ferace giymektedirler. Tournefort tarafından tasvir edilen feraceye çoğu zaman kaftan denilmektedir, bu giysi parçası Türklerin olanakları olduğunda çok lüks olmasını istedikleri elbisedir. Bunlar, İngiltere, Fransa, Hollanda yünlü kumaşlarından olup, alacalı, misk rengi, kahverengi veya zeytin yeşilidir ve eskileri gibi topuklara kadar inmektedirler"¹⁴⁷.

16. yüzyılda Kanuni devrinden beri ara ara Türkiye'ye gelen ressamlardan biri olan Silvestre'nin Gentil homme Turc ismini verdiği bir eserini resmederek Osmanlı sivil hayatındaki erkeklerin giyim kuşamına dikkat çekmektedir.

¹⁴⁵ Hülya Tezcan, 16 – 17. Yüzyıllarda Osmanlı Sarayında Kadın Modası, P Dünya Sanatı Dergisi 1999, Sayı:12, s.517.

¹⁴⁶ Emine Koca, 18. ve 19. Yüzyıl Osmanlı Erkek Modası, Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi, sayı:7, s.65

¹⁴⁷ Emine Koca, a.g.m, s.66

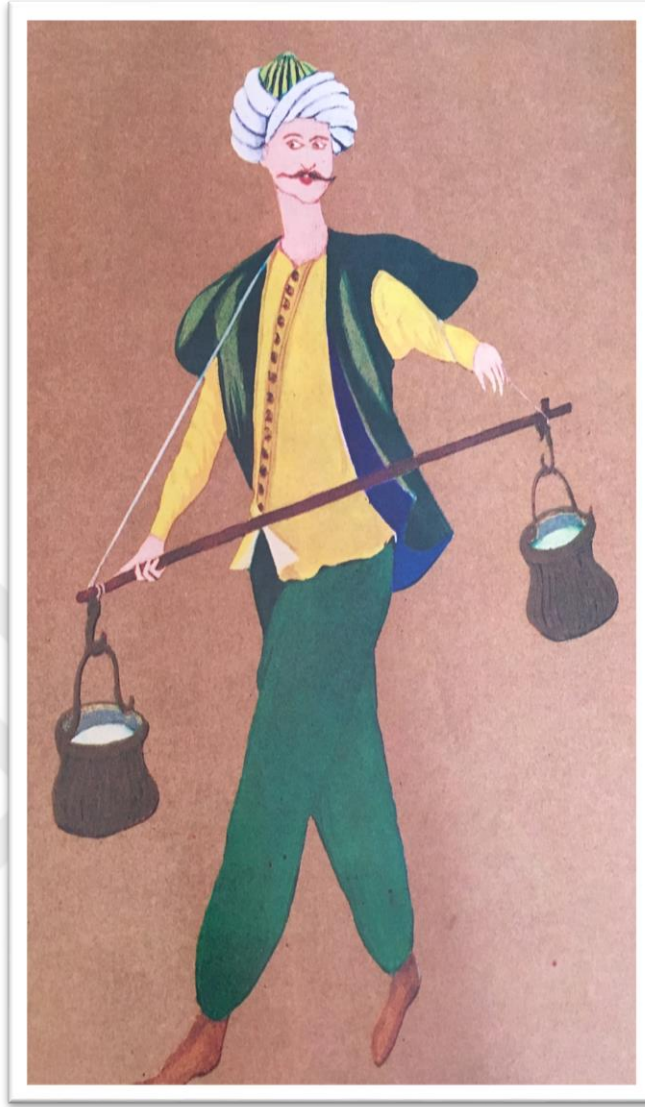

Şekil 80. Sivil Bir Bey 17. Yüzyıl

Kaynak: Nurettin Sevin, On Üç Asırlık Türk Kıyafet Tarihine Bir Bakış, Kültür Bakanlığı Yayınları, (1.Baskı), Ankara,1990, s.91.

Sayfa 120’de şekil 80’deki beyin başındaki kavuktan anlaşıldığı üzere henüz kâtibi olmamıştır. Başındaki bu kavuk kâtibi olabilmesi için daha küçülmesi gerekli. Üzerinde kolları koltuk yırtmaçlarından arkaya atılmış bir kaftan ve bunu içinde sıkma kollu, beli sırma kemerli önü belinden bir karış aşağıya kadar sık düğmelerle ilikli bir kaftan var; hiç şüphesiz bu entarinin altında bir çakşır var. Elindeki asa göğüs hizasına gelecek kadar uzundur. Bu tarz asalar Avrupa’da da modaydı. Ayaklarında mest ve kundura var¹⁴⁸.

¹⁴⁸ Nurettin Sevin, a.g.e, s.91

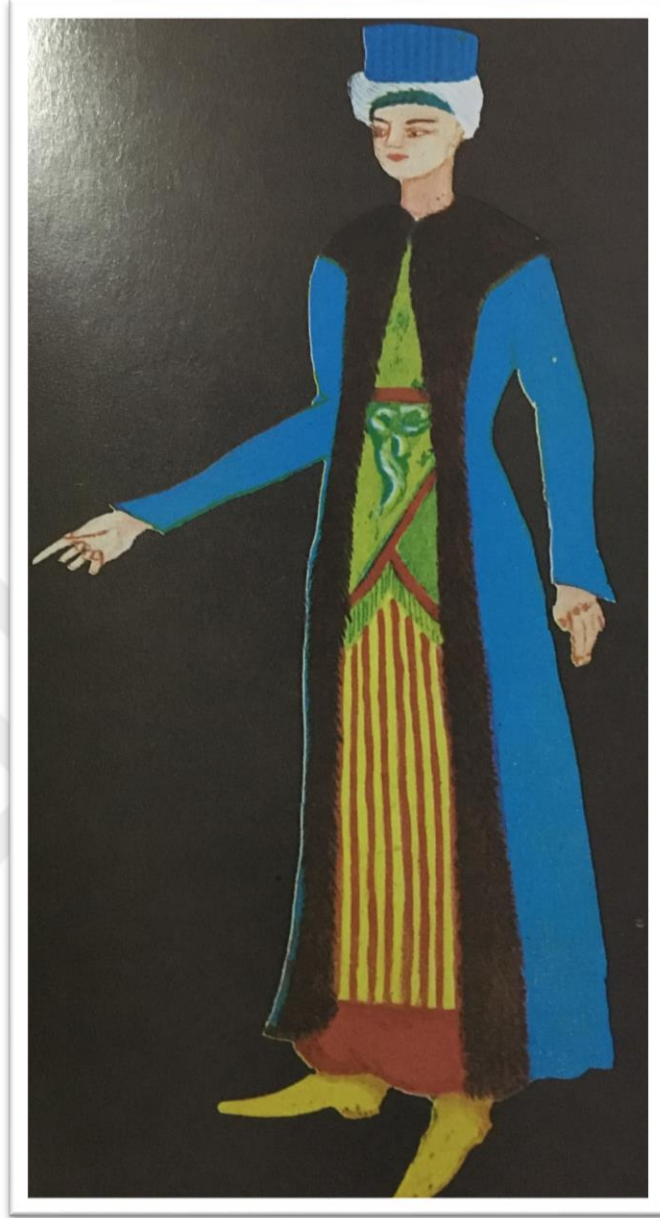

Şekil 81. Sokak orbacısı 17. Yüzyıl

Kaynak: Nurettin Sevin, a.g.e, s.99 (105. Resim)

Sayfa 121'deki şekil 81. Silvestre'nin albümünden alınan bu resimde sokak orbacısını görmekteyiz. Omuzları sarkık kollu bir yelek ve içine giymiş olduğu mintanın önü açık düğmeli altında da bir akşır var, ayaklarına ince bir mest giymiştir¹⁴⁹.

¹⁴⁹ Nurettin Sevin, a.g.e, s.99

Şekil 82. 18. Yüzyıl Gençlerinden Biri

Kaynak: Nurettin Sevin, On Üç Asırlık Türk Kıyafet Tarihine Bir Bakış, Kültür Bakanlığı Yayınları, (1.Baskı), Ankara,1990, s.107.

Sayfa 122'deki şekil 82 Buhari'nin minyatürlerinden olan bu resimde genç bir delikanlıyı görmekteyiz. Üzerinde mat yeşil kenarları ve yakası siyah samur

kürklü dış giysisi vardır. İçindeki entarisi yeşil ve onun altındaki içliği sarılı pembelidir. Ayaklarına sarı mest giymiş olarak tasvir edilmiştir¹⁵⁰.

18. yüzyıl erkeklerine baktığımızda onlarda aynı kadınlar gibi yaz kış kürkle gezdikleri görülmektedir. Şehirliler, köylüler sivil halk veya ordudan ya da saraydan olsun fark etmeksizin her mevsim kürkten entariler giyilirdi. Her tebaadan insanın mevsimine göre ayrılmış kürkleri vardı.

Şekil 83. 18. Yüzyılda Sivil Kıyafetleriyle Bir Bey

Kaynak: Nurettin Sevin, On Üç Asırlık Türk Kıyafet Tarihine Bir Bakış, Kültür Bakanlığı Yayınları, (1.Baskı), Ankara,1990, s.107.

18. yüzyılda kadınlar gibi erkeklerde her mevsim kürk giyerdi. Halkta bu geleneğe uyardı. Senenin belirli dönemlerinde dış giysilerinde değişiklik yaparlardı.

¹⁵⁰ Nurettin Sevin, a.g.e, s.107

18. yüzyılın son döneminde çıkan İstanbul'da moda olan bir giyim şekli vardır. Cezayirli denizciler sayesinde Osmanlıda moda haline gelmiş ve yaklaşık 20 yıl kadar sürmüştür. Cezayir kesimi denilen giyim sanat tarihçisi Hülya Tezcan şu şekilde anlatmıştır: “ İstanbul'da şehrin bıçkın gençleri arasında hakim olan Cezayir kesiminin en önemli özelliği bacakları açıkta bırakan dizüstü çakşır ile yine çıplak tene veya ince bürümcük gömlek üzerine giyilen, boyu göğüs altı hizasında küçük kısa bir cepkendir. Baş ve bele en iyi Hint kumaşlarından , şallardan sarık ve kuşak sarılır. Bu kıyafeti giyenlerin yalın ayak gezmeleri modaydı. Ancak ayaklarına bir şey geçirmek isteyenler ‘Galata kalyoncusu yemenisi’ denilen, arkası kısa, topukları gösteren yemeniler giyerdi. Yüzü de çok dar olan yemeniler, ancak ayak parmaklarının aralarını örterdi. Önce bıçkın delikanlılara ait olan giyim tarzı, daha sonra zengin çocuklarına ve beyzadelere de yayılmıştı. Bu modanın giderek yayıldığını halkın ve gençlerin birbirinden görerek cehalet ve edep noksanlığıyla bu giyimi devam ettirmiştir diye yorumluyor tarihçiler”¹⁵¹.

Şekil 84. 18. Yüzyıl Cezayir Kesimliler Giyinme Modası

Kaynak: (<http://www.barisozkok.com/bizim-karayip-korsanlari/>), Erişim Tarihi: (09.08.2018)

¹⁵¹ Hülya Tezcan. “Osmanlı Sarayının Çocukları; Şehzadeler ve Hanım Sultanların Yaşamları, Giyimleri”, İstanbul. 2006, s.234.

17. ve 18. yüzyılda erkek giyim kuşamında belirli kalıpları kadınlarda olduğu gibi erkeklerde de saray belirlerdi. Her kesimin kendine ait bir giyim kalıbı vardı ve buna uymak zorundaydılar. 17. yüzyılda eski gelenek sürdürülmeye devam etse de 18. yüzyılda erkeklerin giyim kuşamında üst giysilerin kalıplarında ve kullanılan kumaşlarda farklılara rastlanmıştır.

5.2.3. Osmanlı Sarayı, Hükümet Erkanı, Orduda Giyim Kuşam

17. yüzyıl Osmanlı Devleti'nin duraklama devrine girdiği dönemdir. Bu dönemin önemli özelliklerinden birisi olan kadınların yönetimde söz sahibi olması özellikle II. Selim'in annesi olan Hürrem Sultan saraya hareketli bir yaşam getirmiştir. Hürrem Sultan'ın Hıristiyan kökenli olması nedeniyle giysilerdeki batı etkisinin arttığı görülmektedir. Hürrem sultanla birlikte dönemin saray kadınları ve cariye giysilerinde, Rönesans ve daha sonraki yıllarda barok döneminin etkisi görülmektedir.

17. yüzyılda Osmanlı giysilerinde koyu mavi, kırmızı, siyah ve koyu yeşil gibi renkler kullanılıyor. Bitkilerden esinlenen iri Osmanlı desenleri ve sırma işlemlerde çok sık kullanılıyor. III. Murat dönemiyle Osmanlı giysilerinde sadeleşme görülmektedir. Bu sadeleşme giysilerin tümünde değildi. Genellikle saraylıların giydiği desenli kıyafetler yerini daha düz kıyafetlere bırakıyor. Saraydaki yüksek rütbeli kişilerin başlarına taktığı kavukların enleri daralıyor ve boyları yükseliyor¹⁵².

III. Ahmet döneminde gerileme iyice hız kazanmış olmasına rağmen romantik bir dönemin girildiğini gerek şiirlerden, gerek giysilerde Osmanlı romantizminin hâkim olduğu Lale Devri yaşanıyor. Lale Devri III. Ahmet dönemi biraz da Sadrazam İbrahim Paşa'nın çabaları ile gerçek anlamda Batı'ya yöneldiği ve savaş dışımda ilişkilere girildiği bir dönemdir. O zamana kadar batı da ilişkiler

¹⁵²A. Tahir Gürsoy, a.g.e, s.151

genellikle fetih ve savaş bazında yaşıyor. İlk defa bu dönemde somut olarak, Avrupa ile karşılıklı etkileşim artıyor. Bunu dönemin giysilerinde görmek mümkündür. Halk giysileri daha sade ve yalın durumdayken Osmanlı sarayında henüz fazla değişiklik gözlenmiyor¹⁵³.

Saraydaki kıyafetlerde kullanılan kumaşlar özeldi ve bunlara saray kumaşları denilmektedir. Sultanların gösterişli ve heybetli kıyafetleri aynı zamanda düşmanlara korku salması açısından güçlü ve gösterişli bir üslupta kullanılırdı. Osmanlı'ya gelen elçi ve seyyahlarında dikkatini çeken Osmanlı Sultanlarının giyimlerinden yazdıkları seyahatnamelerde hayranlıkla bahsetmişlerdir.

Osmanlı'nın saray giyimindeki giyilen kıyafetlerin en önemlisi ve en temeli kaftandır. Gündelik idari işlerde ve saray hayatında görevliler dâhil olmak üzere sultanın kendisi de genelde kırmızı, yeşil ve mavi düz atlas ipekten kaftanlar giyerdi.

Şekil 85. Renkli, Kürk Astarlı İpek Brokar (kemha) Kaftan. (16. Yüzyılın sonlarına kadar II.Selim'in gardrobuna ait olması mümkündür.)

Kaynak: Jennifer Scarca, "Osmanlı Sarayı Giyimi", Fogg, M. (Eds.), Modanın Tüm Öyküsü (1. Baskı), Hayalperest, İstanbul, 2014, s.60

¹⁵³ A.Tahir Gürsoy, a.g.e, s.152

Sayfa 126'daki şekil 85'de gösterişli bir kaftan örneğini görmekteyiz. Sultan en lüks kumaşlardan yapılmış kıyafetler içinde, şahinci başının tuttuğu bir hedefe ok atarken resmedilmiştir.

Topkapı Sarayı'nda İtalyan kadifesi ve ipeğinden yapılmış olan kıyafetler bulunmaktadır. Çünkü Osmanlı devleti hem bu kumaşları beğeniyordu hem de sarayın kumaş ihtiyacı yerli üretim kumaşlar yetiştiremiyordu. İtalyan dokumaları da bir süre sonra Türk kadifelerini etkiledi hatta ayırt edilemez hale geldi.

Sultanlar törenlerde özel kıyafetler giyiyordu. Cenaze törenlerinde kasvetli ve koyu renkler tercih edilirdi. Ölen bir Sultanın cenaze töreninde halefi ve korteji takip eden yas tutan kalabalık, siyah, lacivert, mor, yeşil renklerde atlas ve kadife kaftanlar giyerlerdi. III. Murat ve I. Ahmet'in türbelerindeki gibi, kadınlara ve çocuklara ait çoklu mezarlarda, ipekli kadife ve brokar ufak kaftanlar bulunmaktaydı ¹⁵⁴.

Tahta çıkış törenlerinde İmparatorluğun gücünü göstermek için sultanlar katıldığı merasimlerde giyimleriyle devletin gücünü sergilerlerdi. Bu törenlerin bazıları şehzadelerin sünnet törenleri, Cuma günü öğle namazı, elçilerin kabulü gibi törenler vardı.

Osmanlı Devleti 17. yüzyılla birlikte duraklama devrine girmiş bulunmaktaydı ancak Avrupa tarzı giyim ve yenilikler Osmanlıyı hemen değiştirip kültürel giyim kuşam tarzını değiştirmekte acele etmemiş geleneksel tarzını uzun bir süre korumaya devam etmiştir.

¹⁵⁴ Manirnie Fogg, a.g.e, s.61.

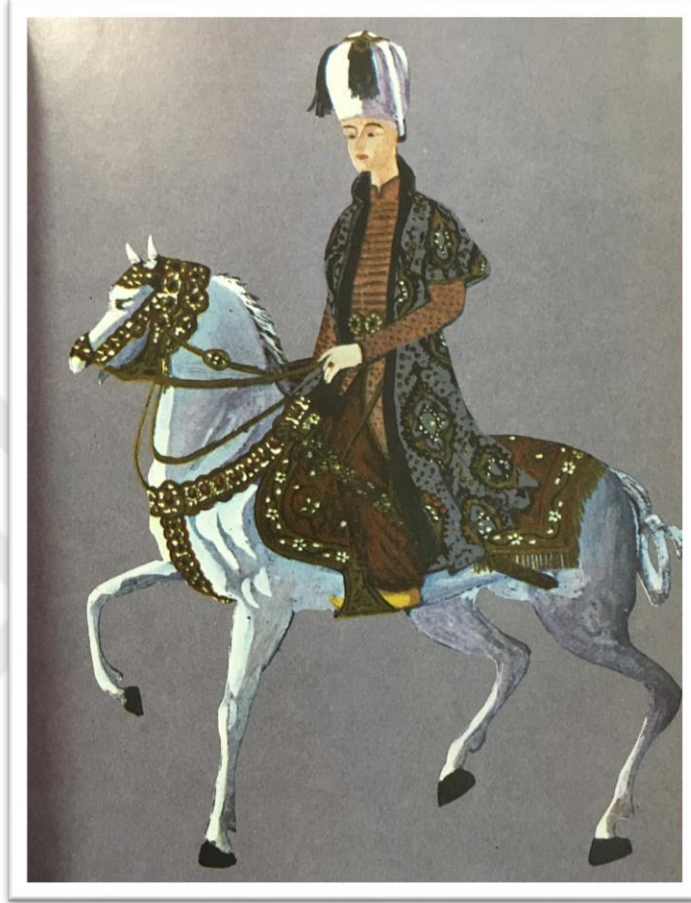
Şekil 86. 17. Yüzyıl Çok Kath Giysi Erkek Saray Kıyafeti

Kaynak: “Osmanlı Sarayı Giyimi”, Fogg, M. (Eds.), Modanın Tüm Öyküsü (1. Baskı), Hayalperest, İstanbul, 2014, s.62

1603 yılında 13 yaşında padişah olan I. Ahmet portresi 17. yüzyılın başlarında modaya uygun giyimli kadın ve erkeklerin tek başına resmedilmelerine bir örnektir. Özenle yapılmış bu resimde Sultan ağır başlı, iyi giyimli, kültürlü bir erkek olarak resmedilmiştir. Ayak bileklerine kadar inen iki tane kaftan giymiştir ve alttan uzun dar kollu yeşil kaftan boyundan bele doğru altın işlemeli sıralı düğmelerle bağlanmıştır. Sultan giydiği dış kaftanın gözükmesi için sadece sağ kolunu giymiş, siyah kuş tüylerinden sorguçları olan beyaz sarık, mücevherler ve sarı deri çizmeler, sultanın kıyafetini tamamlayan parçalardır.

Osmanlı giyim kültüründe kemerin çok önemli bir yeri vardır. Kemer, önce kumaşlardan dolama olarak kuşak biçiminde kullanılırdı. Çoğu püsküllü olan bu kuşakların içinde enfiye keselerinin ve o zamanın en önemli silahı olan hançerin yerleştirilebileceği özel bölümler yer alır. Sultanlarda bu kemerlere

hançerlerini yerleştirirdi. Sultanların kemerleri diğer Osmanlı tebaasına çok daha gösteriřliydi¹⁵⁵.

şekil 87. İkinci Sultan Osman 1617-1620

Kaynak: Nurettin Sevin, On Üç Asırlık Türk Kıyafet Tarihine Bir Bakış , Kültür Bakanlığı Yayınları, (1.Baskı), Ankara,1990 , s.90. (91. Resim)

17. yüzyıl Osmanlı saray giyimindeki giyim kuşamların önemli minyatürlerine bakarak dönemi yansıtan giyim kuşamlar hakkında bilgi edinebiliriz. şekil 93'deki bu görselde Sultan II. Osman'ı at üzerinde görmekteyiz. Bu minyatür Topkapı Sarayı'ndaki resim galerisinden bir Türk minyatürüdür. Genç Osman'ın en gerçekçi kıyafeti olarak kabul görmektedir. Başında Selimi kavuğu dikkat çekmektedir. Üzerine giydiği kürkü sırma tellerle dokunmuş. Sultanın kürkü ile atın

¹⁵⁵ A.Tahir Gürsoy, a.g.e, s.114

üzerindeki haşanın birbirine olan uyumu gözleri okşar durumda. Kaftanının içinde altın bir kemer vardır. Gayet zarif duran görüşünün yanında oldukça kuvvetlidir¹⁵⁶

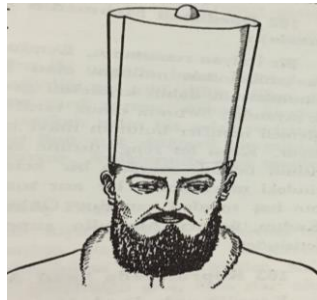
Şekil 88. 17. Yüzyıl Köprülü Mehmet Paşa

Kaynak:, Nurettin Sevin, On Üç Asırlık Türk Kıyafet Tarihine Bir Bakış , Kültür Bakanlığı Yayınları, (1.Baskı), Ankara,1990, s.96.(99. Resim)

¹⁵⁶ Nurettin Sevin, a.g.e, s.90.

Osmanlıda kullanılan serpuşlar dönem dönem değişiklik göstermektedir. Osmanlıda erkeklerin baş giyecekleri arasında sarık, kavuk, börk, kalpak miğfer, fes gibi başlıklar vardır. Kavuklarda kendi aralarında şekillerinden, renginden, kullanılış amacı veya isimlerinden dolayı değişiklik göstermektedir. Kullanılan kavuk türlerine örnek verecek olursak, Kallavi, Horasani, Selimi, Mücevveze, gibi birçok kavuk türü vardır. Kavuk Osmanlıda İlk defa Fatih Sultan Mehmet zamanında takılmaya başlanmıştır. Kavuk kullanımı fesin kullanılmaya başlanmasıyla yavaş yavaş ortadan kalkmıştır. Osmanlıda kullanılan kavuk çeşitleri arasında Padişahların serpuşları diğer kişilerden her zaman ayrılırdı ve padişah serpuşları değerli mücevherlerle süslenerek daha gösterişli bir hale gelirdi. Osmanlıda serpuşlar kişilerin statüsü belli eden ayrıntılardan biriydi ve kişilerin giyimleriyle birlikte bir bütündü.

Saysa 130 şekil 88'de 17. yüzyıl gravüründen alınan Köprülü Mehmet Paşa resminde paşanın başındaki Mücevveze dikkatleri çekmektedir. Mücevveze kavuğu ilk defa 15. Yüzyılın sonunda kullanılmaya başlanmış ve devletin üst kademesinde görevli olana devlet adamları tarafından kullanılıyordu. Üzerindeki kaftanın çengelleri mücevherli belindeki kemeri ise entarisinin üzerine takmış, kemerinin önündeki kopçası gözükmemektedir. Bazı Avrupalıların buruşuk resmettikleri mücevvezeler vardır, ancak Türkler mücevvezeleri düz resmediyordu¹⁵⁷.

Şekil 89. 17. Yüzyıl Vezir ve Devlet Ricalinin Giydiği Mücevveze Örneği

Kaynak: Nurettin Sevin, On Üç Asırlık Türk Kıyafet Tarihine Bir Bakış, Kültür Bakanlığı Yayınları, (1.Baskı), Ankara,1990, s.97.

¹⁵⁷ Nurettin Sevin, a.g.e, s.96.

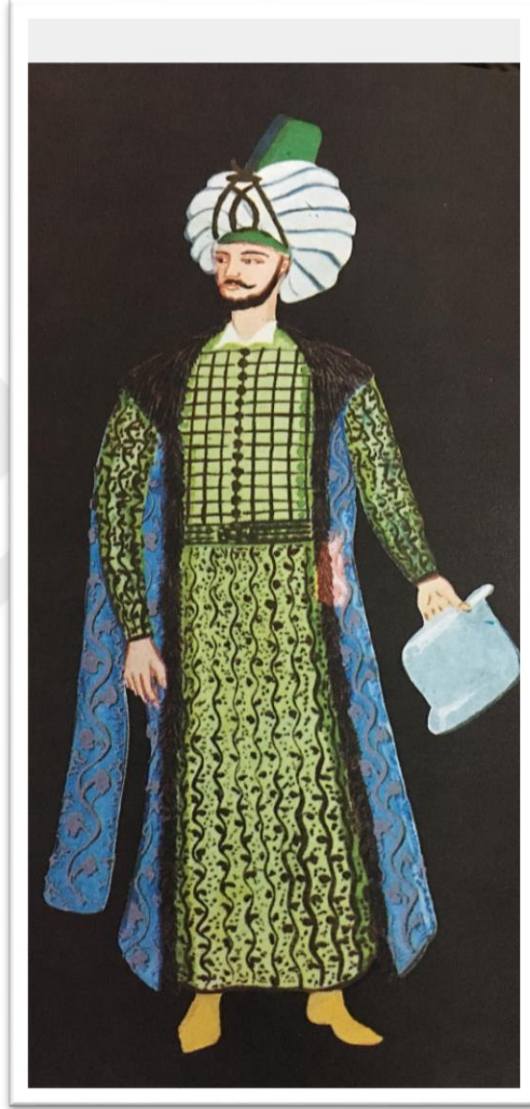
17. yüzyılın ikinci yarısında giilmeye başlanan mücevvezeler devlet erkânının önde gelenleri tarafından giyilen tören serpuşlarındandır.

Şekil 90. Dördüncü Mehmet (1648-1687)

Kaynak: Nurettin Sevin, On Üç Asırlık Türk Kıyafet Tarihine Bir Bakış , Kültür Bakanlığı Yayınları, (1.Baskı), Ankara,1990, s.97.101. Resim)

Sayfa 132 Şekil 90’da Silvestre’in albümünden Dördüncü Mehmed’in başına giydiği Selimi ile mücevveze arasında kavuk giymiş, kavuğun önünde mücevherli sorguĉ var. Üzerine giydiği kaftanının kolları koltuk yırtmaĉlarından arkaya atmıŐ. İçinden sıkma kolu çıkmıŐtır¹⁵⁸.

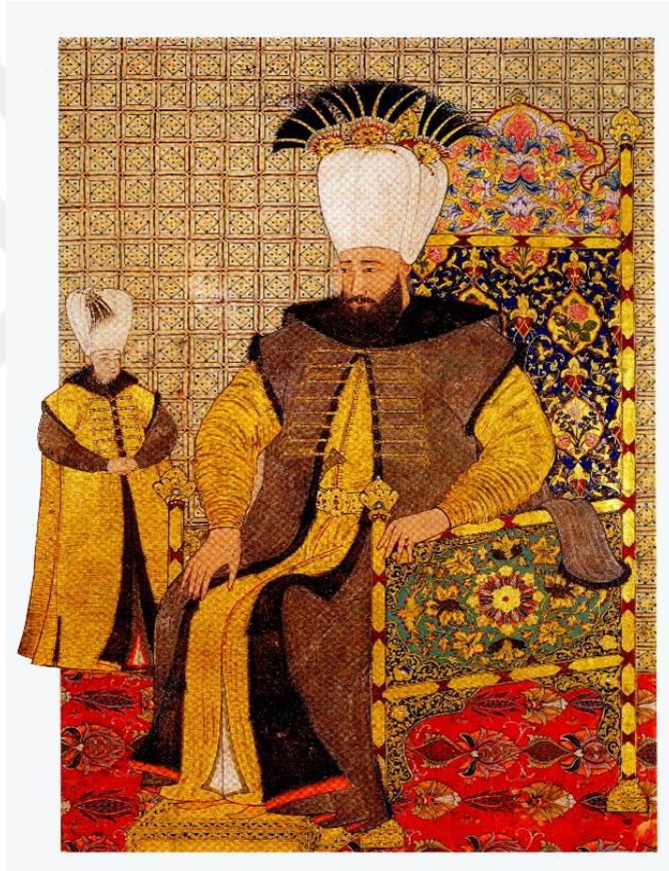

Şekil 91. Köprülü Fazıl Ahmet Paşa (1661-1676)

Kaynak: Nurettin Sevin, On Üĉ Asırlık Türk Kıyafet Tarihine Bir Bakış , Kültür Bakanlığı Yayınları, (1.Baskı), Ankara,1990 s.98 (103. Resim)

¹⁵⁸ Nurettin Sevin, a.g.e, s.97-98

Sayfa 133’de Şekil 91’de Köprülü Fazıl Ahmet Paşanın Nurettin Sevin’in kitabında bulunan gravürünü görmekteyiz. Kavuğunun şekli diğer görsellerdekinden farklıdır. Kavukta dikkat çeken özellik daha çok Fatih Sultan Mehmet döneminde kullanılan Horasaniye benzetmektedir. Selimi kavuğundan çok daha farklıdır ve burmaları Horasaniye benzetmekle birlikte ilerideki yıllarda çıkacak Katibiye benzetmektedir. Üzerinde bu dönemde çok kullanılan yelek tarzında kolları arkadan geçirilmiş bir hil’at var ve hil’atin kürkü siyah samurdandır¹⁵⁹.

Şekil 92. Levni’nin Sultan III.Ahmet ve Şehzadesi (Kebir Mutasavver Silsilenam, Topkapı Sarayı Müzesi A3109)

Kaynak:<https://www.sanatinyolculugu.com/minyatur-sanatina-yeni-suluk-nakkas-levni-ve-cevresi/>
Erişim Tarihi: (08.10.2018)

¹⁵⁹ Nurettin Sevin, a.g.e, s.98

Sayfa 134'de şekil 92'de 18. Yüzyıl nakkaşlarından Levni'nin bu minyatüründe Avrupa tarzı üsluplar kendisini göstermektedir. Sadece giyim kuşamda Avrupalılaşıma değil aynı zamanda minyatürlerin üsluplarında da bu farklı çizgiler göze çarpmaktadır. III. Ahmet'in oturduğu tahtta Avrupa üslubu süslemeler görülmektedir. Osmanlı'da dekoratif süslemelerde de bir batılılaşma olduğunu bize göstermektedir. 18. yüzyıl Avrupa'da barok döneminden rokoko dönemine geçildiği bir dönem başlamaktaydı. Fransa'da başlayan rokoko dönemi dekoratif sanatlarda da kendisini belli etmiş ve bitkisel üsluplar süslemelerde kullanılmaya başlamıştır. Osmanlı'da bitkisel üsluplu süslemeler yaygın kullanılıyordu fakat Avrupa üslubuyla zenginleştirilen süslemelerde görülmeye başlanmıştır, rokoko döneminin bitkisel motiflerde kullandığı zarif kıvrımlar da Osmanlı'da kullanılan süsleme üslubunda kendisine yer bulmuştur. Ayrıca minyatürdeki renklerin tonlamaları, renklerin fazlalığı da batılı tarzda yaygın kullanılan bir üsluptur ve Levni'nin minyatürlerinde karşılaştığımız bir diğer ayrıntıdır.

III. Selim döneminde (1793) askeri alanda yenilikler yapılmaya başlanmıştır. Fakat bu yeniliklerin Genç Osman dönemindeki gibi ayaklanmalar sonucunda yapılamamasının önüne geçmek için kısım kısım ve yavaş yavaş ilerleyerek başlamıştır. Askeri alanlarda başlayan bu yenilikler askerlerin kıyafetlerine de yansımış ve kıyafetlerde yenilikler yapılmıştır. Kıyafetler askerlerin bölümlerine göre renk ve şekil değişikliklerine gidilmiştir.

Şekil 93. Nizamı Cedit Subayı İkinci Orta Kolağası

Kaynak Nurettin Sevin, On Üç Asırlık Türk Kıyafet Tarihine Bir Bakış , Kültür Bakanlığı Yayınları, (1.Baskı), Ankara,1990, s.111

Nizamı Cedit subaylarının elbiseleri ne renk olursa olsun, başlarına kırmızı barata giyerdi. Bacaklarına elbiselerinin renginde çakşır, ayaklarına serhatlik denilen kırmızı çizme giyerlerdi. Zabitler bellerine kemer yerine ince bir şal bağlarlar, kılıçlarını bunun yanındaki bir çengele takarlardı.

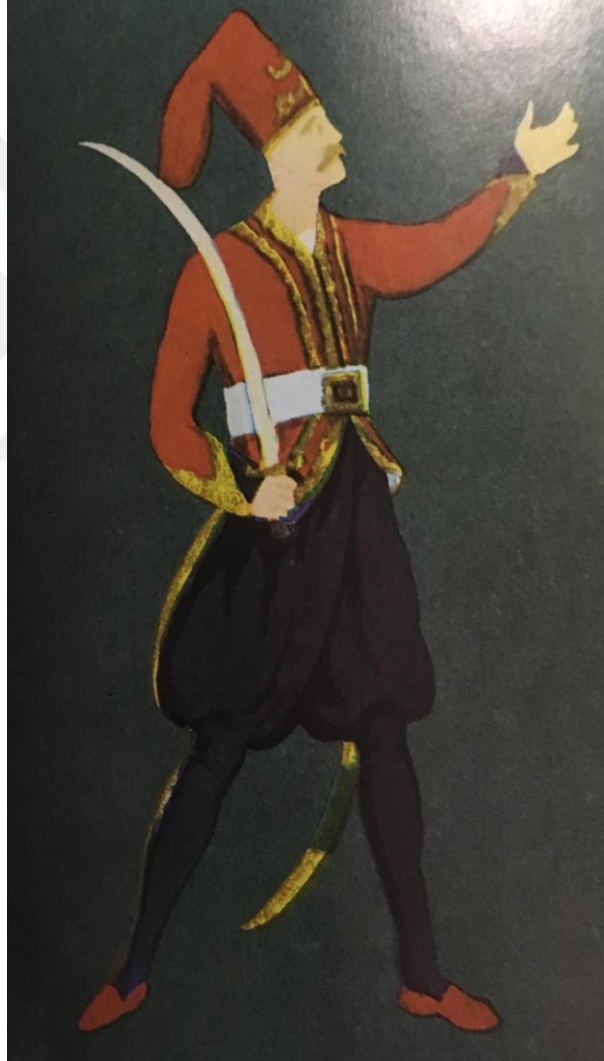
Şekil 94. Nizamı Cedid Birinci Orta Kolağası

Kaynak: Nurettin Sevin, On Üç Asırlık Türk Kıyafet Tarihine Bir Bakış, Kültür Bakanlığı Yayınları, (1.Baskı), Ankara,1990, s.112

Nizam-ı Cedidin ilk kurulan Birinci Ortası subayları da, erleri de baştan aşağı kırmızı elbise giyerdi.

Nizamı Cedit teşkilatının en yüksek rütbeli Binbaşı rütbesiydi. Binbaşını diğer subaylardan farkı elbiselerinin rengiydi. Siyah bir boy cepkeni giyerler, bellerine mükellef sırmalı bir kuşak bağlarlardı.

Topkapı Sarayında mevcut renkli bir tabloda Nizamı Cedit askerinin geçit resimlerinde zabitin de neferlerin de mavi sıkma ve kırmızı gömlek giydikleri görünür.

Şekil 95. Küçük Rütbeli Bir Nizamı Cedit Zabiti

Kaynak: Nurettin Sevin, , On Üç Asırlık Türk Kıyafet Tarihine Bir Bakış , Kültür Bakanlığı Yayınları, (1.Baskı), Ankara,1990 s.131 (Resim 131)

Nizamı Cedit teşkilatında rütbeler yukarıdan aşağıya olacak şekilde düzenlenmiştir. Binbaşı, sağ kolağası, sol kolağası, bölük başı, mülazımı evvel, mülazımı sani, alemdar ve çavuş gibi rütbeler yukarıdan aşağıya doğru devam etmektedir¹⁶⁰.

Sayfa 138 Şekil 95’de zabitin başında kırmızı renkte yatırmalı bir börk var, börkün altın tarafında bir ay, ayın altında işlemeli bir süs gözükmektedir. Üzerine kısa kırmızı bir ceket giymiş, ceketin önü kopçal, göğsü yakası ve etekleri firdolayı iki sıra fermene işlemeli olduğu gözükmektedir. Ceketin kolları sırma işlemeli. Ayağında kırmızı yemeni var, belindeki beyaz kemer, büyük sarı bir tokayla bağlanmıştır. Kılıcının boş kabı kemerine bağlıdır. Bu zabitin mülazım olması muhtemeldir¹⁶¹.

Şekil 96. Sultan 18. Yüzyıl

Kaynak: Nurettin Sevin On Üç Asırlık Türk Kıyafet Tarihine Bir Bakış , Kültür Bakanlığı Yayınları, (1.Baskı), Ankara,1990, s.104

¹⁶⁰ Nurettin Sevin, a.g.e, s.113

¹⁶¹ Nurettin Sevin, a.g.e, s.113

Sayfa 139 şekil 96’de 18. yüzyılda sık rastladığımız kıyafetin model olarak görüntüsü aynı şekilde olan bir sultan görülmektedir. Aynı şekilde boyun bölgesi açık, başında sarıklı bir hotoz var ve hotozundan saçlarının bir kısmı açıkta kalmıştır. Sultanın en üst giysisi kolları olmayan bir kakım kürkü kürkünün içinde entarisi var ve önü açık, entarisinin belinde bir murassa kemer var.

Şekil 97. Çocuk İç Donu ve Çocuk Zıbını 17. Yüzyıl

Kaynak: Hülya Tezcan, Osmanlı Sarayının Çocukları, Şehzadeler ve Hanım Sultanların Yaşamları, Giysileri, Mas Matbaacılık A.Ş., İstanbul, 2006, s.225-258

Şekil 98. Çocuk Mesleri 17. ve 18. Yüzyıllar

Kaynak: Hülya Tezcan, Hülya Tezcan, Osmanlı Sarayının Çocukları, Şehzadeler ve Hanım Sultanların Yaşamları, Giysileri, Mas Matbaacılık A.Ş., İstanbul, 2006., s.225-258

Şekil 99. Sol Taraftaki Kaftan İpek ve Gümüş klaptan, Sağ Taraftaki Kaftan İpek ve Pamuk Karışımı Kumaştan

Kaynak: Hülya Tezcan, Osmanlı Sarayının Çocukları, Şehzadeler ve Hanım Sultanların Yaşamları, Giysileri, Mas Matbaacılık A.Ş., İstanbul, 2006, s.225-258

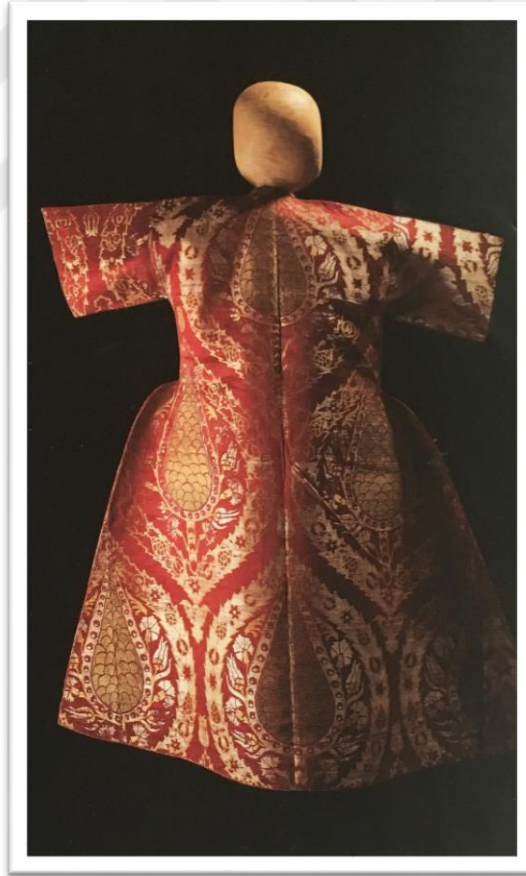
Şekil 100. 18. Yüzyılın Sonu III. Mustafa'nın kızına ait İpek Kaftan

Kaynak: Hülya Tezcan, Hülya Tezcan, Osmanlı Sarayının Çocukları, Şehzadeler ve Hanım Sultanların Yaşamları, Giysileri, Mas Matbaacılık A.Ş., İstanbul, 2006, s.225-258

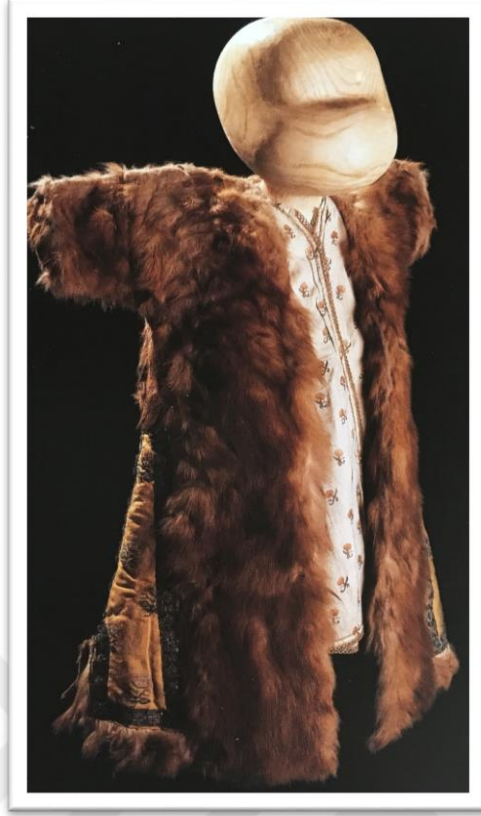
Şekil 101. Çocuk Entarileri İpek Dokuma, 18.Yüzyıl

Kaynak: Hülya Tezcan, Osmanlı Sarayının Çocukları, Şehzadeler ve Hanım Sultanların Yaşamları, Giysileri, Mas Matbaacılık A.Ş., İstanbul, 2006, s.225-258

Şekil 102. Kemha Çocuk Kaftanı 17. Yüzyıl

Kaynak: Hülya Tezcan Hülya Tezcan, Osmanlı Sarayının Çocukları, Şehzadeler ve Hanım Sultanların Yaşamları, Giysileri, Mas Matbaacılık A.Ş., İstanbul, 2006, s.225-258.

Şekil 103. Samur Kürklü Çocuk Kaftanı 18. Yüzyıl

Kaynak:Hülya Tezcan, Osmanlı Sarayının Çocukları, Şehzadeler ve Hanım Sultanların Yaşamları, Giysileri, Mas Matbaacılık A.Ş., İstanbul, 2006, s.225-258

Şekil 104. Sol Taraftaki İpek Entari, Sağ Tarafda Seraser Çocuk Entarisi 18.Yüzyıl

Kaynak: Hülya Tezcan, Osmanlı Sarayının Çocukları, Şehzadeler ve Hanım Sultanların Yaşamları, Giysileri, Mas Matbaacılık A.Ş., İstanbul, 2006, s.225 -258

Şekil 105. 18. Yüzyılın Ortaları Çocuk Entarisi

Kaynak: Hülya Tezcan, Osmanlı Sarayının Çocukları, Şehzadeler ve Hanım Sultanların Yaşamları, Giysileri, Mas Matbaacılık A.Ş., İstanbul, 2006, s.225-258

17. ve 18. yüzyıllarda saray çocuklarının giyim kuşam örneklerini inceleyecek olursak bu dönemde çocukların giydiği kıyafetlerin diğerlerinden tek farkı boyutlarıydı. Dönemin giyim kuşamından hiç bir ayrımı yoktu ve yine aynı özellikleri taşımaktadır. Şehzade ve sultanların giyiminde yine Osmanlı sarayındaki kadın ve erkeklerin giyimleriyle farkı yoktu. İçeklerine bürümcük gömlek ve pamuktan don, onun üzerine entari ve kaftan giyilirdi. Mevsimine göre İpek kaftanları vardı bunların içlerine gerektiğinde kürkler dikileni de vardı. Kumaşların renk ve desenleri de dönemin modasını yansıtan ve değişmeyen diğer unsurdur. Törenlerde giyilen kaftanlarda yine yere kadar uzun ve oldukça gösterişli kaftanlardır. Baş giyiminde de yine şehzadeler başlarında sarıkla gezerler ve bu sarıklar oldukça değerli taşlarla süslenirdi.

ALTINCI BÖLÜM

17. VE 18. YÜZYILLARDA OSMANLI DEVLETİ VE AVRUPALI DEVLETLERARASINDA KIYAFET KÜLTÜRÜNDEKİ ETKİLEŞİMLER

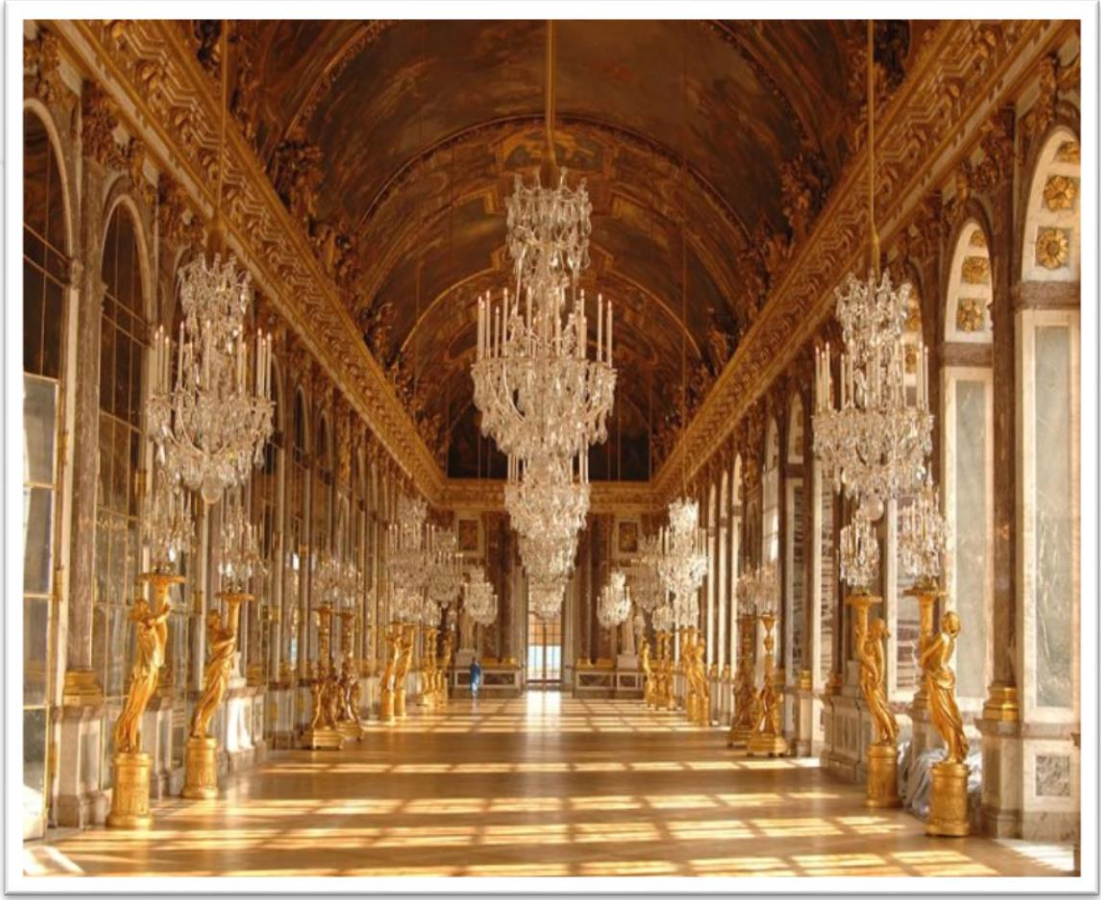
Osmanlı ile Avrupa arasında yaşanan siyasi ticari ilişkilerin yanı sıra kültürel ilişkilerinde yaşandığı bilinmektedir. Bu ilişkilerin yanında ticari ilişkiler sonucunda milletler birbirlerinin giyim kuşam kültürünü tanımakta ve kendilerini etkilenmekten alıkoyamamaktadırlar.

16. yüzyılda Almanya’da başlayan dinsel alandaki yenilikler sonucunda Avrupa da yeni mezhepler çıkmış ve katolik mezhebinin birliği bozulmuştur. 1618-1648 yılları arasında süren otuz yıl savaşlarının sebebi bu mezhep birliğini tekrar sağlamaktır fakat otuz yıl savaşları sonucunda yeni mezhepler Avrupalı devletler tarafından kabul edilmek zorunda kalmıştır. Otuz yıl savaşları sonucunda kilisenin yeniden güç kazanmak istemesi ve gücünü mimaride, sanatta göstermesi sonucu İtalya’da başlayan barok dönemi zamanla bütün Avrupa’ya yayılmıştır. Rönesans’ın İtalya’da başlaması ve yayılmasına karşılık Barok dönemi soyluların gücünü sanat ve mimaride göstermesi Rönesans’a karşı bir tepkisel hareket olarak da nitelendirilir. 17. yüzyıl Avrupa’da Barok dönemi olarak adlandırılan dönemde mimari yapılarda olan gösterişli yapılardaki yansımalar kendisini giyim kuşamda da göstermiştir. Barok dönemi giyim kuşamı 17. Yüzyılın ikinci yarısında Fransa Sarayına taşınmıştır. Fransa’nın önderlik yaptığı döneme daha sonra Avrupa’nın diğer ülkeleri de eşlik etmiştir.¹⁶²

16. yüzyılın sonlarından 18. yüzyılın ilk çeyreğine kadar olan dönem barok dönemi olarak geçmektedir. Barok dönemini yansıtan Fransa’daki Versay Sarayı önemli yapılardan birisidir. Versay Sarayı’nda mimarisi kadar saray kadınlarının

¹⁶² “Barok Nedir?, Barok Döneminin Sanata, Mimariye ve Modaya Etkileri”, <http://circlelove.co/barok-nedir-barok-donemi-sanat-tarihi/>, Erişim Tarihi: 03.10.2018.

giyimleri de bu dönemde oldukça dikkat çekicidir. Barok döneminin en güzel örnekleri her zaman Versay Sarayı'nda doğmuştur. Mercure Galant adlı gazete 1672'de kurulmuş, Versay Sarayı'ndaki gösterişli hayata ışık tutan ve ilk defa moda ile ilgili yazılar yazan gazeteydi. Mercure Galant gazetesinin Versay Sarayı'nın giyimi ile ilgili yazıları sayesinde Paris bu dönemde modanın önemli merkezlerinden biri olarak görülmüştür¹⁶³.

Şekil 106. Fransa Versay Sarayı

Kaynak: <https://www.milliyetemlak.com/dergi/gercek-bir-saray-versailles/>, Erişim Tarihi:01.09.2018

¹⁶³Asude Davran, Dönem İncelemesi; Barok Dönemi, (<https://www.aysha.com.tr/>), Erişim Tarihi: 01.09.2018.

Barok dönemdeki kadın ve erkek giysileri birbirlerine çok benzemekteydi. Erkekler peruk takmaktaydı ve erkeklerin giysilerinde dantel ve brokarlar görülüyordu. Kadın ve erkek giysileri birbirlerine benzer özellikler taşımaktaydı.

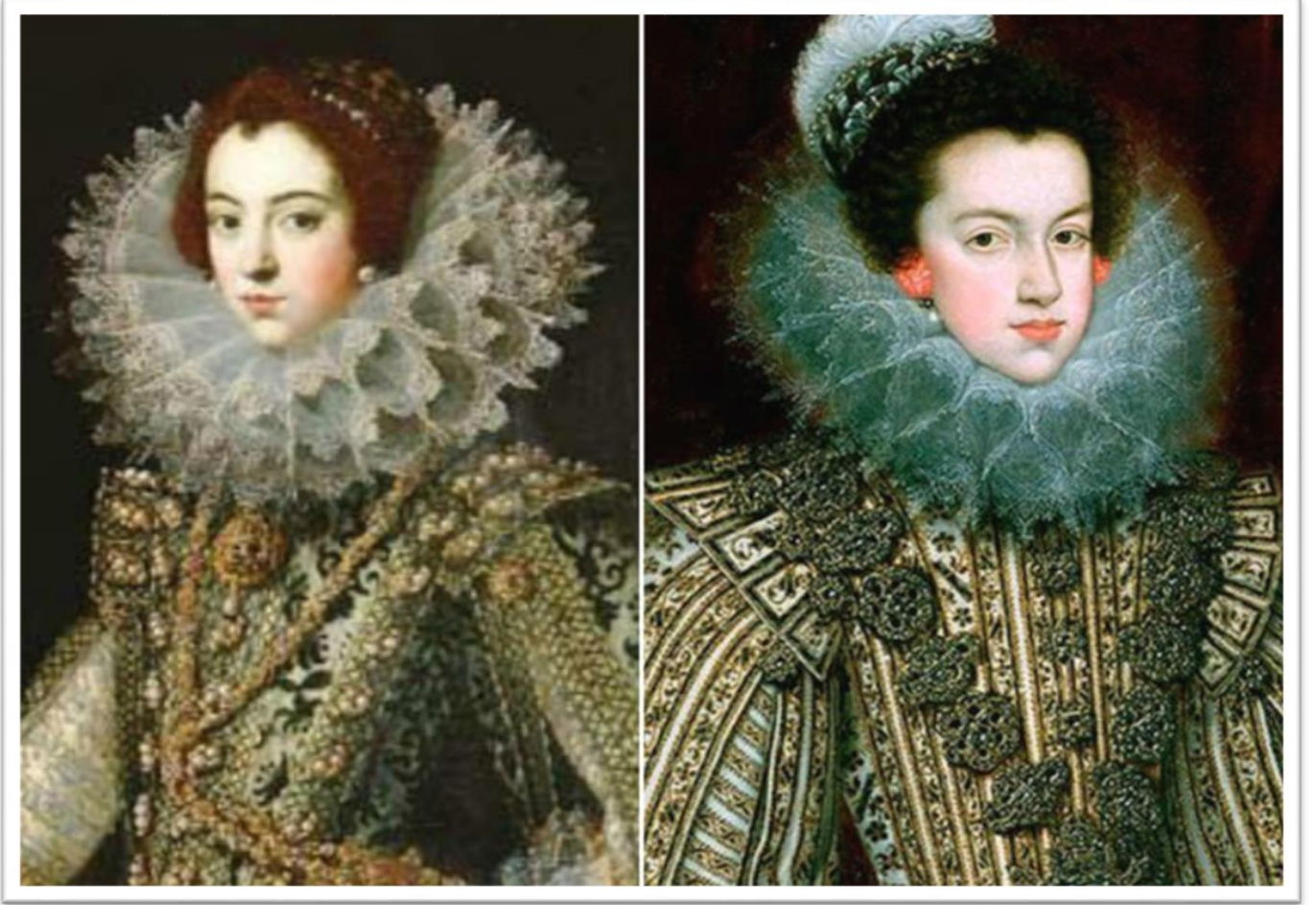

Şekil 107. 1700'ler Fransız Saray Modası

Kaynak: A.Tahir Gürsoy, Dünden Bugüne Giyim Kültürü ve Moda, Mithat Giyim A.Ş, İstanbul (2004) s.89.

Kadın kıyafetlerinde özel etek çemberleri kullanılıyordu ve böylelikle kadınların elbiselerinin etekleri çok kabarık görülmekteydi. Saraylı kadınlar daha sonra bu destekli eteklerden vazgeçip onun yerine kabarık etekler giymişlerdir. Bu etekler üç parçadan oluşmaktadır, içe giyilen etekler kabarık ve volanlı eteklerdir. Kadınlar aynı zamanda bu gösterişli kıyafetlerle birlikte mücevherleri de çok fazla kullanırlardı. Zengin kadınlar aksesuar olarak inciler kullanırdı. Ruff yakalarda bu

dönemin kadınları tarafından kullanılan bir ayrıntıdır. Dönemin aksesuarları olarak şemsiyeler, bastonlar, yelpazelerde fazlasıyla kullanılmıştır.¹⁶⁴

Şekil 108. Barok Dönemindeki Ruff Yakalara Örnek 17.Yüzyıl'ın İlk Yarısı

Kaynak:<https://www.aysha.com.tr/donem-incelemesi-barok-donemi/361813/>
ErişimTarihi:01.09.2018

¹⁶⁴Asude Davran, Dönem İncelemesi; Barok Dönemi, (<https://www.aysha.com.tr/>), Erişim Tarihi: 01.09.2018.

Ruff yakalar daha sonraları kullanımdan kalktı ve onun yerini dekolterler aldı..
Dönemin dikkat çeken diğer parçası ise ‘Piece de Estomac’ adı verilen korsajdır.
Bunlar elbisenin göğüs kısmına gelen süslü kumaşlardır¹⁶⁵.

Şekil 109. Pieces de Estomac 17. Yüzyıl'ın ikinci Yarısı

Kaynak: (<https://www.aysha.com.tr/donem-incelemesi-barok-donemi/361813/>) Erişim Tarihi: 02.09.2018

Şekil 110. 17. Yüzyıl Barok Dönemi Kadın Kıyafetleri

Kaynak: (<https://www.aysha.com.tr/donem-incelemesi-barok-donemi/361813/>) Erişim Tarihi: 02.09.2018

¹⁶⁵Asude Davran, Dönem İncelemesi; Barok Dönemi, (<https://www.aysha.com.tr/>), Erişim Tarihi: 01.09.2018.

Barok dönemi erkekleri 16. Yüzyılda giydikleri külot pantolonların pantolonları giymeye başlamışlardır. Kurdele ve danteller erkekler tarafından da kullanılan süsler arasındaydı, çoraplarda ve pantolon paçalarında kullanılırdı.. Bu dönemin erkeklerinde yine dikkat çeken kıyafetler ceketler ve mantolardır. Ceket ve mantolar barok dönemi boyunca şekilsel değişikliklere uğramaya devam etmiştir. Üste giyilen ceketlerin boyları 1650'den sonra dizlere kadar inmekle beraber düğmeler ve iliklerde 1670 yıllarında üst üste giyilen ceket ve mantolara kemerler kullanılmış. Yüzyılın ikinci yarısından sonra beden oturtulmuş ve kol manşetleri kola sabitlenmiş ceketler giymeye başlandı. 17. yüzyılın sonlarında uzun yelekler moda olmuştur.¹⁶⁶ Bol beyaz gömlelerde barok dönemi erkeklerin tercih ettiği giysilerdir. Saç aksesuarı olarak peruklar barok dönemi erkeklerinde görülmektedir. Ayakkabılarda da saten kumaşlardan yapılan kurdele çiçek tarzında süsler kullanılıyordu.

Şekil 111: 17. Yüzyıl Barok Dönemi Erkek Kıyafetleri

Kaynak:(<https://www.aysha.com.tr/donem-incelemesi-barok-donemi/361813/>)

Erişim Tarihi: 02.09.2018

¹⁶⁶ Elif Jülide Dereboy, "Tablolarla Kostüm Tarihi" İ, Özel Güzel Sanatlar Stilizasyon Yayını, İstanbul, 2004. s.116.

18. yüzyılda ise Avrupa'da Barok dönemine son veren dönem Rokoko dönemi diye adlandırılmaktadır. Barok döneminin devamı olarak Fransa'da doğan bu akım 18. yüzyılın ortalarına doğru etkili olmuş ve Avrupa'ya hızla yayılmıştır. Fransa kralı 14. Louis'in krallık dönemindeki resmiyetin giyime mimariye yansımaları, simetrik anlayışa, katı düzenlere karşı bir tepki olarak ortaya çıkmıştır¹⁶⁷. Rokoko stiline mimar süslemelerindeki zarif çizgiler zamanla kıyafetlere de yansımıştır.

Rokoko döneminde 16. yüzyılda başlayan korse modası abartılı bir şekilde devam etmektedir. Elbiselerin genişliğine zıt olarak bel kısımları da çok dardır. Kadınlar iki elleriyle bellerini kavrayabilecek kadar incedir, bellerin ince görünümü bu dönemde önemlidir¹⁶⁸.

Şekil 112. 18. Yüzyıl Rokoko Dönemi Korseleri

Kaynak:http://bloggermaisiyah.blogspot.com/2016/02/rokoko-stili_11.html

Erişim Tarihi:02.09.2018

¹⁶⁷ Rokoko Snatı Nedir?, <http://www.istanbulsanatev.com/resim-ekolleri/rokoko-sanati-nedir/>
Erişim Tarihi:07.10.2018.

¹⁶⁸ Çiğdem Candan, Rokoko Stili, (http://bloggermaisiyah.blogspot.com/2016/02/rokoko-stili_11.html) Erişim Tarihi: 02.09.2018

Rokoko döneminin diğer önemli stil özelliği kadınlar tarafından kullanılan kafes şeklindeki iç eteklerdir. Bu iç eteklere Paniers adı verilmektedir. Kafes şeklindeki iç etekler jupon adı verilen İç elbiselere dikilirdi. 1580 yılından itibaren İspanya’da başlayan iç etek modası zamanla diğer Avrupa devletlerine yayılmıştır. İç eteklerin yaygınlığının en önemli nedeni akrabalık bağları kurarak olmuştur. Önceleri kalçaları büyük göstermek için kullanılan iç eteklerin arkasına yastık takarak kullanılırdı. Rokoko dönemindeki kullanımı eteklerin daha hacimli ve kabarık görülmesi adına kullanılmaktadır. Etekler ne kadar gösterişli ve kabarık olsa kişilerin sosyal statüdeki yerleri o kadar yüksektedir. Önceleri daire şeklinde kullanılan iç etekler zamanla oval şeklini almıştır Rönesans’ta moda olan etekler Rokoko döneminde daha çok genişleyerek kullanılmaya devam etmiştir¹⁶⁹.

Şekil 113. 18. Yüzyıl Rokoko Dönemi Panniers Kafes Etekleri

Kaynak:(http://bloggermaisiyah.blogspot.com/2016/02/rokoko-stili_11.html), Erişim Tarihi: 02.09.2018

¹⁶⁹ Çiğdem Candan, (http://bloggermaisiyah.blogspot.com/2016/02/rokoko-stili_11.html) Erişim Tarihi: 02.09.2018

Rokoko döneminin modasındaki önemli detaylar işlemeler, abartılı motif süslemeleri, pastel tonlarındaki kumaşlar, danteller, kurdeleler, tüylerle süslenmiş peruklar, çok kabarık etekler dönemin göze çarpan örneklerindedir.

Şekil 114. 18. Yüzyıl Rokoko Dönemi Kadın Elbiseleri

Kaynak: http://bloggermaisyah.blogspot.com/2016/02/rokoko-stili_11.html

Erişim Tarihi: 02.09.2018

Rokoko dönemi barok döneminin hemen devamında gelen dönemdir. Bu dönemin kadınlarını barok döneminde ayıran pek çok özelliği vardır. Rokoko döneminde kullanılan kumaşlar barok döneminde kullanılan kumaşlara göre daha açık ve pastel renklerdir. Kıyafet rengine göre uyum olması açısından saç ve peruk renklerinde de açık renkler kullanılmıştır. Bu dönemde kadınların saçlarına yaptıkları süslemeler artmıştı, görüntü olarak daha kabarık ve süslü saçlar moda olmuştur. Kumaşlardaki desenlerde bitkisel üsluplara rastlanmaktadır. Ayrıca kadınların elbiselerinde süslemeler daha fazla artmış kurdeleler ve fiyonklar elbiselerin süslemelerinde kullanılan malzemeler arasındadır. Kadınların saçlarından ayakkabılarına kadar her şeylerinde gösteriş vardı¹⁷⁰.

Erkeklerin giyimi de kadınlar kadar süslü ve abartılıydı. Erkeklerin ceketlerinin boyları dize yaklaşıyor. Genelde ceketin ön tarafında düğme yok. Ayakkabılar sadeleşiyor ancak önleri hala sivri burunlu. Şapka her zaman kullanılıyor. Erkekler peruk takmaya devam ediyor¹⁷¹. Pantolonların boyları dize kadar ve pantolonlarını uzun çoraplarla tamamlarlardı. Erkekler ceketlerine çiçek desenleri de kullanıyorlardı.

Şekil 115. 18. Yüzyıl Rokoko Dönemi Erkek Giyimi

Kaynak:(http://bloggermaisiyah.blogspot.com/2016/02/rokoko-stili_11.html), Erişim Tarihi: 02.09.2018.

¹⁷⁰ Çiğdem Candan, (http://bloggermaisiyah.blogspot.com/2016/02/rokoko-stili_11.html) Erişim Tarihi: 02.09.2018

¹⁷¹ A.Tahir Gürsoy, a.g.e, s.90

Rokoko döneminin sonunda kadınlarda olduğu gibi erkek giyiminde de sadelik kendini göstermeye başlamıştır. 1789 Fransız İhtilalı'yla moda da genel bir sakinleşme dönemi başlamıştır. Kadınlar abartılı giyim ve süslerden arınmış, erkekler diz boyu pantolondan vazgeçip ayak bileklerine kadar olan pantolonlar tercih etmeye başlamışlardır. Erkeklerin ceketleri smokin takımlar erkekler tarafından tercih edilir olmuştur¹⁷².

17. yüzyılda Osmanlı ise duraklama devrine girmiştir. Osmanlı'nın duraklama devrine girmesindeki en önemli etkenlerden birisi kadınların yönetime karışmasıydı. 16. yüzyılın sonlarına doğru bunun en önemli örneklerinden birisi Hürrem Sultandı. Hürrem Sultan'ın Hıristiyan kökenli bir sultan olması nedeniyle giysilerdeki batı etkisinin arttığı görülmektedir. Hürrem sultanla birlikte dönemin saray kadınları ve cariye giysilerinde, Rönesans ve daha sonra gelen Barok Dönemi'nin etkileri görülmektedir¹⁷³.

III. Ahmet döneminde duraklamanın kesin olarak kabul edilmesi sonucunda bilinçli bir şekilde Avrupa'daki gelişmeler takip edilmeye başlanmıştır. Dönemin sanat eserlerinden, şiirlerinden, giyim kuşamından Lale Devrinin etkilerini görmekteyiz. Lale Devriyle birlikte Avrupa örnek alınmaya başlamış Avrupa ile ilk münasebetler ve ilk batılılaşma hareketleri Lale devriyle başlamıştır.

6.1. 17. ve 18. Yüzyıl Osmanlı-Avrupa Etkileşimi Sürecinde Avrupa Tekstili ve Giyimi Üzerindeki Osmanlı Yansımaları

Bu bölümde verilen örneklerde Avrupa'daki Türk modasının, Türk kıyafetlerinin, Türk kültürünün benimsendiğini, sevildiğini, merak edildiğini,

¹⁷² Zeynep Güngör, Stil ve Kostüm Tarihi- Barok/Rokoko, (<https://prezi.com/vl8qiqzoraze/stil-ve-kostum-tarihi-barokrokoko/>), Erişim Tarihi:03.09.2018.

¹⁷³ A.Tahir Gürsoy, a.g.e, s.151

gösteren pek çok örnek vardır. Bu bölümde verdiğim örnekler bunların sadece bir bölümünü oluşturmaktadır ve 18. yüzyılda özellikle Osmanlı'da Avrupa kültürü olduğu kadar Avrupa ülkelerinde de Osmanlı kültürünün yayıldığını göstermektedir. Bu beğeni sadece kıyafetlerle sınırlanmamış aynı zamanda mimariden, süsleme sanatlarına kadar pek çok alanda etkileşimin olduğuda bilinmektedir.

16. yüzyıl Osmanlı Devleti'nin altın çağını yaşadığı yüzyıl olup, 17. yüzyıl ise gerilemenin başladığı yüzyıl olması sonucunda siyasi ve askeri ilişkilerde bozukluklar ortaya çıkmıştır. Yaşanan askeri zaferler sonucunda dahi olsa Osmanlı gerileme dönemine girmekten kendini alıkoyamamıştır. Askeri alanda başlayan başarısızlıklar genel gerileme durumu sanat dallarında da kendini göstermektedir. Avrupa devletleri coğrafi keşifler sonucunda ticari ve siyasi ilişkilerini geliştirmeye başlamıştır. Coğrafi keşifler sonucu Avrupa'nın yeni ticaret yolları bulması, Osmanlı'ya olan muhtaçlıklarının kalmaması Osmanlı'nın elindeki ticaret yollarının eski önemini kaybetmesine yol açmıştır. Avrupa için eskiden Akdeniz limanları önemliyken artık yeni keşifler sonucu Atlas Okyanusu limanları önem kazandı ve Hindistan'a varmak için Atlas Okyanusu'nu kullanmaya başlamıştır. Osmanlı Viyana bozgununa kadar Avrupalı devlete karşı süren üstünlüğünün yerini Avrupa'nın cesaret kazanarak Osmanlıya karşı seferler düzenlemesiyle son bulmuştur¹⁷⁴.

17. yüzyılda Avrupa'da değişen ticaret yollarının sonucunda ekonomik bozulmalarda yaşanmaya devam etmiştir. Bu nedenle Osmanlı bazı sanatsal üretim alanlarında sadeliğe gitmeye başlamıştır ve bu bağlamda kıyafetlerde kullanılan kumaşlarda ve desenlerde sadeliğe gidilmiştir. İran'la bozulan ilişkiler sonucunda Osmanlı kendi ipeğini kendisi üretmeye başlamıştır.

¹⁷⁴ Vahdettin Engin, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Tarihi Devamlılık", Yeditepe Yayınevi, (2.Baskı), İstanbul 2016, s.22.

Avrupa devletlerinin tekstili ve giyimi üzerinde Osmanlı etkileri de azımsanmayacak kadar fazladır. 17. ve 18. yüzyıllardaki Osmanlı'nın Avrupa devletleri üzerindeki etkilere değinmeden önce bir önceki yüzyıllara değinmek gerekir, çünkü bu yüzyıldaki ilişkiler diğer yüzyılların sonucunda gelişmiştir. İstanbul'un fethiyle Osmanlı'nın Avrupa üzerinde ismi geniş bir coğrafyaya yayılmış, Avrupalı sanatçılar Osmanlıyı merak etmiş ve ziyarete gelmiş bu etkileri yaptıkları resimlere yansıtmışlardır. Fatih Sultan Mehmet kendi imgesini portresiyle ölümsüzleştirmek istemiştir ve bu nedenle Avrupalı sanatçıları Osmanlı sarayına davet etmiştir. Fatih Sultan Mehmet'le birlikte Osmanlı'da portrecilik geleneği başlamış olmuştur.¹⁷⁵

Şekil 116. İtalyan Ressam Gentile Bellini'nin Fatih Portresi 1480 (NationalGallery, Londra)

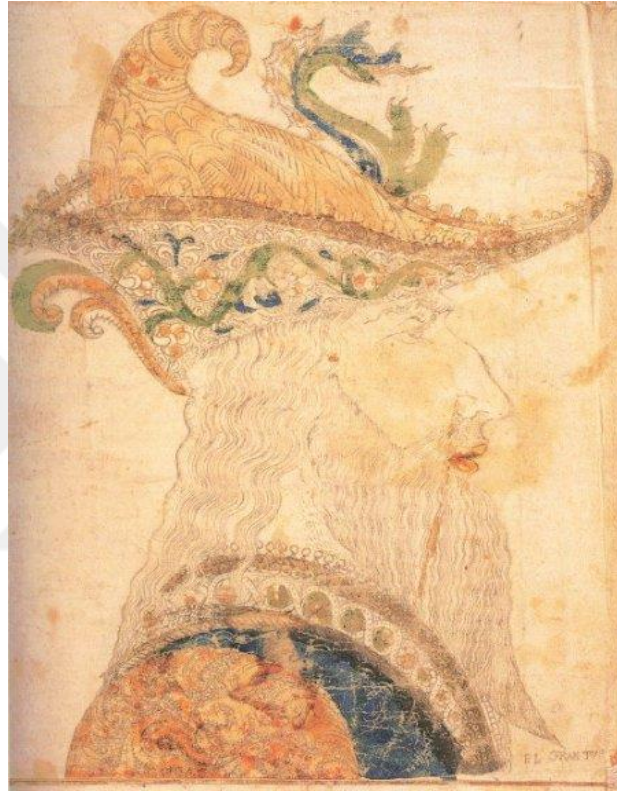
Kaynak:(<https://www.wannart.com/fatih-sultan-mehmet-portresi-ile-italyan-ressam-gentile-bellini/>),

Erişim Tarihi:(08.09.2018)

¹⁷⁵ Günsel Renda, "18.Yüzyıl Avrupası'nda Türk Modası" 2014,(Pera Müzesi'ndeki Sunumundan Alınmıştır.)

Sayfa 157 şekil 116'daki Bellini'nin yaptığı bu portrede 15. yüzyılda İtalya'daki Rönesans yansımaları açıkça görülmektedir. Eserin sağında ve solunda bulunan taşların sebebi Osmanlı'nın o dönemde Yunanistan, Asya ve Karadeniz topraklarındaki hakimiyetini simgelemektedir¹⁷⁶.

Gentile Bellini'nin Fatih'in portresini yapmasıyla başlayan portrecilik geleneği Osmanlı'nın yerli sanatçıları tarafından sürdürülmüştür.

Şekil 117. El Gran Turco, Fatih Sultan Mehmet Portresi 1460

Kaynak: (<https://sancaktarih.wordpress.com/2017/11/30/fatih-sultan-mehmetin-sanata-kazandrdiklari/amp/>), Topkapı Sarayı Müzesi H.2153 f.144a,

Şekil 117'de El Gran Turco adlı portrenin Türkçe karşılığı büyük Türk anlamına gelmektedir. Fatih Sultan Mehmet'in Avrupa'daki lakabıdır. İtalyan bir ressam tarafından yapılan bu portrenin altındaki imza dolayısıyla ortaya çıkmış bir lakaptır. Başındaki ejderha Avrupalıların Fatih Sultan Mehmet'i fantastik bir

¹⁷⁶ Fatih Sultan Mehmet Portresi ile İtalyan Ressam Gentile Bellini, (<https://www.wannart.com/fatih-sultan-mehmet-portresi-ile-italyan-ressam-gentile-bellini/>), Erişim Tarihi: 08.09.2018

imgesidir. Doğudaki hükümdar imgesi ve kavramı olan bu porte Fatih'in Avrupa'daki ilk imgelerindendir¹⁷⁷.

Osmanlı'nın Avrupa topraklarına hakim olması Avrupalılar tarafından korku yaratmış ve bu korkunun sonucu yapıkları eserlere de yansımıştır. 16. yüzyılda ticari ilişkilerin başlaması sonucunda birçok diplomatın gezginin Osmanlı'ya gelmesi ve gelen kişilerin anılarını anlattığı, Osmanlı ülkesini anlattığı resimli seyahatnamelerin ortaya çıktığı bir dönem olmuştur.

Şekil 118. Agostino Veneziano'nun Kanuni Sultan Süleyman Portresi 1535, Metropolitan Müzesi

Kaynak: <https://www.magnoliabox.com/search?q=suleyman+the+magnificent&type=product>, Erişim Tarihi: (08.09.2018)

¹⁷⁷  zlem Kumrular, "Dünyada Türk İmgesi", Kitap Yayınevi, İstanbul, 2005, s.141-142.

Sayfa 159 şekil 118’de Venedikli sanatçı Agostino Veneziano’nun Kanuni Sultan Süleyman’ı çizdiği portresindeki dikkat çeken bu ilginç başlığı Kanuni Sadrazamı İbrahim Paşa aracılığıyla Venedikli bir kuyumcuya özel olarak yaptırmıştır¹⁷⁸.

Şekil 119. Dans Eden Kadın, George de la Chapelle 1648

Kaynak:(http://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=1468325&partId=1), Erişim Tarihi: 08.09.2018

Avrupalıların Türkleri daha yakından tanımaya başlaması Osmanlı’nın Avrupa gelişimlerinden haberdar olmak için gönderdiği geçici elçilikler sayesinde olmuştur¹⁷⁹. Avrupa’dan da Osmanlıya elçiler zaman zaman gelmektedir. Fransız elçisi George de la Chapelle Osmanlıya gelmiş ve uzun süre Osmanlı vilayetlerinde kalarak 1648’de sadece Türk kadınlarını çizdiği bir kitap hazırlamıştır¹⁸⁰. Bu gravürün başka kopyalarına da rastlanmaktadır bu bize Avrupa’daki Osmanlı ilgisini göstermektedir.

¹⁷⁸ Günsel Renda, “18.Yüzyıl Avrupası’nda Türk Modası” 2014,(Pera Müzesi’ndeki Sunumundan Alınmıştır.)

¹⁷⁹Erhan Afyoncu, ” Avrupalılaşıma Maceramız Böyle Başladı”, (<https://www.google.com.tr/amp/s/m.sabah.com.tr/yazarlar/erhan-afyoncu/2016/11/27/avrupalilasma-maceramiz-boyle-basladi/amp>) Erişim Tarihi:10.10.2018

¹⁸⁰ İoli Vibgopoulou, “LA CHAPELLE, George de”, (<http://tr.travelogues.gr/travelogue.php?view=360&creator=978920&tag=9951>) Erişim Tarihi:10.10.2018.

Diplomatik ilişkilerin sanata ve giyime olan yansımaları çok önemli bir ayrıntıdır. 17. Yüzyıl'da Avrupa'da Türk kıyafetleri içinde portrelerini yaptırmaya başlıyor ve bu giderek yaygınlaşıyor ve moda oluyor. Türk imajı 17. yüzyılda bu şekilde yankı buluyor.

Şekil 120. Fransız Seyyah Jean de Thevenot, Türk Giysileriyle 17.Yüzyıl

Kaynak: Haydn Williams, (Çeviren:Nurettin Elhüseyni), 18. Yüzyılda Avrupa'da Türk Modası Turquerie, (1.Baskı), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul,2015, s.34

Sayfa 161 Şekil 120’de Fransız gezgin olan Jean de Thevenot’un portresini görmekteyiz. Bu portreyi Fransız ressam Phillippe de Champaigne 1600-1663 tarihleri arasında yapmış ve Jean de Thevenot’u Türk giysileriyle betimlemiŐtir. 17. yüzyılda Avrupalılar bu tür portrelere ilgi duymaya baŐlamıŐtır¹⁸¹.

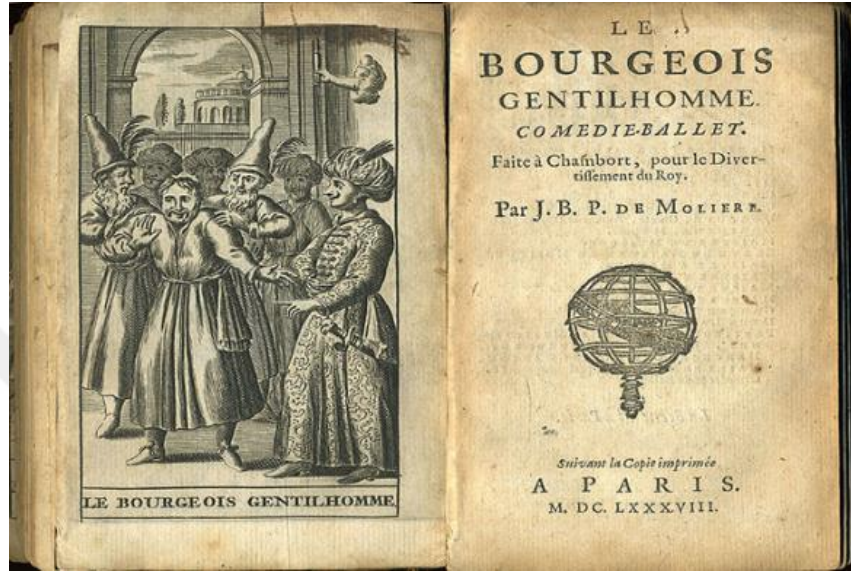
Şekil 121. Lodovico Ottavio Burnacini’nin Türk Giysili Tiyatro Oyuncuları ve Sahne Tasarımı (17. Yüzyıl Viyana National bibliothek)

Kaynak: (<https://vestuarioescenico.wordpress.com/2014/06/26/lodovico-ottavio-burnacini-el-diseno-italiano-en-la-corte-vienes/>) Erişim Tarihi: (09.09.2018)

Şekil 121’de 17. yüzyıl Türk giysileriyle içinde iki tiyatro karakteri ve sol görselde Türklerin mimari üsluplarına benzer bir sahne tasarımı görmekteyiz.

¹⁸¹ Haydn Williams, a.g.e, s.35

Türk modası Avrupa’da önemli bir tiyatro oyunu olan Moliere’nin eseri Kibarlık Budalası oyununa kadar girmiştir. Türk töreni adında bir Türk sahnesi canlandırılmış ve oyuncular Osmanlı dönemi Türk kıyafetleri giymişlerdir¹⁸².

Şekil 122. Moliere, Kibarlık Budalası Oyununda Türk Sahneleri

Kaynak:<https://sanatkaravani.com/avrupada-turk-modasi-turquerie-akimi/>,

Erişim Tarihi: (09.09.2018)

18. yüzyıla baktığımızda Osmanlı-Avrupa ilişkileri farklı bir düzeye gelmiştir. Bu yüzyıl bir güç dengesi dönemidir. Viyana bozgunu, Karlofça anlaşması Osmanlıların artık eskisi gibi sürekli seferlerle Avrupa'nın ortalarına yayıldığı dönemden çok farklı bir döneme girilmiştir. Osmanlıların Avrupa'yla yeni ilişkilere girmesini zorunlu kıldığı bir dönem olan 18. yüzyılda Osmanlı ilk kez bilinçli bir şekilde Avrupa'ya açılıyor ve batının teknik üstünlüğünü kabul ediyor. Osmanlı aslında Avrupa'ya elçilerini 17. yüzyılda göndermeye başlıyor ancak çok ilginç olan 18. yüzyılda özellikle 3. Ahmet döneminde 28. Mehmet Çelebiyi elçi olarak göndermesi aslında Fransızların Türkleri daha iyi tanımasını sağlıyor ve büyük bir

¹⁸² Deniz Topçu, "Avrupa'da Türk Modası Turquerie Akımı", <https://sanatkaravani.com/avrupada-turk-modasi-turquerie-akimi/>), Erişim Tarihi:09.09.2018

ilgi uyandırıyor.¹⁸³ Çeşitli sanat dallarında Türk temaları yaygınlaşıyor Fransa'da ve Türk motifleri, Türk dekorlu odalar, Türk kıyafetleri, tekstilden mimariye kadar Fransa'da bir Türk modası yaygınlaşıyor.

Avrupa'da öncelikle Paris'te başlayan kültürel alanlarda etkili olan Avrupa bakışını tanımlayan Türk modasına Turquerie denilmektedir. Avrupalıların Türklerden esinlenilerek yaptığı eserler, kıyafetler veya Türk alışkanlıkları anlamını da taşımaktadır¹⁸⁴.

18. Yüzyılda Avrupa'ya giden elçilerin ziyareti bu modanın başlamasında önemli bir etkidir. Özellikle 1721 yılında Yirmisekiz Mehmet Çelebi ve aynı görevle 1742 yılında oğlu Said Efendi'nin Paris'e giden geçici elçilerdir. Yirmisekiz Mehmet Çelebi'nin Avrupa gözlemlerini yazdığı bir sefaretnamesi de vardır ve Avrupa'da gördüklerini yaşadıklarını kanıtlarıyla Osmanlı'ya dönüp gözlemlerini orada paylaşmıştır.

¹⁸³ Haydn William, a.g.e, s.41

¹⁸⁴ Haydn William, a.g.e, s. 7

Şekil 123. Joseph Aved Tarafından Yapılan Mehmet Sait Paşa Portresi 1742

Kaynak: Haydn Williams, (Çeviren:Nurettin Elhüseyni), 18. Yüzyılda Avrupa'da Türk Modası Turquerie, (1.Baskı), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul,2015, s.47.

Şekil 123'deki bu portre Joseph Aved tarafından yapılmış ve Versay Sarayı Müzesi, 1742'de Salon sergisinde yer almıştır. 18. yüzyılda sergide yer alan bu portreyi gören kişilerin etkilendiği söylentiler arasındadır. Diplomat ve yazar Aguste Boppe'nun söylemine göre Sait Paşanın resmini gören şairler dizeler yazmıştır ve çok etkilenmişlerdir¹⁸⁵. Bu söylem bize elçilerin ziyaretinin geniş bir alana yayıldığını da göstermektedir.

¹⁸⁵Aguste Boppe, (Çeviri:Nevin Yücel- Celbiş), 18. Yüzyıl Boğaziçi Ressamları, (1.Baskı), Pera Turizm Ticaret A.Ş., İstanbul, 1998.

Şekil 124. Sir Francis Dashwood'un, Adrien Carpentiers Tarafından Yapılan Osmanlı Kıyafetleriyle Portresi 18. Yüzyıl (1746)

Kaynak: Haydn Williams, (Çeviren:Nurettin Elhüseyni), 18. Yüzyılda Avrupa'da Türk Modası Turquerie, (1.Baskı), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul,2015, s.58

Osmanlı kültürü ve kıyafetlerine olan merak ve hayranlığın bir başka örneği, Lord Sandwich'in 1744 yılında Osmanlı topraklarını dolaşmış veya dolaşmayı düşünen kişiler için yemek kulübü kurar. İngiltere Londra'da kurulan bu kulüpte düzenli toplantılar yapılıyor ve bu kulübe gelen kişiler Osmanlılar gibi kıyafetler giiyorlardı. Osmanlıyla ilgili seyahat anılarını anlatarak Osmanlı kültürünü canlı tutmak için bir araya gelerek böyle bir toplantı düzenliyorlardı. Kulübün devamlılığı iki yıl kadar sürmüştür¹⁸⁶.

¹⁸⁶Haydn William, a.g.e, s.58-59

Şekil 125. Lady Montagu ve Oğlu Edward Wortley Montagu (Jean- Baptiste Vanmour 1717)

Kaynak: Haydn Williams, (Çeviren:Nurettin Elhüseyni), 18. Yüzyılda Avrupa'da Türk Modası Turquerie, (1.Baskı), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul,2015, s.51.

Ressam Vanmmour'un bireysel çalışmalarından olan bu çalışmada seyyah Lady Montagu'nun üzerinde Osmanlı tarzında bir kaftan ve içindeki elbisesinin üzerine taktığı kemerle Osmanlı kadınlarının giyiminden etkilendiği görülmektedir. Elbisesinin bir bölümünüde kemerine sıkıştırmış içine giydiği içliği gözükmektedir¹⁸⁷.

Tekstil ve giyim kuşam kültürümüzün aynı zamanda Doğu Avrupa ülkelerinde de örneklerine rastlanmaktadır. Rusya, Polonya, Macaristan, Romanya,

¹⁸⁷Haydn William, a.g.e, s.51

Bulgaristan ve eski Yugoslav ülkelerinin günümüz müze koleksiyonlarında çok sayıda Osmanlı ipek dokumacılığı örneklerine rastlanmaktadır¹⁸⁸.

Polonya'ya bakacak olursak Osmanlı ipeklerinin ünü bu ülkeye kadar ulaşmıştır. Sadece giyim kuşamda değil aynı zamanda kişisel eşyalarda da Osmanlı kumaşlarından yapılmış eşyalara rastlanmaktadır. Türk kemhasından yapılmış papaz cübbelerine de rastlanmaktadır. Polonya kralı Jan Sobieski (1674-1696) Türk kumaşlarından yapılmış eşyalarına rastlanmıştır. Bu eşyaların içinde giyim kuşamına ait seraser kaftan ve yirmi üç gömlek vardır. Bu kıyafetlerin yanı sıra tekstil eşyaları da vardır. Polonya da Osmanlı ipeklerine sadece soylular sahip değildi bu kumaşlara halktan kişilerinde sahip olduğu örneklere rastlanmıştır. Polonya ve Osmanlı arasındaki ipek kumaş ticaretiyle ilgili belgeler 15. yüzyıldan 18. Yüzyıla kadar ulaşılabilir durumdadır.¹⁸⁹.

Macaristan'la ilgili belgeler Polonya belgelerine oldukça benzemektedir. Osmanlı kaftanlarına özenilerek dikilen kaftanlar da yine Osmanlı kumaşları kullanılarak dikildiği görülmektedir. Türk kuşaklarını takmayı adet edinmişler. Hatta 17. yüzyılda Transilvanyalı Prens I.Michael Apafi'nin sarayında bir ara şalvar giyme modası bile çıkmıştır¹⁹⁰.

İsveç müze ve kiliselerinde de Osmanlı ipeklerine rastlanmış bunlar günümüze kadar ulaşmıştır. 17. ve 18. yüzyılda Osmanlı ile İskandinav ülkeleriyle doğrudan ilişkileri olmuştur. Avrupalı devletler coğrafi keşiflerinden sonra Osmanlı ticaret yollarından el çekmeleri sonucu Osmanlı devleti kendisine yeni ticaret pazarları aramaktaydı. Avrupalı ülkelerin yanı sıra İskandinav ülkeleriyle de yeni ticaret anlaşmaları yapan Osmanlı devletinin İsveç'le de ticari ilişkileri olmuştur. Bu ilişkiler sonucunda da 18. yüzyılda Osmanlı ile ticaret yapan İsveç

¹⁸⁸Atasoy, Denney, Mackie, Tezcan, a.g.e, s.177

¹⁸⁹Atasoy, Denney, Mackie, Tezcan, a.g.e, s.178-179

¹⁹⁰Atasoy, Denney, Mackie, Tezcan, a.g.e, s.179

Levant şirketinin kurulması desteklenmiş. İlişkiler sonucunda Osmanlı ipekleri İsveç'e ulaşmaya devam etmiştir.¹⁹¹

Osmanlı'nın ipek kumaşları Rusya için çok önemliydi. Rusya Osmanlı için önemli bir pazardı. Rusya Osmanlı ipeklerini çok seviyordu. Hem Rus kilisesinde hem de Moskova sarayında Osmanlı ipekleri kullanılıyordu. Osmanlı'nın kuzey komşularıyla olan kumaş ticareti vardı. Osmanlı'nın ipeklerinin Rusya'da beğenildiğinin kanıtı olarak müzelerindeki Osmanlı kumaşlarından anlamaktayız. St.Petersburg'daki Ermitaj Müzesi, Moskova Tarih Müzesi, Sergiev Posad Müzesi ve özellikle de Moskova, Kremlin de Osmanlı'ya ait birçok koleksiyon bulunmaktadır¹⁹².

İtalya'dan Osmanlı'ya ipek ticareti yapıldığına dair örnekleri mevcuttur. Osmanlı'da İtalyan ipeklerinin kullanımı çok yaygındır. Saray için kullanılan İtalyan ipeklerinden daha çok kaftan yapılmıştır.. 15. ve 17. yüzyıllar arası Osmanlı İtalya için önemli bir ipek ihracat pazarıydı. Hem ham hem işlenmiş ipek ticareti için en önemli nokta İstanbul'du. İtalyan tekniğiyle dokunmuş ve Osmanlı motifleriyle bezeli İtalyan ipek kumaşlarının kopyaları ve uyarlamaları mevcut kaynaklar arasında yer almaktadır. Kumaşlarda desen uyarlaması yapan İtalya dokuma usulü olarak kendi usulünde devam ettiği için uyarlama olup olmadığı bu şekilde anlaşılmaktadır¹⁹³.

¹⁹¹ Atasoy, Denney, Mackie, Tezcan, a.g.e, s.179

¹⁹² Atasoy, Denney, Mackie, Tezcan, a.g.e, s.179-180.

¹⁹³ Atasoy, Denney, Mackie, Tezcan, a.g.e, s.

Şekil 126. Dolaşmalı Lale Desenli İtalyan Kadifesinden Kaftan (Topkapı Saray Müzesi)

Kaynak: Nurhan Atasoy, Walter B. Denney, Louise W. Mackie, Hülya Tezcan , “İpek”, Osmanlı Dokuma Sanatı, Teb İletişim ve Yayıncılık, İstanbul, (2001), s.184

Osmanlı'nın 17. ve 18. yüzyıllarda sürekli ilişkide olduğu ülkeler arasında özellikle ticari açıdan olan ilişkiler dolayısıyla birbirlerine karşı kültür alışverişi sağlanmıştır. Bu kültür alışverişinde giyim kuşam ve tekstil ürünleriyle ilgili etkileşimler sağlanmıştır. Avrupa devletleri özellikle Doğu Avrupa devletlerinin müzelerinde günümüze ulaşmış pek çok Osmanlı tekstil ve giysi örnekleri mevcuttur. Bunun yanında İtalya ile olan ilişkiler sonucunda da bunların örnekleri oldukça fazladır.

6.2. 17. ve 18. Yüzyıllarda Osmanlı Kültürüne Ait Avrupa'da Bulunan Tekstil ve Giyim Kültürünün Yansımaları

Bu bölümde farklı ülkelerdeki müzelerden alınan Avrupa'daki 17. ve 18. yüzyıla ait kıyafetlerin ve tekstil ürünlerinin örnekleri incelenerek Osmanlı giyim ve tekstil kültürünün Avrupa'daki kullanım alanları incelenecektir. Kumaşların benzer

yönleri ve kullanılış alanlarına ait birçok örnek vardı. Bu örnekler üzerinden Osmanlı kültürünün farklı coğrafyalara yayılışını görmek mümkündür.

17. yüzyılla birlikte kumaşların kalitesinde düşüş yaşanmış bunun en önemli nedeni ise Osmanlı'nın gerileme dönemine girmesi ve pek çok alanda yaşanan sıkıntılardır. Bu sıkıntılardan birisi de ekonominin bozulmasıdır. 16. yüzyılda Osmanlı'nın doruk noktasında kumaşlarda altın ve gümüş kullanılırken 17. yüzyılda yasaklanmıştır. Bu yüzyılda kullanılan desenlerin boyutları da büyümüştür.¹⁹⁴.

17. yüzyılda kullanılan kumaş motifleri arasında karanfil palmetleri, madalyon içinde madalyon bu yüzyılda ortaya çıkan yeni desen örneği alternatif yerleştirilmiş palmet*¹⁹⁵ motifidir. Bu palmetlerin formları genelde klasik Osmanlı çiçek desenlerinden yelpaze karanfil, lale, çınar yaprağı palmet formundadır¹⁹⁶.

17. yüzyılda kullanılan desenler arasında oval madalyon deseni, birleşik oval madalyon sistemi ikili yapraklardan oluşan oval şema, dalgalı dal üslubu, yuvarlak madalyon deseni üslubu şemalarına göre yerleştirilmiş motifler mevcuttur¹⁹⁷.

18. yüzyılda Osmanlı'nın Avrupa'ya açılmasıyla Avrupa'daki gelişmeleri de yakından izleme fırsatı bulmuştur. Fransa'daki kumaşlarda kullanılan süsleme üslubuyla ilgilide pek çok bilgi edinilmiştir. Fransa'da Rokoko tarzı mimari

¹⁹⁴ Fatma Engin Apat, "Osmanlı İmparatorluğunun 15. Yüzyıl ve 18. Yüzyıllar Arası Saray Kumaşlarında Kullanılan Bitkisel Üsluplar", Sosyal Bilimler Dergisi, (2010), 27-50, s.37. http://docplayer.biz.tr/222144-Osmanli-imparatorlugu-nun15-yuzyil-ve-18-yuzyillar-arasi-saray-kumaslarinda-kullanilan-bitkisel-uslup.html#show_full_text), Erişim Tarihi: 15.05.2018

¹⁹⁵* Palmet: Dilimli ve simetrik bir bezeme motifi.

¹⁹⁶Fatma Engin Apat, a.g.e, s.38

¹⁹⁷Fatma Engin Apat, a.g.m, s.38

üslupların Osmanlıyı etkilemesi sonucu 18. yüzyılda III.Ahmet Çeşmesi Türk Rokoko tarzının örneklerinden birisi olarak inşa edilmiştir¹⁹⁸.

Lale devri etkisini barok tarzı çiçek desenleriyle göstermeye başlamıştır. Batı tarzı motifler kumaşlara işlenirken aynı zamanda Osmanlının klasik üslubundan da vazgeçilmemiş. İki dönemin üslubu da birbirine karıştırılarak yeni motifler uyarlanmıştır¹⁹⁹.

Batı üslubunda kullanılan çiçeklerdeki gölgelendirme tekniği 18. Yüzyılda Osmanlıda kullanılmaya başlanan bir üslup olmuş ve çiçeklerin yer yer gölgelendirilmesiyle boyut kazandırılmıştır. Avrupa etkisinin hakim olduğu desenler arasında serpmeye buketler, kıvrımlı yapraklar, güller, fiyonklar, gül goncalarını andıran dalından yeni koparılmış olgun güller Osmanlı sarayında kullanılmıştır. Bu yüzyılda altın ve gümüş telli hatayi*²⁰⁰kumaşların kullanımı artmıştır. 18. Yüzyılın ikinci yarısında sevayî denilen ipek kadın kumaşın ait desenler oluşturulmuştur²⁰¹.

Bu yüzyılda tekstil ürünlerinde rokoko yansımaları da mevcuttur. Çeşitli yastık yüzlerinde rokokonun Türkler tarafından uyarlanmış hali görünmektedir. Bu yüzyılda saraydaki kumaşlarda kullanılan motifler arasında geleneksel Osmanlı çiçek motiflerinin yanı sıra bezemelerde kullanılmaktaydı.

¹⁹⁸ Rokoko (Mimari), (<http://milliyetsanat.com/haberler/sanat-termi/rokoko--mimari-/294>) , Erişim Tarihi: 10.10.2018.

¹⁹⁹ Fatma Engin Apat, a.g.m, s.41

²⁰⁰*Hatai: İpek bir kumaş türü.

²⁰¹ Fatma Engin Apat, a.g.m, s.41

Şekil 127. Rozet ve Bulut Desenli Ortodoks Yunan Kilise Giysisi 17. Yüzyıl

Kaynak:Nurhan Atasoy, Walter B. Denney, Louise W. Mackie, Hülya Tezcan, “İpek”, Osmanlı Dokuma Sanatı, Teb İletişim ve Yayıncılık, İstanbul, (2001)

Vaftizci Yahya Manastırı, Serez’den bir kilise giysisi, olarak kullanılan bu giyside rozetlerin kullanımını sergiler. Bu rozetler 15. Yüzyıldan itibaren Türk

sanatında kullanılıyordu ancak kumaşlarda pek sık rastlanmıyordu. Rozetin etrafında Çin bulutu adı verilen dalgalı motifler vardır.²⁰²

Şekil 128. Enginar Desenli Uzun Kollu Kaftan 17. ve 18. Yüzyılın Başları

Kaynak: Nurhan Atasoy, Walter B. Denney, Louise W. Mackie, Hülya Tezcan , “İpek”, Osmanlı Dokuma Sanatı, Teb İletişim ve Yayıncılık, İstanbul, (2001)

Enginar desenli kaftan 1711’de Gustaf Celcing’e takdim edilen bir kaftanla 17. ve erken 18. yüzyılların dönemine aittir²⁰³.

²⁰² Atasoy, Denney, Mackie, Tezcan, a.g.e, s.5.

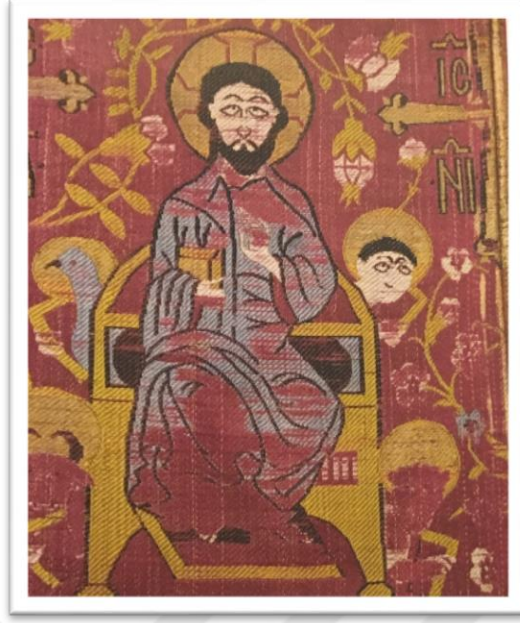
²⁰³ Atasoy, Denney, Mackie, Tezcan, a.g.e, s.10

Şekil 129. Hz. İsa Figürü ile Bezeli Rus Ortodoks Kilise Giysisi 17. Yüzyılın İlk Yarısı, Kremlin Askeri Müzesi, Moskova env.no. TK 10

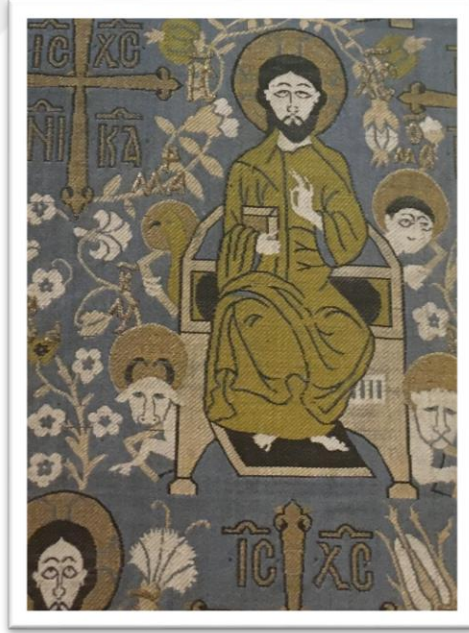
Kaynak: Nurhan Atasoy, Walter B. Denney, Louise W. Mackie, Hülya Tezcan , “İpek”, Osmanlı Dokuma Sanatı, Teb İletişim ve Yayıncılık, İstanbul, (2001), s.11.

Metropolit Joseph'in kilise giysisi teknik olarak en karışık seraserden dikilmiştir. Bu kilise giysisi Osmanlı'nın 17. Yüzyılın ortalarına kadar sanatsal değerde seraser üretiminin devam ettiğinin kanıtı olabilir.

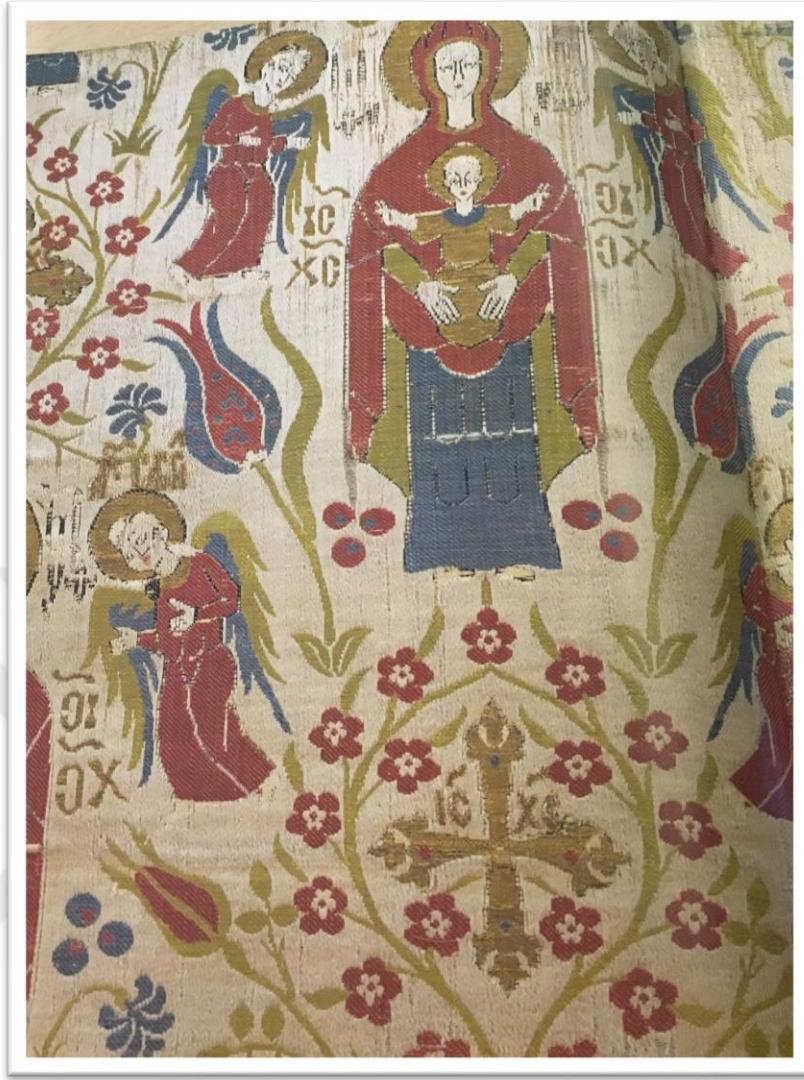
Şekil 130. Meryem Ana ve Hz.İsa'yı Betimleyen Rus Ortodoks Kilise Giysisi, Kremlin Askeri Müzesi, Moskova, env.no. TK-1766

Kaynak: Nurhan Atasoy, Walter B. Denney, Louise W. Mackie, Hülya Tezcan , “İpek”, Osmanlı Dokuma Sanatı, Teb İletişim ve Yayıncılık, İstanbul, (2001), s.101.

Şekil 131.Hz. İsa'yı Betimleyen Rus Ortodoks Kilise Giysisi, Museum of Art, Rhode Island School Of Design, env.no.28.008

Kaynak: Nurhan Atasoy, Walter B. Denney, Louise W. Mackie, Hülya Tezcan , “İpek”, Osmanlı Dokuma Sanatı, Teb İletişim ve Yayıncılık, İstanbul, (2001) s.101.

Şekil 132. Hz. İsa'yı Betimleyen Rus Ortodoks Kilise Giysisi, Kremlin Askeri Müzesi, Moskova, env.no.TK-12

Kaynak: Nurhan Atasoy, Walter B. Denney, Louise W. Mackie, Hülya Tezcan , “İpek”, Osmanlı Dokuma Sanatı, Teb İletişim ve Yayıncılık, İstanbul, (2001),

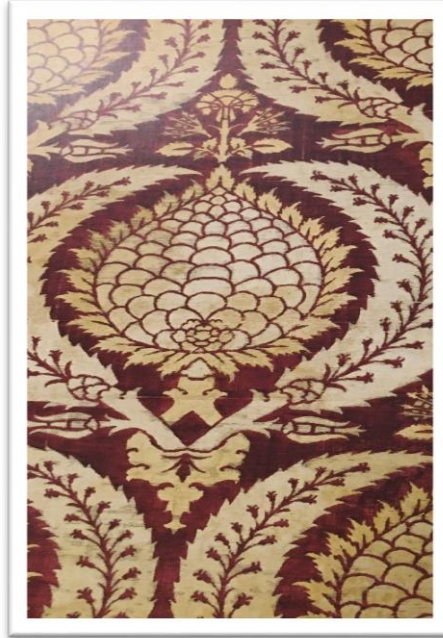
16. yüzyılın sonlarında İstanbul tezgahlarında özenle işlenen, kilise kıyafetleri dokunurdu. Bu örneğin üzerinde etrafında dört incil yazarını simgeleyen oturur vaziyette bir İsa figürü vardır. Üzerinde NİKA kısaltması (Zafer kazanan Mesih İsa) yazılı bir haç bulunmaktadır. Kumaşın etrafındaki çiçek motifleri Osmanlı kökenli bir kumaş olduğunu göstermektedir²⁰⁴.

²⁰⁴ Atasoy, Denney, Mackie, Tezcan, a.g.e, s.101.

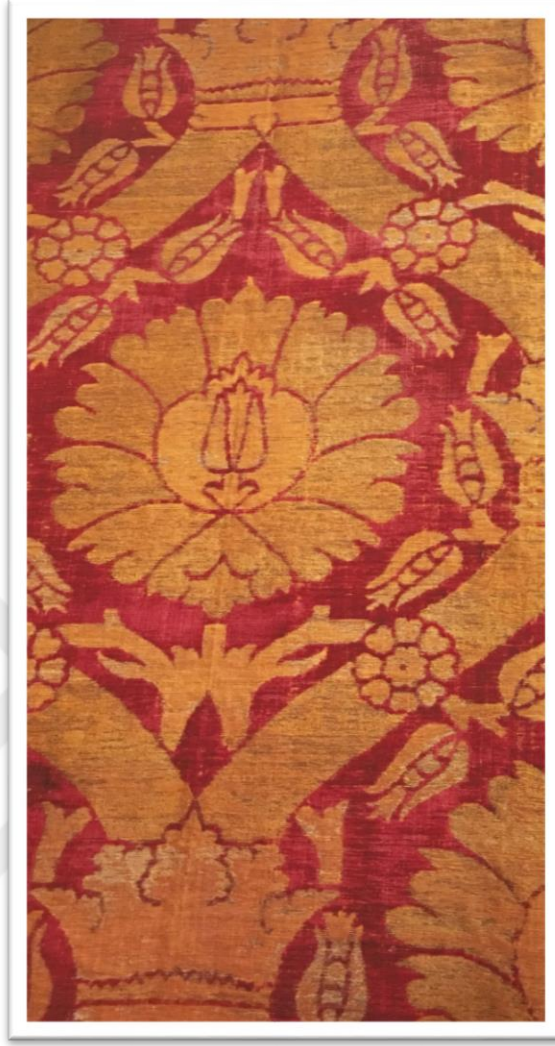
Şekil 133. 17. Yüzyılın Başlarına Ait Rus Ortodoks Cüppesi, Ermitaj Müzesi, St. Petersburg, env. No. T-357a

Kaynak: Atasoy, Walter B. Denney, Louise W. Mackie, Hülya Tezcan , “İpek”, Osmanlı Dokuma Sanatı, Teb İletişim ve Yayıncılık, İstanbul, (2001),.

Şekil 134. İki Yanında Yaprak Desenli Enginar, Kunstgewerbemuseum, Berlin, env. No.1884.903

Kaynak: Nurhan Atasoy, Walter B. Denney, Louise W. Mackie, Hülya Tezcan , “İpek”, Osmanlı Dokuma Sanatı, Teb İletişim ve Yayıncılık, İstanbul, (2001)

Şekil 135. 17. Yüzyıl Uzun Kollu Tören Kaftanı, MuseesRouyauxd'Art et d'Histoire, Brüksel env. No.1200 1/2, Topkapı Sarayı Müzesi.

Kaynak: Nurhan Atasoy, Walter B. Denney, Louise W. Mackie, Hülya Tezcan, a.g.e

Taçlarla birbirine bağlı Şemse şemalı uzun kollu tören kaftanı olan bu kıyafet İtalyanların Osmanlı taklidi gibi dursa da teknik özellikleri Osmanlıya ait olduğunu göstermektedir²⁰⁵.

²⁰⁵Nurhan Atasoy, Walter B. Denney, Louise W. Mackie, Hülya Tezcan, a.g.e,

Şekil 136. Rus Ortodoks Kilise Cübbesi, Madalyonlarla Desenlendirilmiş, Kremlin Askeri Müzesi, Moskova, env.no. Tk-22

Kaynak: Nurhan Atasoy, Walter B. Denney, Louise W. Mackie, Hülya Tezcan, a.g.e

Osmanlı kumaşları yine Osmanlı desenleriyle birleşerek kullanım alanlarının yaygınlaştığını görsellerden de anlamaktayız. Karşılıklı ilişkiler kurduğumuz devletlerin müzelerinde rastlanan Osmanlı kumaşları ve motiflerine bir başka örnek ise bu kilise cübbesidir.

Görüldüğü gibi bir taraftan Müslümanlara diğer taraftan Rus Ortodoks kiliselerine gönderilen Osmanlı kumaşlarının önemini ve coğrafyalardaki geniş dağılımı hakkında bilgi edinmek mümkündür.

Yapmış olduğum tez çalışmamda sadece konunun daha net açıklanması için belirli sayıda örnekler verilmekle birlikte bu örnekler yurt dışında çeşitli müzelerde hala mevcut şekilde saklanıp sergilenmektedir.

SONUÇ

İlkçağdan bu yana medeniyetler birbirleriyle iletişimlerini koparmayarak etkileşimler sağlamış ve farklı toprak parçalarına yayılmışlardır. Her medeniyet kendinden sonra gelecek medeniyete miraslar bırakmıştır. Bu etkileşim zamanla birbirleriyle akrabalık bağları kurarak daha geniş bir coğrafyaya yayılmaya devam etmiştir. Her medeniyetin kendine ait kültürel birikimleri olmuş ve bu birikimler kişilerin birbirleriyle kurdukları ilişkiler sonucu aktarılmıştır. Bu bağlar ticari ve siyasi yollarla medeniyetleri birbirleriyle karşılaştırmıştır. Osmanlı Devleti kuruluşundan önceki devirlerde kendisine atalarından miras kalan kültürlerini zamanla geliştirerek geniş bir coğrafyada yankı uyandıracak kadar büyümüştür. Zamanla bu kültürel birikim kurulan ilişkiler sonucu başka devletleri de etkilemeye başlamıştır.

İstanbul'un fethiyle Avrupalı devletler gözünü Osmanlı Devletine çevirmiştir. Artık İstanbul'un başında Hıristiyan devleti olan Bizans değil yeni bir yükselişe geçen Osmanlı Devleti geçmiştir. İstanbul'un fethiyle birlikte yükseliş devrini yaşayan Osmanlı her alanda gelişmeler sağlamıştır. Bu gelişmelerin başını topraklarına toprak katan fetihler sonucunda Avrupalı devletlerin bu ihtişamı ve büyümeyi merak etmesi ve Osmanlı devletini araştırması gelmektedir. 15. ve 16. Yüzyıllarda ihtişamlı bir devir yaşan Osmanlı 17. yüzyıla geldiğinde 16. yüzyıldaki ihtişamını kaybetmeye başlamıştır. Avrupalı devletler Osmanlı'nın yükselişini, gelişmesini durdurmak için yeni keşifler yapmaya başlamış ve sonuçta Coğrafi keşiflere çıkarak ticari bir zenginliğe kavuşmuştur. 17. Yüzyılda Duraklama devrine giren Osmanlı Devleti ihtişamı yeniden kazanmak için çözüm yolları aramıştır. Çözüm yolunu ilk önce iç karışıklıkları gidermekte bulduğunu düşüncede Avrupa devletleri giderek Osmanlı'nın elindeki güce sahip olmaya başlamıştır.

18. yüzyıl Osmanlı için batılılaşma adımlarını attığı yüzyıl olmuş önceleri bilim ve teknik açıdan araştırmalar yapılması için yurtdışına gönderilen

elçiler gittikleri devletlerin kültürlerinden de etkilenmiştir. İlk önce sarayda başlayan bu yeni adımlar Osmanlı'nın Avrupa ile olan münasebetlerini aynı zamanda Avrupalı devletlerin Osmanlı'ya ziyaretleri sayesinde birbirlerine karşı bağlarını güçlenmiştir. Osmanlı ile Avrupa arasında artan etkileşimler çoğu alanada birbirlerini etkilemeye başlamıştır. Karşılıklı etkileşimler sonucunda Osmanlı'nın en çok etkilendiği alanlardan birisi olan giyim kuşam batılılaşmanın simgesel olarak gösterildiği en önemli alanlardan birisi olmuştur. Gerek Osmanlı'ya gelen yabancı sanatçılar olsun, seyyahlar olsun, elçiler olsun gerekse aynı şekilde Osmanlı devletinin Avrupa'ya gönderdiği elçiler olsun hem Avrupa'da hemde Osmanlıda bu etkileşimler sonucunda giyim kuşama yansıyan çeşitli modalar ortaya çıkmıştır. Avrupa'da 17. ve 18. yüzyılda başlayan Türk modası Avrupa'yı sanat ve sosyal hayattaki yaşamını etkilemiştir. Türklerin kullandıkları birçok şey Avrupa'daki yaşamın içine girmiştir. Avrupa'nın yüksek kesiminde, saraylarda bu etki kendisini hissettirmiştir. Bu etkileşimin tek yönlü bir etkileşim olması mümkün değildir. Her millet iletişime geçtiği millete birşeyler götürürken aynı zamanda o millettten birşeylerde almıştır. Bu alış veriş sonucunda kültürel etkileşimlerde kaçınılmaz olmuştur.

17. yüzyılda Osmanlı giyiminde Avrupa etkilerin çok az yaşandığı bir dönem olmuştur. Fakat Osmanlı bu dönemde Avrupayla olan siyasi ilişkilerini arttırmıştır. 18. yüzyılda ise Osmanlı giyiminde önce orduda daha sonra kadın giyiminde görülen Avrupa etkileri hissedilir duruma gelmiştir. Osmanlı'nın dokuma sanatı Avrupa'lılar tarafından beğeniyle karşılanmıştır, Avrupa kumaşlarında Osmanlı dokuma örneklerine rastlanmaktadır.

Avrupa'da Barok döneminin yansımaları olan kumaş aksesuarları, kurdele ve danteller Osmanlı çarşılarında satılmaya başlanmıştır. Avrupa da kullanılan aksesuarlar aynalar parfümler de Osmanlı pazarına girmiş Osmanlıda kadınlar bu ürünlere çok fazla talep göstermiştir.

Osmanlı dokumalarının farklı ülkelerde bulunan örneklerinde hem kullanılan kumaş türü hem kumaş dokuma tekniği hemde kumaş motiflerinin örneklerine ait pek çok kaynak hala muhafaza edilmektedir. Bu kıyafet ve tekstil malzemesi Osmanlı tarafından Avrupa ülkelerine gönderilen hediyeler ve özel siparişler sonucunda ulaştığı anlaşılmaktadır. Aynı zamanda ticaret yoluyla Avrupa'da bulunan pek çok kumaş ve dokuma örneklerine rastlanmaktadır. Dokumaların motifleri o kadar beğenilmiştir ki diğer ülkeler tarafından taklit edilmiştir.

Öncelikle Osmanlı'da Lale Devri'yle başlayan Avrupalıların hayatını benimsemeleri, yaşamlarını örnek almaları Osmanlı sarayında başlayıp daha sonra halk tarafından da örnek alınmaya başlamıştır. Kıyafetlerdeki değişiklikler başta tepkilere yol açmış olsada zamanla bu değişim kabul edilmeye başlanmıştır.

Hem Osmanlı hemde ilişkiler kurduğu batılı devletler açısından 17. ve 18. yüzyıl gelecek yüzyıl için bir başlangıç olmuş bu etkileşimler birbirlerinin dış görünüşünde yansımalar bırakmıştır. Osmanlı Devleti yenileşme hareketleriyle zamanla batılılaşma olarak anılan bir döneme girmekten kendisini alıkoyamamıştır.

17. ve 18. yüzyılla ilgili ulaşılan kaynaklardan elde edilen bilgiler doğrultusunda Osmanlı giyiminde daha çok 18. Yüzyıldaki etkileşimler sonucunda batılılaşmaya ait izlere rastlanmıştır. Bu değişim ise önce orduda sonra saray erkanı ve halk tarafından benimsenen bir değişimdir.. 18. yüzyılda kadınların kıyafetlerinin bulunduğu yabancı ve Türk sanatçıların çizdiği gravürlerde sokağa çıkan kadınların giyimlerinde örtünme konusunda ve kullanılan aksesuarlar konusunda farklılıklar söz konusu olmaya başlamış. Saray tarafından uyarılan kadınlar bu uyarıları ciddiye aldıkları söylenemez, çünkü 18. yüzyılda başlayan yenilikçi düşünce sisteminde 19. yüzyılda tam anlamıyla dış görünüşe yansıyan bir değişim söz konusu olmuştur.

Son olarak bu tezde araştırılan konuyu okuyacak kişiler Osmanlı'nın 17. ve 18. yüzyıllarda Avrupa ile geliştirdiği siyasi açıdan ilişkilerinin kötü yönde ilerlemesi sonucunda Osmanlı'nın Avrupa'dak gelişimleri yakından takip etmesi ve sosyal hayatta, kıyafetlerde ve kullanılan kumaş ile motiflerdeki değişimleri ve Avrupa'nın hangi coğrafyalarında Osmanlı kültürünün yansımalarının rastlandığıyla ilgili bilgi sahibi olacaktır.

KAYNAKÇA

Kitap

Aktaş, Cihan, **Tanzimat'tan Günümüze Kılık Kıyafet ve İktidar**, İstanbul, Nehir Yayınları, 1991.

Apak, Melek Sevüktekin, Gündüz, Filiz Onat, Eray, Fatma Öztürk, **Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri**, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997.

Arça Alparslan Sibel, **18. Yüzyıl'daki Dokuma Endüstrisindeki Gelişmeler**, Bir Reformcu, Şair ve Müzisyen: Sultan III.Selim Han, Kültür A.Ş, İstanbul, 2009

Atasoy Nurhan, Denney B. Walter, Mackie W.Louise, TezcanHülya, **“İpek”, OsmanlıDokumaSanatı**,TebİletişimveYayıncılık, İstanbul, 2001.

Atasoy, Nurhan, **Osmanlı Kıyafetleri Fenerci Mehmet Albümü**, İstanbul, Vehbi Koç Vakfi, 1986.

Bard Christine, **Pantolonun Politik Tarihi**, (1.Baskı), İstanbul, Sel Yayıncılık, 2012.

Berkes Niyazi, **Türkiye’de Çağdaşlaşma**, (24.Baskı), İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2017.

Boppe Aguste, (Çeviri: Nevin Yücel-Celbiş), **18. Yüzyıl Boğaziçi Ressamları**, (1.Baskı), Pera Turizm Ticaret A.Ş, İstanbul, 1998.

Çağman Filiz, **Tanzimat'tan Önce Selçuk ve Osmanlı Toplumunda Kadınlar: Katalog**, Çağlar Boyu Anadolu'da Kadın, İstanbul, 1993.

Dalvimart, Octavien, **Osmanlı Kostümleri – Costume of Turkey**, İstanbul, Türkiye İş Verenleri Sendikası, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2011.

Davison, H. Roderic, **Osmanlı – Türk Tarihi 1774- 1923 Batı Etkisi**, İstanbul, Alfa Basım Yayım, 2016.

Dereboy, Elif Julide, **Tablolarla Kostüm ve Moda Tarihi**, İstanbul, Özel Güzeli Sanatlar Stilizlik Yayını, 2004.

Düğer, Selçuk, **Kadın Seyyahların İzlenimlerinde Osmanlı ve Batı Dünyası**, Kitap & Cafe Serüven, 2016.

Engin Vahdettin, **“Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Tarihi Devamlılık”**, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2016.

Fogg Marnie (Ed), (2014), **Modanın Tüm Öyküsü**, (1.baskı), Hayalperest, İstanbul,

Gürsoy, A.Tahir, **Dünden Bugüne Giyim Kültürü ve Moda**, İstanbul, Mithat Giyim A.Ş Yayınları, 2004.

Gürtuna, Sevgi, **Osmanlı Kadın Giysisi**, Ankara, TC Kültür Bakanlığı Yayını, 1989.

İlbeyi, Özer, **Avrupa Yolunda Batılılaşma Yada Batılılaşma İstanbul’da Sosyal Değişimler**, İstanbul, Truva Yayınları, 2005.

İlbeyi, Özer, **Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Yaşam ve Moda**, İstanbul, Truva Yayınları, 2014.

Kafadar, Cemal, **Tanzimat’tan Önce Selçuklu ve Osmanlı Toplumunda Kadınlar**, Çağlar Boyu Anadolu’da Kadın: Sergi Katoloğu, İstanbul, Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 1993.

Kurutluoğlu, Aysel, Ogier Ghiselin de Busbecg, **Türkiye’yi Böyle Gördüm**, İstanbul, Tercüman 1001 Temel Eser.

Mantran Robert, **“XVI. ve XVII. Yüzyılda İstanbul’da Gündelik Hayat”** (Çeviren: M. Ali Kılıçbay), İstanbul, 1991.

Montagu, Lady, **Türkiye Mektupları 1717-1718**, Tercüman 1001 Temel Eser.

Salman, Fikri, **Türk Kumaş Sanatı**, Erzurum, Zafer Ofset Matbaacılık, 2011.

Sevin, Nurettin, **Onüç Asırlık Türk Kıyafet Tarihine Bir Bakış**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990.

Tezcan. Hülya, **Osmanlı Sarayının Çocukları Şehzadeler ve Hanım Sultanların Yaşamları, Giysileri**, Mas Matbaacılık A.Ş., İstanbul, 2006.

Tez, Zeki, **Tekstil ve Giyim Kuşamın Kültürel Tarihi**, İstanbul, Doruk Yayıncılık, 2008.

Türkoğlu, Sabahattin, **Tarih Boyunca Anadolu'da Giyim Kuşam**, İstanbul, Net Turistik Yayınları A.Ş.

Ünver, A. Süheyl, **Geçmiş Yüzyıllarda Kıyafet Resimlerimiz**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999.

Vassiliev Alexandre, **Avrupa Modasının Üç Yüzyılı**, İstanbul, Sakıp Sabancı Müzesi Sergi Kataloğu, 2004.

Yavuz, Hilmi, **Modernleşme, Oryantalizm ve İslam**, Boyut Kitapları, İstanbul, 1998.

Williams Haydn, (Çeviren: Elhüseyni Nurettin), **18. Yüzyılda Avrupa'da Türk Modası Turquerie**, Yapı Kredi Yayınevi, İstanbul, 2015.

İnternet Kaynakları

Afyoncu Erhan, ” **Avrupalılaşıma Maceramız Böyle Başladı**”,
(<https://www.google.com.tr/amp/s/m.sabah.com.tr/yazarlar/erhan-afyoncu/2016/11/27/avrupalilasma-maceramiz-boyle-basladi/amp>)

Erişim Tarihi: 10.10.2018

Apat Engin Fatma, **Osmanlı İmparatorluğunun 15. Yüzyıl ve 18. Yüzyıllar Arası Saray Kumaşlarında Kullanılan Bitkisel Üslup**, Sosya İBilimler Dergisi , 2010 (http://docplayer.biz.tr/222144-Osmanli-impatorlugu-nun15-yuzyil-ve-18-yuzyillar-arasi-saray-kumastarında-kullanılan-bitkisel-üslup.html#show_full_text) ErişimTarihi: 15.05.2018

Arıĝ, Sezer, Ayten, **Türklerdeki Kıyafetin Kısa Tarihi**, Atam Dergisi, Cilt No:XXII, Sayı: 64-65-66, (<http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-64-65-66/turklerdeki-kiyafetin-kisa-tarihi>,) ErişimTarihi : 15.02.2018.

Arkeotr, **Toga**, (<http://www.arkeo-tr.com/toga.html>), ErişimTarihi: 15.08.2018.

Candan, Çiğdem, **Rokoko Stili** (<http://bloggermaisiyah.blogspot.com/>), ErişimTarihi: 02.09.2018.

Davran Asude, **Dönem İncelemesi; Barok Dönemi**, (<https://www.aysha.com.tr/>), Erişim Tarihi: 01.09.2018.

Dünya’da Dokumanın Tarihi, (<http://www.tekstildershanesi.com.tr>), ErişimTarihi: 28.08.2018

Fatih Sultan Mehmet Portresi ile İtalyan Ressam Gentile Bellini, (<https://www.wannart.com/fatih-sultan-mehmet-portresi-ile-italyan-ressam-gentile-bellini/>), Erişim Tarihi: 08.09.2018

Güngör Zeynep, **Stil ve Kostüm Tarihi- Barok/Rokoko**, (<https://prezi.com/vl8qizqoraze/stl-ve-kostum-tarihi-barokrokoko/>), Erişim Tarihi: 03. 09. 2018

Koç Fatma, Koca Emine, **Geleneksel Giysi Tarzının Değişimi ve Türk Modasının Oluşumunda İstanbul**, Yayın Tarihi:10.06.2015 (https://www.researchgate.net/publication/282613805_Geleneksel_Giysi_Tarzlarının_Degisimi_ve_Turk_Modasinin_Olusuşumunda_Istanbul) Erişim Tarihi: 02.16.2018

Renda Günsel “18.Yüzyıl Avrupası’nda Türk Modası” 2014,(Pera Müzesi’ndeki Sunumundan Alınmıştır.)

Rokoko Snatı Nedir?, <http://www.istanbulsanatev.com/resim-ekolleri/rokoko-sanati-nedir/> Erişim Tarihi:07.10.2018.

Sakalar (Osmanlı Ordusu), [www.wikiwand.com/tr/Sakalar_\(Osmanlı_Ordusu\)](http://www.wikiwand.com/tr/Sakalar_(Osmanlı_Ordusu)), Erişim Tarihi: 10.10.2018.

Salbacak Salih, **19. Yüzyılda Pera Bölgesinin Mimari Gelişimi ve Alman Saray**, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/370165>, Erişim Tarihi: 09.10.2018.

Topçu Deniz, **Avrupa’da Türk Modası: Turquerie Akımı**, Yayın Tarihi: 21.07.2016, (<https://sanatkaravani.com/avrupada-turk-modasi-turquerie-akimi/>), Erişim Tarihi: 09.09.2018.

Vibopoulou İoli, “**LA CHAPELLE, George de**” <http://tr.travelogues.gr/travelogue.php?view=360&creator=978920&tag=9951> Erişim Tarihi:10.10.2018.

Ansiklopedi

Aşa Emel.H, **Kadın Kıyafetleri**, Osmanlı Ansiklopedisi, Cilt.5, 1993.

Himam, Dilek.F, **16. Yüzyıl Giysi Tarihi Yazımı Üzerine: Giysilerde Doğu – Batı Etkileşimi, Egzotizm ve Güç**, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 29, 2013, ss. 91-116

Karal, Ziya, Enver, **Tanzimattan Evvel Garplaşma Hareketleri**, (1718-1839) Tanzimat I Cilt, 2. Baskı, 1999, ss. 13-16

Koca Emine, **18. ve 19. Yüzyıl Osmanlı Erkek Modası**, Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi, Sayı: 7, 2009.

Ortaylı, İlber, **Batılılaşma Sorunu**, Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi ,I.Cilt, İletişim Yayınları, İstanbul.

Sürelî Yayınlar

Ayhan F, **Türk Giyim Kültüründe Pantolonun Gelişimi ve Dünya Giyim Kültürüne Etkileri**, Sayı:37, s.7-9, URL:(<http://www.akademikbakis.org/>), ErişimTarihi:28.08.2018

Bağbars Sebahat, “**Padişah Kaftanları Neden Bu Kadar İhtişamlı**”, Popüler Tarih Dergisi, Aralık, 2005.

Tezcan Hülya, **16 – 17. Yüzyıllarda Osmanlı Sarayında Kadın Modası**, P Dünya Sanatı Dergisi, Sayı:12, 1999.

Sözlük

Koçu Ekrem Reşad, “**Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü**”, Doğan Kitap, İstanbul, 2015.

ÖZGEÇMİŞ

1 Mart 1991 yılında doğdum. İlk ve orta öğrenimimi bitirdikten sonra öğrenim gördüğüm Beykent Üniversitesinde Tarih Bölümünü bitirdim. 4. yıllık lisans bölümünü bitirdikten sonra 2014 yılında Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tekstil ve Moda Tasarımı Ana Sanat Dalı Yüksek Lisans eğitimine başladım. Daha sonra 2017 yılında Pedagojik Formasyon eğitimi alarak lisans bölümü mezuniyetimle öğretmenlik yapmaya başladım.

Tuğba TUTAL